RIKSDAGENS PROTOKOLL.

1945. Andra kammaren. Nr 28.

Tisdagen den 12 juni.

Kl. 4 em.

På grund av förfall för sekreteraren tjänstgjorde, jämlikt herr talmannens förordnande, undertecknad vid protokollet.

§ 1.

Justerades protokollen för den 5, den 7 och den 8 innevarande juni.

§ 2.

Upplästes följande till kammaren inkomna läkarintyg:

Riksdagsman *Waldemar Svensson,* Ljungskile, är på grund av sjukdom (influensa) oförmögen till arbete från och med den 11 juni till och med den 16 juni 1945, intygar

Ljungskile den 11 juni 1945.

B. T. Ringertz,
leg. läkare.

Herr talmannen meddelade, att herr Lundbom, som vid kammarens sammanträde den 23 nästlidna maj med läkarintyg styrkt sig från och med den 22 maj tills vidare vara hindrad att deltaga i riksdagsgöromålen, denna dag åter intagit sin plats i kammaren.

Vidare meddelade herr talmannen, att herr Mårtensson, som vid kammarens sammanträde den 8 innevarande juni med läkarintyg styrkt sig från och med den 7 juni tills vidare vara hindrad att deltaga i riksdagsgöromålen, likaledes denna dag åter intagit sin plats i kammaren.

§ 3.

Herr talmannen lämnade på begäran ordet till

Svar på interpellation.

Herr statsrådet **Erlander,** som anförde: Herr talman! Med kammarens tillstånd har herr Håstad till mig framställt följande frågor:

1. Äro syndikalistblockaderna i Hälsingland och Härjedalen mot vedavverkningen kända för statsrådet?
2. Ämnar statsrådet vidtaga åtgärder för att bränsleanskaffningen icke må riskeras i denna del av landet?

Då den av interpellanten berörda konflikten numera är hävd, kan jag inskränka mig att endast i korthet beröra, vad som förevarit.

I början av januari 1945 utfärdade trävaruindustridepartementet inom Sveriges arbetares centralorganisation efter föregående varsel blockad mot AB Iggesunds bruks »samtliga huggningsarbeten» inom organisationens verksamhetsområden i Hälsingland och Härjedalen. Liknande blockadförklaringar ut-

Svar på interpellation. (Forts.)
färdades sedermera av ett flertal till Sveriges arbetares centralorganisation anslutna lokala samorganisationer mot dels Marma-Långrörs AB och dels Ljusne-Woxna AB. Blockaderna avsågo huvudsakligen områden, för vilka kollektivavtal för gagnvirkesavverkningar icke finnes upprättat mellan Svenska skogs- och flottningsarbetarförbundet och respektive arbetsgivare. Enligt vad som uppgivits i en till mig från centralorganisationen ingiven skrift var blockaden begränsad att gälla bolagens egna gagnvirkeshuggningar, medan huggning av kastved, kolved och vid sådan huggning i normal omfattning utfallande massaved skulle vara undantagen från stridsåtgärderna.

Statens förlikningsman i vederbörande distrikt kallade parterna till sammanträde den 24—25 februari. Han föreslog därvid, att lokala förhandlingar skulle upptagas, varvid parterna skulle framlägga sina förslag till prissättning och gemensamt undersöka möjligheterna till en uppgörelse. Arbetarpartens förhandlingsdelegater godkände för sin del detta förslag, medan bolagens delegerade förkastade detsamma. Förhandlingarna blevo därefter avbrutna.

Sedan frågan om vedhuggningen kommit i ett nytt läge genom beslaget å massaved och genom beslutet om premier för vana skogsarbetare upptog förlikningsmannen nya förhandlingar i mitten av maj månad. Vid dessa förhandlingar vanns parternas tillstyrkan till ett framlagt medlingsförslag, och detta förslag blev den 28 maj definitivt godkänt av parterna, varvid blockaden hävdes.

Med vad jag nu anfört anser jag mig ha besvarat de i interpellationen berörda spörsmålen.

Härefter yttrade

Herr **Håstad:** Herr talman! Jag ber att få framföra mitt tack för det svar, som statsrådet har avgivit. Den interpellation, jag har framställt, såg dagen för ett par månader sedan. Dess syfte var i första hand att fästa statsrådets uppmärksamhet på förekomsten av denna konflikt. Den utmynnade dessutom i en fråga, om statsrådet ämnade vidtaga åtgärder för att bränsleanskaffningen icke skulle riskeras i denna del av landet. Såvitt jag har förstått av det nu lämnade svaret, ha inga särskilda åtgärder från regeringens sida vidtagits.

I det läge frågan nu har kommit, skall denna interpellation och svaret däråt i övrigt icke föranleda mig till många reflexioner. Jag vill dock här understryka, att enligt de uppgifter jag fått arbetsgivarna hela tiden stått på den linje, att de priser, som varit gällande enligt avtalet mellan arbetsgivarna och Svenska skogs- och flottningsarbetarförbundet, även borde tillämpas i detta fall. Statsrådet säger bland annat: »Blockaderna avsågo huvudsakligen områden, för vilka kollektivavtal för gagnvirkesavverkningar icke finnes upprättat mellan Svenska skogs- och flottningsarbetarförbundet och respektive arbetsgivare.» Givetvis kan man diskutera innebörden i detta sammanhang av ordet »huvudsakligen». Om jag är rätt underrättad, finnes dock ett dylikt avtal upprättat för Hälsingland, och stora delar av de områden, som voro berörda av ifrågavarande konflikt, ligga i Hälsingland.

Vidare uppger statsrådet i enlighet med det meddelande, han fått från S. A. C., att blockaden skulle ha varit begränsad. Det undandrager sig min kännedom, om detta faktiskt varit förhållandet, men faktum är ändå, att någon avverkning icke kommit till stånd å skogar tillhöriga de bolag, som varit berörda av denna tvist. Detta har, såvitt jag kan förstå, varit till ohägn för bränsleanskaffningen, och bränsleanskaffningen är det största problem, som folkförsörjningen för närvarande har att brottas med.

Vidare anfördes ej.

§ 4.

Föredrogs och hänvisades till statsutskottet Kungl. Maj:ts å kammarens bord vilande proposition, nr 332, angående transport av vissa utländska medborgare genom Sverige.

§ 5.

Föredrogos, men bordlades åter konstitutionsutskottets utlåtanden nr 21 och 22, statsutskottets utlåtanden nr 177—203, bevillningsutskottets betänkanden nr 46, 48 och 49, första lagutskottets utlåtanden nr 40—42, 44—46, 48 och 49, andra lagutskottets utlåtanden nr 62—67 samt jordbruksutskottets utlåtanden nr 65—71.

§ 6.

Herr **andre vice talmannen** erhöll på begäran ordet och yttrade: Herr talman! Jag hemställer, att kammaren ville besluta, att två gånger bordlagda ärenden skola å morgondagens föredragningslista uppföras i följande ordning, nämligen först statsutskottets utlåtanden nr 177—200 och därefter konstitutionsutskottets utlåtanden nr 21 och 22, bevillningsutskottets betänkanden nr 46, 48 och 49, första lagutskottets utlåtanden nr 40, 44, 45 och 46, andra lagutskottets utlåtanden nr 63 och 67, jordbruksutskottets utlåtanden nr 65—71, andra tillfälliga utskottets utlåtande nr 11, tredje tillfälliga utskottets utlåtande nr 17, statsutskottets utlåtanden nr 201—203, första lagutskottets utlåtanden nr 41, 42, 48 och 49 samt andra lagutskottets utlåtanden nr 62 och 64—66.

Denna hemställan bifölls.

§ 7.

Anmäldes och godkändes följande förslag till riksdagens skrivelser till Konungen, nämligen

från utrikesutskottet:

nr 371, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående godkännande av ett mellan Sverige och Kina avslutat avtal rörande uppgivande av exterritoriella rättigheter i Kina och reglering av därmed sammanhängande spörsmål; och

från första lagutskottet:

nr 365, i anledning av väckta motioner angående revision av utsökningslagen och i samband därmed stående lagstiftning.

Vidare anmäldes och godkändes statsutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 337, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående reglering av nomad- och folkskolinspektörernas expeditionsförhållanden m. m., jämte i ämnet väckta motioner;

nr 338, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående bidrag till avlöning av landsantikvarier m. m., jämte i ämnet väckta motioner;

nr 339, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående vissa anslag för budgetåret 1945/46 till yrkesundervisningen;

nr 344, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1945/46 till granskningsnämnden för vissa patentansökningar m. m.;

nr 345, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1945/46 till ersättningar för vissa beslagtagna fartyg m. m.;

nr 346, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till kristillägg m. m. för budgetåret 1945/46;

nr 347, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda förslag om anslag för budgetåret 1945/46 till oförutsedda utgifter;

nr 366, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående lån till Luossavaara—Kiirunavaara aktiebolag m. m.; och

nr 367, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående inlösen av Trafikaktiebolaget Grängesberg—Oxelösunds aktier i Luossavaara-Kiirunavaara aktiebolag.

§ 8.

Justerades protokollsutdrag.

Kammarens ledamöter åtskildes härefter kl. 4.13 em.

In fidem
Gunnar Britth.

Onsdagen den 13 juni.

Kl. 11 fm.

§ 1.

Herr talmannen meddelade, att enligt överenskommelse med första kammarens talman den gemensamma omröstning, för vilken voteringsproposition blivit av riksdagen godkänd, komme att äga rum vid plenum lördagen den 16 innevarande juni.

§ 2.

Utläggande av vissa beställningar för försvarsändamål m. m.

Föredrogs statsutskottets utlåtande, nr 177, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utläggande av vissa beställningar för försvarsändamål m. m. jämte i ämnet väckta motioner.

Efter föredragning av utskottets hemställan anförde:

Chefen för försvarsdepartementet, herr statsrådet **Sköld:** Herr talman! 1942 års försvarsbeslut är, som alla känna till, i det närmaste genomfört. Jag tror att det är en ganska samstämmig mening inom riksdagen, att detta beslut var ett lyckosamt beslut. Det gav oss möjlighet till den militära upprustning, som var nödvändig för genomförandet av vårt syftemål att hålla Sverige utanför kriget. Detta försvarsbeslut betydde emellertid endast en plan för fem år framåt. Det utsade i princip ingenting om det försvarsväsen, som skulle komma efter dessa fem år. Det är självklart att en sådan fortsättning bör följa, och det är då också ganska naturligt att förberedelserna till ett nytt beslut i försvarsfrågan nu måste förberedas och alltså en utredning sättas i gång. Det var dessa omständigheter som gjorde, att i den proposition, som omhandlas i nu föredragna utskottsutlåtande, riktlinjerna uppdrogos för en sådan utredning. Statsutskottet har tagit ståndpunkt till de angivna huvudlinjerna, och jag får uttala min stora tillfredsställelse och tacksamhet för att alla inom utskottet kunnat ena sig om det mycket positiva betänkande, som nu föreligger till avgörande. Det är min förhoppning att riksdagen skall med lika stor enhällighet ställa sig bakom utskottets mening. Om så sker, ha stats-

Utläggande av vissa beställningar för försvarsändamål m. m. (Forts.)

makterna klart och entydigt angivit tendensen för den utredning, som nu skall sättas i gång.

Det är utsagt, att i en kommande försvarsordning böra alla vapenföra utbildas. Det är utsagt, att dessa behöva ha en god utbildning, och det är utsagt att de också böra förses med en god beväpning. Men det är å andra sidan också klargjort, att samhällets ekonomiska möjligheter att uppbära ett försvar äro begränsade och att det därför gäller att iakttaga största sparsamhet och hushållning för att man inom rimliga kostnader skall få till stånd ett effektivt försvar.

Jag uttalade den förhoppningen, att riksdagen skulle ställa sig enig bakom detta utlåtande, och det kan ju kanske förefalla vara en utopisk tanke. Alla ha väl observerat, att t. ex, det kommunistiska partiet har i ämnet avgivit en motion och att denna motion har blivit avstyrkt av utskottet. Men när man läser utskottsutlåtandet riktigt finner man, att utskottet icke har tagit ståndpunkt till innehållet i den kommunistiska motionen utifrån den utgångspunkten, att det icke är möjligt att ge sig in på alla detaljer och sidor av försvarsproblemen. Jag skulle för min del vilja säga, att själva den politiska utgångspunkten i den kommunistiska motionen och den rent politiska inställning, som där kommer till uttryck, synes mig icke avvika från vad som vi här i riksdagen i övrigt ha givit till känna. Det finns mångahanda uppslag och tankar i denna motion. De hänföra sig emellertid till detaljer, ibland till mycket stora och betydelsefulla detaljer, och jag måste för min del säga, att jag finner att dessa i motionen framförda frågor helt naturligt tillhöra de problem, som måste prövas ingående vid den kommande utredningen. Jag är emellertid enig med utskottet att det är omöjligt att taga in allt detta i direktiven, ty det finns ännu flera och lika betydelsefulla frågor, som i så fall också borde ha kommit med. Jag menar därför att det i det stora hela icke finns någon motsättning mellan de synpunkter, som äro anförda i den kommunistiska motionen och i Kungl. Maj:ts proposition och i det framlagda utskottsbetänkandet, varför jag för min del tycker att här föreligger en faktisk förutsättning för fullständig enighet.

Att man inte kan göra direktiven alltför omfattande beror ju därpå, att här är det inte fråga om någon teknisk utredning på det sättet, att statsmakterna säga: så och så skall försvarsbeslutet bli, och därför skall utredningen bara utarbeta detaljerna för ett sådant beslut. Här är det fråga om en parlamentarisk, en realpolitisk utredning, som givetvis skall pröva frågan ifrån alla sidor och där var och en utredningsman helt naturligt får komma till sina resultat. Det kan under sådana förhållanden aldrig vara möjligt att binda en sådan utredning. Den måste fritt gå till prövning av de föreliggande spörsmålen. Men det är av en oerhörd betydelse att utredningen bakom sig har statsmakternas uttalade mening om själva grundtonen i vår försvarspolitik. Det blir en ledning, som kommer att få sin betydelse för resultatet.

Samtidigt med att jag ännu en gång uttalar min tillfredsställelse över det föreliggande utskottsförslaget vill jag sluta med att uttrycka den förhoppningen, att riksdagens beslut i dag skall vara ett uttryck för möjligheten att Sveriges riksdag även den gång, när utredningens förslag kommer på bordet, står starkt samlad kring en ny försvarsordning. Det bör nämligen vara möjligt för oss att vara i det stora hela eniga om det som är för oss alla gemensamt, och det måste ju frågan om försvaret vara, eftersom det endast är ett av medlen för oss att bevara det svenska folkets självständighet och oberoende.

Herr **Törnkvist**: Herr talman! Vi ha haft Kungl. Maj:ts proposition på bordet ganska länge, och det har icke varit utan avsikt som utskottet dröjt med sitt

Utläggande av vissa beställningar för försvarsändamål m. m. (Forts.)
betänkande till kammaren. Det är kanske skäl i att i samband med försvarsministerns uttalande erinra om att vi verkligen varit inställda på att söka få fram ett förslag, som skulle kunna ena riksdagen och Kungl. Maj:t. Det har lyckats, och det lyckades därför att det var möjligt att skriva ett uttalande, som icke gav några begränsade direktiv.

Det gjordes gällande — och därom har icke i något avsnitt av frågans behandling varit någon skiljaktig mening — att vid detta krigs avveckling kunde läget bli sådant både i samband med avvecklingen och därefter, att ett försök att under en sådan ovisshetsperiod skriva sådana direktiv skulle måhända bli en belastning inte bara för Kungl. Maj:t, när Kungl. Maj:t skulle tillsätta den beramade utredningen, utan det skulle också, därest Kungl. Maj:t vid utnämnandet av utredningsmän skulle försöka ge direktiv i verklig mening, bli en omöjlig belastning för den arbetande kommissionen. Det är, herr talman, i korthet den enda anledningen till att den kommunistiska motionen är avstyrkt. Den begär nämligen klara direktiv i överensstämmelse med de synpunkter, som ha utvecklats i motionen. Man kan säga, att alldenstund den kommunistiska motionen innehåller väsentligt mera vittgående önskningar i fråga om att binda en kommande utredning än departementschefen själv uttalat i propositionen, så har motionen redan bundit det kommunistiska partiet inom ramen av utskottsutlåtandet. Det måste i förhållande till motionen vara en högst moderativt vald väg.

Vi ha den förhoppningen, herr talman, att med denna frihet att pejla problemen, sådana de under utredningen kunna komma att föreligga, skall det vara möjligt att följa de erfarenheter, som kriget givit i olika avsnitt av detta stora och vittomfattande problem, och att det skall vara möjligt för utredningen att erfarenhetsmässigt ur händelseförloppet få fram ett förslag, som vi vid ett riktigt bedömande av våra framtida behov skola kunna samlas omkring. Ur denna synpunkt ha vi vägrat att helt följa propositionen, och vi ha vägrat att gå med på yrkandena om direktiv, som motionsvis ha framförts.

Jag har velat avgiva denna förklaring, herr talman, samtidigt som jag yrkar bifall till utskottets hemställan.

Herr **Persson** i Stockholm: Herr talman! Jag antecknade med tillfredsställelse de erkännsamma ord försvarsministern uttalade, då han nämnde att den kommunistiska motionen innehölle en del betydelsefulla tankar och uppslag. Jag skulle givetvis vara mera tillfredsställd, om utskottet hade tillstyrkt motionen. Tvärtemot herr Törnkvist ha vi den uppfattningen, att de direktiv vi där förorda, borde ha fastställts av riksdagen. Nu vill jag emellertid inskränka mig till att uttala den förhoppningen, att den kommande utredningen tager hänsyn till och tager upp till sakbehandling de uppslag och tankar, som ha utformats i vår motion, och att utredningen måtte få en sådan sammansättning, att en dylik sakbehandling blir möjlig att genomföra.

Herr **Skoglund** i Doverstorp: Herr talman! Jag ber endast att få vittna om det goda samarbete i denna fråga, som har rått inom statsutskottets första avdelning, där man från alla håll var fullständigt överens om att man ville så långt som möjligt hålla försvaret utanför dagens meningsbrytningar. Jag tror, att ett litet avsnitt både i den kungl. propositionen och i utskottets utlåtande i få ord säger ut vad det är man vill ena sig om. Vi skola, utsäges det där, ha en försvarsorganisation, som kan effektivt fungera och vid risk för krigshandlingar snabbt ställas om till att slagkraftigt möta angrepp mot vårt

Utläggande av vissa beställningar för försvarsändamål m. m. (Forts.)

land. Ingen har velat ens tänka den tanken, att vi skulle inrätta oss för ett militärt vakuum här i Norden. Detta ha vi alla ansett vara en risk, som vi icke vilja vara med om. Därför, herr talman, kan jag i dag inskränka mig till att helt och fullt instämma i försvarsministerns uttalande från regeringsbänken angående försvarets betydelse och i hans förhoppning, att det skall bli möjligt att åstadkomma en stark samling även den dag utredningsresultatet ligger på riksdagens bord.

Herr **Törnkvist:** Herr talman! Jag vill endast i anledning av ett anförande som hölls här tillägga, att jag hoppas att försvarsministern icke utan vidare godkänner den synpunkten, att vi skola skaffa oss starka militära maktmedel som stöd för en i folkets intresse förd utrikespolitik. I den mån den skulle kunna tolkas som ett återupplivande av den gamla aktivismen, vilja vi icke ha med den att göra. Vår rustning har hittills tjänat ändamålet att försvara landet, icke att vara ett medel för en utrikespolitik, som kan vara aggressiv.

Herr **Skoglund** i Doverstorp: Herr talman! Det senaste anförandet av avdelningens aktade ordförande har jag svårt att förstå. I alla händelser kan jag icke tänka mig att mitt anförande på något sätt skulle kunna ge anledning därtilll. Vi ha alla, så vitt jag förstår, *varit fullständigt eniga om att det gäller ett försvar för rikets frihet och oberoende.*

Herr **Törnkvist:** Herr talman! Jag beklagar, att jag icke nämnde namn. Det var ingalunda min vän och avdelningskamrat herr Skoglund, som jag apostroferade. Ingalunda. Jag instämmer helt med honom i att det rått fullständig enighet inom utskottet. Det som var anledningen till mitt uttalande var herr Perssons i Stockholm anförande i belysning av det eklatanta erkännande av motionens innehåll, som försvarsministern gav.

Vidare yttrades ej. Vad utskottet hemställt bifölls.

§ 3.

Föredrogos vart efter annat statsutskottets utlåtanden:

nr 178, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående vissa avlönings- m. fl. anslag under riksstatens fjärde huvudtitel för budgetåret 1945/46 jämte i ämnet väckta motioner;

nr 179, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående vissa byggnadsarbeten m. m. för försvaret;

nr 180, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående tandvården vid försvaret jämte i ämnet väckt motion;

nr 181, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående befrielse för H. B. E. Eriksson m. fl. från betalningsskyldighet;

nr 182, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående förvärv av mark för vissa oljelagringsanläggningar;

nr 183, i anledning av väckt motion om anslag till markförvärv för utvidgning av Sundsvalls luftvärnskårs övningsområde; och

nr 184, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1945/46 till upplysnings- och organisationsverksamhet i fråga om hantverk och småindustri jämte i ämnet väckt motion.

Kammaren biföll vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt.

§ 4.

Bidrag till instituten för socialpolitisk och kommunal utbildning och forskning m. m.

Föredrogs statsutskottets utlåtande, nr 185, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående bidrag för budgetåret 1945/46 till instituten för socialpolitisk och kommunal utbildning och forskning m. m.

I propositionen nr 153 hade Kungl. Maj:t, under åberopande av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över ecklesiastikärenden för den 9 februari 1945, för riksdagen framlagt vissa förslag om bidrag till instituten för socialpolitisk och kommunal utbildning och forskning.

Utskottet hemställde,

att riksdagen måtte, i anledning av Kungl. Maj:ts förslag,

a) till Bidrag till instituten för socialpolitisk och kommunal utbildning och forskning för budgetåret 1945/46 under åttonde huvudtiteln anvisa ett anslag av 239 000 kronor;

b) till Kurser för fortsatt utbildning av befattningshavare i kommunal och social tjänst för budgetåret 1945/46 under åttonde huvudtiteln anvisa ett anslag av 10 000 kronor;

c) till Folkhögskolor: Förberedande samhällsvetenskaplig kurs för budgetåret 1945/46 under åttonde huvudtiteln anvisa ett reservationsanslag av 15 000 kronor.

Reservation hade avgivits av herrar *Oscar Olsson*, *Lindström*, *Johan Eric Ericson* och *Ward* samt fru *Alvén*, vilka ansett, att utskottets yttrande under rubriken »C. Socialinstitutens förhållande till universitet och högskolor» bort hava annan, i reservationen angiven lydelse.

Sedan utskottets hemställan föredragits, yttrade:

Fru **Alvén:** Herr talman! Vid detta utskottsutlåtande är fogad en reservation, undertecknad av herr Oscar Olsson m. fl. Vi reservanter anse, att utskottets utlåtande borde ha varit mera dikterat av hänsyn till de sakskäl, som socialutbildningssakkunniga åberopat i sitt utredningsförslag rörande den högre socialpolitiska och kommunala utbildningen. Däri nämnes bl. a., att även de som genomgått de socialpolitiska instituten borde ha möjlighet att bedriva universitetsstudier, detta så mycket mera som vissa förmåner i det avseendet lämnats folkskollärarkåren. En liknande förmån anse vi bör beredas dem som studerat vid socialinstituten. Det kan nämnas, att studierna i t. ex. kommunal rättskunskap leda till att eleverna kunna inhämta samma kunskapsmått som i fråga om kommunalrätt fordras för juris kandidatexamen i Lund och Uppsala, och man anser att de studerande härvidlag böra ha ådagalagt sin förmåga att inhämta utökade kunskaper.

Jag vill erinra om vad de sakkunniga i detta hänseende framhålla. De säga, att »därest inträde vid instituten göres beroende av antingen särskilt inträdesprov eller genomgången tredje årskurs vid folkhögskola, talar egentligen endast det skälet mot ett generellt medgivande för de diplomerade eleverna att inskrivas vid universitet och högskolor, att deras språkkunskaper kunna vara otillräckliga». Ett generellt medgivande att få tillträde till universitet och högskolor utfärdades 1940 för dem som avlagt examen vid högre lärarinneseminarium. För folkskollärare ger avgångsbetyg från seminariet tillträde under villkor av prövning efter fordringarna för studentexamen i latin och ett modernt språk eller matematik och ett modernt språk eller två moderna språk.

De sakkunniga föreslå, »att Kungl. Maj:t måtte medgiva var och en, som vunnit inträde såsom studerande vid någotdera av socialinstituten i Stockholm eller Göteborg samt därstädes avlagt examen, att — utan hinder av att ve-

Bidrag till instituten för socialpolitisk och kommunal utbildning och forskning m. m. (Forts.)

derbörande icke avlagt studentexamen — på samma villkor som studenter inskrivas som studerande vid universiteten eller Stockholms eller Göteborgs högskola samt att därstädes avlägga juris kandidatexamen, statsvetenskaplig examen eller filosofisk examen inom den humanistiska sektionen, under förutsättning att den studerande jämte examensbetyg från socialinstitut även företer intyg om godkänd skriftlig och muntlig prövning efter fordringarna för studentexamen i ett modernt språk».

Dessa synpunkter företrädas också i den reservation, som är fogad vid utskottets utlåtande. Enligt denna skulle möjlighet beredas för de studerande vid de socialpolitiska instituten att efter examen vid institutet med intyg om prövning efter fordringarna för studentexamen i ett modernt språk vinna tillträde till universitet och högskolor. Jag tror, att detta vore önskvärt. Vid socialinstituten bedrivas högskolemässiga studier i stor utsträckning, och det torde kunna sägas, att sådana studier icke bedrivas vare sig vid våra gymnasier eller vid folkskoleseminarierna. Jag anser, att de sakkunniga ha fullgoda skäl för den uppfattningen, att de socialpolitiska institutens elever böra efter komplettering i ett främmande språk vara skickade för universitetsstudier, varför utskottet enligt min mening borde ha tillstyrkt de i reservationen framförda synpunkterna.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till reservationen.

Herr **Svensson** i Grönvik: Herr talman! Den fråga som den närmast föregående talarinnan här berörde har diskuterats både i utskottets andra avdelning och i statsutskottet. Såsom framgår av det föreliggande betänkandet har universitetskanslern yttrat sig i ärendet och sagt, att frågan av de sakkunniga behandlats mycket summariskt. De sakkunnigas förslag har heller icke understötts av skolöverstyrelsen utan avstyrkts av denna myndighet, och det har också departementschefen gjort. På dessa grunder har icke heller utskottets majoritet ansett sig böra gå in för det förslag som reservanten här ifrågasatt. Departementschefen säger om detta förslag: »Med allt erkännande av förslagets syfte måste jag likväl instämma i den kritik, som riktats mot detsamma. I likhet med flertalet akademiska myndigheter och skolöverstyrelsen anser jag, att det individuella dispensförfarande, som hittills fungerat på ett tillfredsställande sätt, alltjämt bör bibehållas.» Det är alltså, skulle jag tro, så starka skäl för utskottets förslag, att det icke är anledning för kammaren att gå på andra linjer. Därför skall jag, herr talman, med dessa korta ord be att få yrka bifall till utskottets förslag.

Överläggningen var härmed slutad. Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan dels ock på bifall till utskottets hemställan med den ändring i avseende å motiveringen, som föreslagits i den vid utlåtandet fogade reservationen; och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Fru Alvén begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller statsutskottets hemställan i utskottets förevarande utlåtande nr 185, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit utskottets berörda hemställan med den ändring i avseende å motiveringen, som föreslagits i den vid utlåtandet fogade reservationen.

Bidrag till instituten för socialpolitisk och kommunal utbildning och forskning m. m. (Forts.)

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne tvekan kunna råda angående omröstningens resultat, vadan votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgåvos 108 ja och 86 nej, varjämte 10 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

§ 5.

Föredrogos vart efter annat statsutskottets utlåtanden:

nr 186, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1945/46 till avlöningar vid musikaliska akademien med musikhögskolan;

nr 187, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående vissa byggnadsfrågor m. m. inom ecklesiastikdepartementets verksamhetsområde;

nr 188, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition gående anslag för budgetåret 1945/46 till inköp av tackjärn;

nr 189, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående slutlig reglering av riksstaten för budgetåret 1944/45 m. m., i vad propositionen avser ecklesiastikdepartementets verksamhetsområde;

nr 190, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående slutlig reglering av riksstaten för budgetåret 1944/45 m. m., i vad propositionen avser folkhushållningsdepartementets verksamhetsområde; och

nr 191, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående slutlig reglering av riksstaten för budgetåret 1944/45 m. m., i vad propositionen avser justitiedepartementets verksamhetsområde.

Kammaren biföll vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt.

§ 6.

Slutlig reglering av riksstaten för budgetåret 1944/45 m. m., i vad avser socialdepartementets verksamhetsområde.

Föredrogs statsutskottets utlåtande, nr 192, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående slutlig reglering av riksstaten för budgetåret 1944/45 m. m., i vad propositionen avser socialdepartementets verksamhetsområde.

Punkterna 1—6.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Anordnande av viss polisbevakning m. m.

Punkten 7, angående anordnande av viss polisbevakning m. m.

Punkten föredrogs; och yttrade därvid

Herr **Nordström** i Kramfors: Herr talman! Även om jag icke har något särskilt yrkande under denna punkt kan det vara tillåtet att säga ett par ord.

Det är under denna punkt som anslagen till den sorgligt beryktade Hestapo äro upptagna. Då man nu är redo att runt omkring oss ute i världen avveckla de odemokratiska former som ha kännetecknats av Hestapo, Gestapo, ochranan och allt vad de heta, skulle det vara intressant att få veta, om statsrådet Erlander eller — eftersom han icke är närvarande — någon från utskottet är redo att i dag ge ett besked om när vi kunna räkna med att den svenska Hestapo skall avvecklas. Jag tror, att det skulle vara bra, om man kunde få en sådan de-

Anordnande av viss polisbevakning m. m. (Forts.)

klaration inför kammaren, varför jag under denna punkt har velat göra nämnda hemställan för besvarande endera av statsrådet Erlander eller också av någon utskottets talesman.

Efter härmed slutad överläggning biföll kammaren utskottets hemställan i denna punkt.

Punkterna 8—17.

Vad utskottet hemställt bifölls.

§ 7.

Föredrogos vart efter annat statsutskottets utlåtanden:

nr 193, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående slutlig reglering av riksstaten för budgetåret 1944/45 m. m., i vad propositionen avser finansdepartementets verksamhetsområde;

nr 194, i anledning av väckt motion om statsbidrag till utgivande av författningskommentarer och andra framställningar inom förvaltningsrättens område m. m.; och

nr 195, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående förändring i avseende å löneställning och antal beträffande vissa ordinarie befattningar vid kommunikationsverken m. m. jämte i ämnet väckta motioner.

Kammaren biföll vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt.

§ 8.

Anslag till väg- och vattenbyggnadsstyrelsen och vägförvaltningarna m. m.

Föredrogs statsutskottets utlåtande, nr 196, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till väg- och vattenbyggnadsstyrelsen och vägförvaltningarna m. m. jämte i ämnet väckta motioner.

Utskottets hemställan föredrogs; och anförde därvid:

Herr **Werner**: Herr talman! Vid vägväsendets förstatligande tillsattes för hela landet tolv befattningshavare för handläggning av ärenden rörande enskild väghållning. Nämnda befattningshavare placerades i lönegrad A 16. Befattningarna motsvara i huvudsak tidigare länsschaktmästarbefattningar, vilka upphörde med utgången av år 1943. Vid förstatligandet blevo nio av de tidigare länsschaktmästarna övervägmästare för enskild väghållning. Dessa senare befattningar torde kunna betraktas som en fortsättning på den tidigare tjänstgöringen. De tre övriga platserna besattes med förste vägmästare från vägdistrikt. Av dessa tre hade en tidigare varit anställd som länsschaktmästare.

Med stöd av riksdagens beslut att förste vägmästare, vägmästare eller schaktmästare hos vägdistrikt icke skulle lida någon eller blott obetydlig löneminskning vid övergång i statens tjänst, blevo de tre sistnämnda befattningshavarna placerade respektive i 17:e, 18:e och 21:a löneklasserna, medan samtliga förutvarande länsschaktmästare utan att få tillgodoräkna sig tidigare löneförmåner för löneklassuppflyttning placerades i lägsta löneklassen i 16:e lönegraden. Befattningshavarna i fråga ha genom framställningar till vederbörande myndigheter sökt vinna rättelse i detta förhållande, men utan resultat. Avslagen torde i huvudsak ha grundat sig därpå, att nämnda befattningshavare redan tidigare voro anställda i statens tjänst och således icke hos vägdistrikt. Endast förstnämnda förhållande innebar enligt tillämpade principer rätt för vederbörande att få tillgodoräkna sig tidigare löneförmåner. Genom särskild framställning

Anslag till väg- och vattenbyggnadsstyrelsen och vägförvaltningarna m. m. (Forts.)

har dock en befattningshavare tack vare tidigare anställning och löneförmåner hos vägdistrikt lyckats komma upp i 17:e löneklassen. Övriga befattningshavare vid vägförvaltningarna, som före vägväsendets förstatligande voro i statlig tjänst, synas i regel hava blivit placerade i motsvarande eller närmast högre lönegrader. Det torde därför endast vara denna lilla grupp, som kommit att lida någon större löneminskning.

Befattningshavarna i fråga, som under hösten 1939 anställdes såsom länsschaktmästare i väg- och vattenbyggnadsstyrelsens tjänst, innehade under år 1943 följande löneförmåner, nämligen arvode 6 200 kronor, fri telefon 70 kronor, kontorsersättning beroende på befattningshavarens stationeringsorter varierande mellan 420 och 780 kronor och kollationeringshjälp högst 200 kronor. Befattningshavarna voro placerade i följande dyrortsgrupper: tre i A, två i B, en i C samt en i vardera D, F och G.

Med en kontorsersättning av lägst 200 kronor och förmån av fri telefon beräknad till 70 kronor utgjorde den totala inkomsten 6 470 kronor. Häri är således icke ersättningen för kollationeringshjälp inräknad, ett arbete för vilket särskild arbetskraft oftast måste anlitas, och ersättningen sålunda icke kan anses såsom en löneförmån. Sista löneförhöjningen för befattningshavarna i fråga bestämdes av 1942 års riksdag eller från 5 900 kronor till 6 200 kronor att utgå från och med den 1 juli 1942. Rörligt tillägg och kristillägg utgjorde för statsanställda under tiden den 1 januari—den 31 mars 1942, då lönetillägget torde hava bestämts, tillhopa 27 procent. Med avdrag för dessa 27 procent å ett arvode av 6 200 kronor och med tillägg av ovan angivna löneförmåner av stadigvarande natur om respektive 200 kronor och 70 kronor utgör lönen cirka 5 150 kronor. I dyrortsgrupp B, vilken med hänsyn till ovanberörda uppgift om befattningshavarnas placering i dyrortsgrupp synes böra betraktas såsom medeltal, motsvarar sistnämnda siffra närmast en placering i 18:e löneklassen och en inkomst av 5 112 kronor. I fråga om nämnda löneminskning kan som exempel anföras, att en befattningshavare, som tidigare varit placerad i B-ort och efter förstatligandet blivit placerad i I-ort, under år 1944 lidit en dylik minskning med 1 037 kronor 62 öre, motsvarande skillnaden mellan 16:e och 18:e löneklasserna i I-ort, inklusive rörligt tillägg och kristillägg. Nämnda befattningshavare voro i sin tidigare anställning hos vägdistrikt pensionsförsäkrade i S. P. P. Denna pensionsförsäkring gällde även för befattning som länsschaktmästare, varför någon nämnvärd förmån ur pensionshänseende icke vunnits i och med nuvarande tjänst.

Med hänsyn till den avsevärda ökning i ansvar och arbetsbörda, som kommit att åvila övervägmästarna för enskild väghållning, ävensom med hänsyn till löneplacering av övriga tjänstemän inom den nya vägorganisationen borde det vara skäligt att befattningshavarna i fråga för löneklassuppflyttning finge tillgodoräkna sig tidigare tjänstår såsom länsschaktmästare i statens tjänst och således med hänsyn till tidigare löneförmåner och tjänstår från och med den 1 januari 1944 kunna bliva placerade i 19:e löneklassen och hösten 1945 uppflyttas i 20:e löneklassen.

För att belysa de nuvarande övervägmästarnas ansvar och arbetsbörda kan jag nämna, att före vägväsendets förstatligande i hela landet funnos tolv länsschaktmästare anställda för handläggning av ärenden rörande enskild väghållning. De voro underställda en särskild avdelning av kungl. väg- och vattenbyggnadsstyrelsen benämnd »avdelningen för enskilda vägar». Vid denna avdelning voro anställda förutom avdelningschefen en assistent (civilingenjör), en amanuens, en vägmästare, en expeditionsvakt och fyra kvinnliga biträden, summa nio stycken. Mot slutet av år 1943 anställdes ytterligare ett kvinnligt bi-

Anslag till väg- och vattenbyggnadsstyrelsen och vägförvaltningarna m. m.
(Forts.)

träde, varjämte en ingenjör från annan avdelning inom väg- och vattenbyggnadsstyrelsen var avdelningen för enskilda vägar behjälplig med vissa kart- och ritarbeten.

Efter den 1 januari 1944 har nämnda avdelning upphört, och ärenden rörande enskild väghållning överförts till respektive länsstyrelse. Behandlingen av inkomna ansökningar och kontrollen av att väghållarna fullgöra sina skyldigheter med mera åvilar vederbörande vägförvaltning. Detta innebär i praktiken, att allt arbete, som skall föregå besluten, vilar på vägförvaltningen och inom denna på övervägmästaren för enskilda vägar. Några tjänstemän eller biträden i befattningar motsvarande dem å väg- och vattenbyggnadsstyrelsens avdelning för enskilda vägar finnas icke numera.

I stället för länsschaktmästarna äro nu, såsom tidigare nämnts, endast tolv övervägmästare anställda för handläggning av ärenden rörande enskild väghållning. Arbetsområdet för respektive övervägmästare är sålunda i flertalet fall fler än ett län. Övervägmästarna ha ett ganska självständigt arbete, som medför större ansvar än de tidigare länsschaktmästarbefattningarna. Den arbetsbörda som åvilar dessa befattningshavare har efter hand blivit alltmer omfattande dels genom ökat kontorsarbete för uppgörande av kontrakt och förteckningar för utanordnande av bidrag samt anslagsäskanden med mera och dels genom avsevärt utökat antal ansökningar för erhållande av bidrag till enskild väghållning. Uppgörandet av kontrakt och anslagsäskanden, besvarandet av skrivelser och införskaffandet av uppgifter med mera utfördes tidigare helt av avdelningen för enskild väghållning.

Befattningen drar som regel med sig mycket övertidsarbete särskilt under tjänsteresorna, vilka torde kunna beräknas pågå omkring halva året. Under resorna uppgår arbetstiden i regel till mellan 10 och 14 timmar per dag. Dagarna ägnas åt förrättningar och besiktningar, medan kvällar och söndagar i regel åtgå till utfärdandet av kallelser, besvarandet av skrivelser med mera. Någon ersättning går det icke att erhålla för det övertidsarbete, som utföres i samband med resorna. Detta synes mig böra vara en ytterligare motivering för bättre löneförhållanden. Man bör med hänsyn till ifrågavarande tjänstemäns arbetsåligganden, fackmannakunskaper och ansvariga ställning ifrågasätta en löneuppflyttning inom en snar framtid av övervägmästarna för enskild väghållning.

Vägmästarna för underhållet, vilka äro placerade i 13:e lönegraden, ha med hänsyn till förutvarande löneförmåner vid förstatligandet i regel blivit placerade i löneklasserna 15 till 21. Detta betyder, att övervägmästarna för enskild väghållning för närvarande äro bland de lägst avlönade befattningshavarna, detta trots att statsmakternas mening torde ha varit den, att en anställning som övervägmästare vore att räkna såsom befordran från tidigare innehavd vägmästartjänst. Det synes icke heller vara riktigt att de, som varit anställda inom vägdistrikt och därvid huvudsakligast sysslat med allmänna vägar, vid placering som övervägmästare för enskild väghållning skola åtnjuta högre lön än de, vilka varit i kungl. väg- och vattenbyggnadsstyrelsens tjänst och därvid sysslat med enskilda vägar, varigenom de förvärvat god erfarenhet inom den speciella gren av väghållningen, som de handha i sin nuvarande tjänst.

Herr talman! Med det sagda har jag velat ingående belysa ifrågavarande tjänstemäns nu mycket otillfredsställande arbets- och löneförhållanden. Den lättnad i deras arbetsbörda, som genom departementschefens förslag nu är att emotse, är nödvändig, om icke en anhopning i deras arbetsbalans skall uppstå. Kvar står dock deras i förhållande till arbetets omfattning och ansvar oskä-

Anslag till väg- och vattenbyggnadsstyrelsen och vägförvaltningarna m. m. (Forts.)

ligt låga lönestandard, vilken även utskottet konstaterar hava undergått en reell försämring vid statens övertagande av vägväsendet. Jag vill livligt understryka utskottets förväntan, att förslag skall framkomma om skälig förbättring i dessa vägtjänstemäns löneförhållanden. Jag vänder mig härvid särskilt till herr statsrådet och chefen för kommunikationsdepartementet med en vädjan, att han snarast ville taga detta spörsmål under omprövning.

Herr talman! I frågans nuvarande läge skall jag avstå från att ställa något yrkande.

I detta anförande instämde herr *Lindahl*.

Herr **Andersson** i Malmö: Herr talman! Då den föregående ärade talaren icke ställde något yrkande, kan det kanske vara onödigt för mig att yttra mig, men jag skall i alla fall säga ett par ord.

Det är ju här fråga om övervägmästarna, och motionären har ju ansett, att dessa i det föreliggande förslaget fått en för låg lönegradsplacering, och därför i motionen yrkat på en högre placering för dessa. Jag vill med anledning härav bara säga, att dessa övervägmästare förut varit extra befattningshavare, s. k. länsschaktmästare. Enbart den omständigheten att de blivit ordinarie — med placering i 16:e lönegraden — utgör i och för sig en förmån. Dessutom tror jag, att själva lönesättningen i övrigt icke innebär, att det blir så stor skillnad mellan den nya löneställningen och den nuvarande. Det kanske mest vägande motivet för en högre lönegradsplacering av dessa övervägmästare har varit, att dessa, som ju ha hand om själva övervakningen av den enskilda väghållningen, ha en mera självständig ställning och mera självständigt arbete än övriga vägmästare måhända ha. Detta är nog troligt, och det är därför som utskottet yttrat sig på det sätt utskottet gjort, d. v. s. att det gjorts ett positivt yrkande till förmån för de synpunkter som anförts i motionen. Utskottet har nämligen skrivit på följande sätt: »Det torde kunna förväntas, att om dessa förhållanden visa sig bliva mera bestående» — d. v. s. denna självständiga ställning som övervägmästarna ha — »förslag skall från styrelsen framkomma om den förbättring i löneställning, som vid sådant förhållande torde befinnas skälig. Motionerna torde alltså icke nu påkalla någon riksdagens åtgärd.» Med detta ber jag att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr **von Seth:** Herr talman! Jag har läst herr Werners motion, och jag hade tänkt att instämma i vad han sade, men det var absolut omöjligt att höra hans anförande. Vidare vill jag säga, att jag icke vill instämma i ett så långt anförande i en jag vill icke säga oviktig fråga men en fråga där ett utskott yttrat sig så välvilligt som i detta fall och där dessutom anförandet icke utmynnar i något yrkande. Jag vill endast understryka vad herr Andersson i Malmö sagt och hänvisa till den passus i utskottets yttrande på s. 8 i utlåtandet, där utskottet säger sig förvänta, att väg- och vattenbyggnadsstyrelsen har sin uppmärksamhet riktad på att löneställningen för övervägmästarna för den enskilda väghållningen bör förbättras.

Sedan överläggningen härmed förklarats avslutad, biföll kammaren vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

§ 9.

Föredrogos vart efter annat:

statsutskottets utlåtanden:

nr 197, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående inrättande av en luftfartsstyrelse samt fastställande av stat för luftfartsfonden m. m.;

nr 198, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ämbetsbyggnad för väg- och vattenbyggnadsstyrelsen och luftfartsstyrelsen;

nr 199, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående vissa investeringar i telegrafverkets fond och luftfartsfonden för budgetåret 1945/46; och

nr 200, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående uppförande av ett radiohus i Stockholm; samt

konstitutionsutskottets utlåtande, nr 21, i anledning av väckta motioner om sänkning av valbarhetsåldern till riksdagens andra kammare samt till kommunala uppdrag.

Kammaren biföll vad utskotten i dessa utlåtanden hemställt.

§ 10.

Avskaffande av utskyldsstrecket såsom diskvalifikationsgrund för valbarhet och behörighet till vissa kommunala förtroendeuppdrag m. m.

Föredrogs konstitutionsutskottets utlåtande, nr 22, i anledning av väckta motioner om avskaffande av utskyldsstrecket såsom diskvalifikationsgrund för valbarhet och behörighet till vissa kommunala förtroendeuppdrag m. m.

Konstitutionsutskottet hade till behandling i ett sammanhang förehaft dels de likalydande motionerna nr 109 i första kammaren av herr *Hage m. fl.* och nr 194 i andra kammaren av herr *Spångberg m. fl.*, dels ock motionen nr 189 i andra kammaren av herr *Persson* i Landafors *m. fl.* i vad den ej redan upptagits till behandling i utskottets utlåtande nr 21.

I motionerna I: 109 och II: 194 hade hemställts, »att riksdagen måtte besluta, att de vid 1935—1936 års riksdagar införda bestämmelserna i lagarna om kommunalstyrelse på landet och i stad (inklusive i Stockholm), lagarna om församlingsstyrelse (inklusive i Stockholm), lagen om skolstyrelse i vissa kommuner och lagen om landsting, att valbarhet och behörighet till vissa kommunala förtroendeuppdrag ej tillkommer den, som häftar för honom påförda utskylder till kommunen (landstinget), vilka förfallit till betalning under något av de tre sistförflutna kalenderåren, måtte utgå».

I motionen II: 189 hade hemställts, att riksdagen för sin del måtte besluta att med upphävande av nu gällande lag på området antaga i motionen framlagt förslag till lag med bestämmelser om allmänna valbarhets- och behörighetsvillkor för vissa kommunala uppdrag.

Utskottet hemställde,

A) att riksdagen i anledning av förevarande motioner för sin del ville antaga av utskottet framlagda

1) förslag till lag angående ändrad lydelse av 15 § lagen den 6 juni 1930 (nr 251) om kommunalstyrelse på landet;

2) förslag till lag angående ändrad lydelse av 13 § lagen den 6 juni 1930 (nr 252) om kommunalstyrelse i stad;

3) förslag till lag angående ändrad lydelse av 11 § lagen den 15 juni 1935 (nr 337) om kommunalstyrelse i Stockholm;

4) förslag till lag angående ändrad lydelse av 12 § lagen den 6 juni 1930 (nr 259) om församlingsstyrelse;

5) förslag till lag angående ändrad lydelse av 8 § lagen den 6 juni 1930 (nr 260) om församlingsstyrelse i Stockholm;

6) förslag till lag angående ändrad lydelse av 8 § lagen den 6 juni 1930 (nr 262) om skolstyrelse i vissa kommuner;

7) förslag till lag angående ändrad lydelse av 6 § lagen den 20 juni 1924 (nr 349) om landsting; och

8) förslag till lag angående upphävande av lagen den 9 juni 1944 (nr 284) om upphävande i vissa fall av verkan av uraktlåtenhet att erlägga utskylder till kommun eller annan menighet med avseende å rösträtt och behörighet;

Avskaffande av utskyldsstrecket såsom diskvalifikationsgrund för valbarhet och behörighet till vissa kommunala förtroendeuppdrag m. m. (Forts.)

B) att motionen II: 189, i den mån den ej kunde anses besvarad genom vad utskottet ovan under A) eller i sitt utlåtande nr 21 hemställt, icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Reservation hade avgivits av herrar *Herlitz, Thorell, Kyling, von Friesen* och *Dickson*, som ansett, att utskottet bort hemställa, att motionerna I: 109 och II: 194 samt motionen II: 189, i vad den här upptagits till behandling, icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Särskilt yttrande hade avgivits av herrar *Hallén, Jones Erik Andersson, John Gustavson, Albertsson* och *Pettersson* i Norregård, som anfört, att de inom utskottet yrkat, »att utskottet skulle föreslå riksdagen att i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t skyndsammast ville låta verkställa en omprövning av *under vilka förutsättningar* de vid 1935 och 1936 års riksdagar införda skärpta valbarhetsbestämmelserna må kunna avlägsnas ur kommunallagarna och för nästa års riksdag framlägga förslag i frågan.»

Utskottets hemställan föredrogs. Därvid yttrade:

Herr **Dickson:** Herr talman! Min uppgift i detta ärende, då jag nu begärt ordet, skulle vara att i egenskap av reservant söka övertyga kammaren om att reservanternas åsikt är riktigare än utskottsmajoritetens. Nu har jag den vanliga, kan jag säga, oturen att icke kunna nå kammarens ledamöter med min stämma. Jag vet icke, om det är för djärvt att hoppas eller förmoda, att ledamöterna i detalj studerat vad som sagts både från utskottets och från reservanternas sida. Jag vill som en arbetshypotes anta detta och skall därför söka undvika att upprepa vad som redan står tryckt och komma med om möjligt nya synpunkter.

Förevarande fråga, som ju gäller det evinnerliga s. k. skattestrecket, är sannerligen inte ny. Argumenten för och emot i detta ärende ha framförts så många gånger, att det kanske vore bortkastad tid att i denna debatt upprepa dem. Jag har fått det intrycket, att man i detta ärende i princip inte tvekar om själva grundtanken, nämligen att fullgjord skattebetalning skall vara kvalifikationsgrund för valbarhet. Frågan har nu emellertid kommit upp till behandling för att man vill rädda vissa personer från att frånträda sina kommunala befattningar, därför att de av olika skäl råkat illa ut och inte kunnat betala sin skatt.

Jag har fått den uppfattningen, att förespråkarna för slopande av detta skattestreck tro sig tala i demokratiens namn. Man har fått för sig att det är demokratiskt att alla, eller åtminstone så många som möjligt i samhället få tillfälle att öva sitt inflytande på samhällets angelägenheter. Detta är ju också i princip riktigt. Avgörande för hela frågan, varom för övrigt full enighet synes råda, är emellertid, om inte vederbörande för att få bekläda ett förtroendeuppdrag även bör ha vissa speciella kvalifikationer. Jag skulle vilja fråga de ledamöter här i kammaren, som i förtroendeställning suttit med i kommunala församlingar, om inte de anse, att det är en ganska vådlig väg som utskottsmajoriteten här sökt slå in på. Man vill ordna det så, att det inte längre skall vara så noga med skattebetalningen. Jag erkänner gärna, att det kan finnas ömmande fall. Men att för den sakens skull åsidosätta en grundprincip i demokratien anser jag vara felaktigt.

Man kan fråga sig hurudan reaktionen bland allmänheten kommer att bli i denna fråga. I varje fall vet jag med bestämdhet, att reaktionen i min hembygd, om kommunalnämndens ordförande och ledamöterna av kommunalfullmäktige inte skulle behöva ha betalt sin skatt för att få sitta kvar på sina

Avskaffande av utskyldsstrecket såsom diskvalifikationsgrund för valbarhet och behörighet till vissa kommunala förtroendeuppdrag m. m. (Forts.)

förtroendeposter, skulle bli, att då spelar det väl ingen roll, om den enskilde medlemmen i samhället betalar sin skatt eller ej. Utskottets förslag i denna fråga är ett steg på upplösningens väg eller, som det så betecknande står i utlåtandet, på »uppmjukningens» väg.

Det är ingen tvekan om att de, som råkat ut för den fataliteten att behöva frånträda ett kommunalt förtroendeuppdrag genom att inte ha kunnat erlägga skatt på grund av arbetslöshet, sjukdom o. s. v., tala med äkta patos i denna fråga. Även förespråkarna i övrigt för slopande av detta skattestreck synas vara varmt övertygade om det rätta i den sak de tala för. Min värderade vän herr Spångberg exempelvis kan i denna fråga tala på ett sådant sätt, att man blir rörd ända in i hjärteroten. Det råder heller ingen tvekan om att det är mycket tråkigt för dem som råka ut för detta skattestreck. Men är det då en så stor olycka att behöva frånträda ett kommunalt uppdrag. Om man i ekonomiska ting råkar så illa ut att man inte ens kan betala sin skatt, har man väl ändå så många bekymmer, att man måste ägna största delen av sin tid för att reda upp sina egna angelägenheter. Om vederbörande skulle vara en man som kommunen svårligen kan undvara, blir han återvald, då han klarat upp sina affärer.

Jag skall inte ägna många ord åt förslaget om dispens i sådana fall. Jag skall nöja mig med att konstatera, att alla äro ense om att en sådan anordning inte är praktiskt genomförbar.

Jag har erfarit att första kammaren i detta ärende redan fattat beslut i viss riktning. Jag hoppas emellertid, att ingen kommer med det intetsägande argumentet att även andra kammaren, därför att första kammaren beslutat i viss riktning, skall fatta samma beslut som första. Det är väl sannolikt att det i denna kammare finns företrädd en mera djupgående erfarenhet speciellt från landsbygden angående den reaktion hos allmänheten, som skulle uppkomma, om utskottsmajoritetens förslag gick igenom. Det är därför min förhoppning att denna kammare kommer att fatta ett beslut i enlighet med reservanternas förslag.

Jag vill med några ord även beröra det särskilda yttrande som konstitutionsutskottets ärade ordförande avgivit i denna fråga. Han har ju lyckats förföra en del andra ledamöter av utskottet att skriva under detta yttrande. Vart detta särskilda yttrande syftar framgår inte alldeles klart. Något annat utmynnar yttrandet icke i än det möjligen, att man har velat genom ett svagt rop till allmänheten och inför kammaren ge tillkänna att man gärna vill dröja någon tid med att pröva denna sak. Särskilt då detta yttrande icke utmynnar i något formellt yrkande, har jag svårt att förstå, att man gjort sig mödan att utforma detsamma.

Herr talman! Jag vill till sist uttrycka den förhoppningen, att den upplösning, som hotar inom det kommunala livet, och den uppmjukning av medborgarandan, som otvivelaktigt kommer att följa av ett beslut i enlighet med utskottets förslag, inte komma att bli verklighet. Vi äro alla ense om att vi behöva demokrati. Det må vara hänt att utskottsmajoritetens förslag i princip står i överensstämmelse med demokratien. Vi behöva emellertid inte någon upplöst utan en upplyst demokrati. Det är av denna anledning som jag har onda aningar beträffande framtiden, om inte reservanternas yrkande, till vilket jag nu hemställer om bifall, vinner kammarens stöd.

Herr **Persson** i Landafors: Herr talman! Jag noterar med tillfredsställelse den välvilliga behandling, som motionerna i denna fråga fått från utskottets

Avskaffande av utskyldsstrecket såsom diskvalifikationsgrund för valbarhet och behörighet till vissa kommunala förtroendeuppdrag m. m. (Forts.)

sida. I vår motion hade vi emellertid även krävt, att fattigvårdsstrecket skulle slopas i samband med vidtagande av de nu föreslagna ändringarna i gällande bestämmelser i denna fråga. Vi kommunister anse nämligen, att den mindervärdesstämpel som sättes på de fattiga i samhället är ovärdig en demokratisk stat. Denna mindervärdesstämpel kan nämligen sättas på människor, som i hela sitt liv slitit och arbetat, men som på ålderns dagar nödgats omhändertas för försörjning. Vi kommunister ha reagerat mot detta.

Genom utskottets ställningstagande i frågan ha vi emellertid kommit ett betydligt stycke på väg för att rätta till förhållandena på detta område. Jag är mycket tillfredsställd häröver. Jag tror inte alls, att det skulle vara någon risk för upplösning i det kommunala arbetet och att demokratien skulle bli lidande genom att man borteliminerar de orättfärdigheter, som nu en tid bestått i detta avseende. Jag tror också, att även den föregående talaren kan medge, att utskottets förslag står i överensstämmelse med tidens krav. Jag är för min del övertygad om att utskottets förslag långtifrån kommer att innebära någon olycka för demokratien.

Herr talman! Trots att utskottet således icke velat vara med på att låta fattigvårdsstrecket göra utskyldsstrecket sällskap i detta fall, har jag intet särskilt yrkande utöver vad som utskottsmajoriteten hemställt om i denna fråga.

Herr **Hallén:** Herr talman! Jag vill till herr Persson i Landafors i förbigående ha sagt, att jag mycket väl förstår hans resonemang, då han klagade över att motionärerna inte tillmötesgåtts även då det gäller slopande av fattigvårdsstrecket, och då han hävdade, att här var det fråga om en mindervärdesstämpel som borde försvinna. Jag undrar emellertid, om inte herr Persson själv, då ju det parti han tillhör på senare tid förklarat sig övergå till en rent demokratisk linje, inser, att det långtifrån är förenligt med god demokrati att sänka anspråken på demokratiens representanter. Vi äro alla ense om — även herr Persson i Landafors — att då det gäller ekonomiska ting, skall man alltid akta sig för alla märken av klasskillnad o. s. v. Men i övrigt skall man så att säga hålla fanan högt och i allmänhet kräva en viss medborgerlig standard på dem, som skola föra folkets talan i en demokratisk stat. Att av ren välmening släppa på kvalifikationskraven för demokratiens representanter tror jag i längden inte håller. En god demokrati fordrar enligt min mening kvalificerade företrädare. Jag vill i detta sammanhang erinra om att detta s. k. fattigvårdsstreck inte drabbar personer som äro på tillfälligt obestånd, utan det gäller dem, som äro varaktigt omhändertagna av fattigvården. Detta avser i regel personer, som äro intagna på ålderdomshem och ett fåtal andra människor. Att hävda att även dessa skola kunna utses till en kommuns ledande män är att driva en princip något in absurdum.

Jag begärde ordet närmast för att något motivera det särskilda yttrande, som jag och några andra ledamöter av utskottet avgivit till utskottsutlåtandet. Herr Dickson tillät sig använda det uttrycket att jag skulle ha förfört en del ledamöter — fyra stycken — till att instämma i detta särskilda yttrande. Jag har aldrig vetat om, att jag skulle ha ägt någon sådan förförelsekonst, men herr Dickson tycks nu ha upptäckt den. Herr Dickson sade vidare, att han inte kunde förstå, att jag gjort mig den mödan att författa denna skrift. Jag vill säga herr Dickson att det alls inte varit så stor möda att avgiva detta särskilda yttrande, eftersom jag under några år sysslat med dessa frågor i egenskap av de sakkunnigas ordförande. Det var under sådana förhållanden ganska lätt att skriva ett principiellt utlåtande. Beträffande detta särskilda ytt-

Avskaffande av utskyldsstrecket såsom diskvalifikationsgrund för valbarhet och behörighet till vissa kommunala förtroendeuppdrag m. m. (Forts.)

randes innehåll vill jag betona, att vi som skrivit under detta yttrande — åtminstone jag — äro alldeles ense med utskottsmajoriteten i dess allmänna resonemang, nämligen att det inte utan vidare går att bevara det nuvarande utskyldsstrecket. Utskottet har emellertid ansett, att inte heller den väg, som de sakkunniga anvisat, är framkomlig. Kammaren känner säkerligen till de sakkunnigas förslag beträffande dispensförfarandet. Utskottsmajoriteten har nu hävdat, att ett sådant förfarande skulle liksom chikanera medborgarna och dra deras privata förhållanden inför offentlighetens ljus. Utskottet har utgått ifrån, att medborgarna aldrig vilja underkasta sig ett sådant förfarande. Jag vill då nämna, att även de sakkunniga äro fullt medvetna härom. Vi ha aldrig föreställt oss, att detta skulle bli en metod, som kom till någon nämnvärd användning. Jag är övertygad om att ingen ledamot av stadsfullmäktige i Stockholm eller annorstädes skulle vilja underkasta sig ifrågavarande procedur och liksom få hjärta och njurar prövade för att sedan erhålla ett besked om sina möjligheter att få stanna kvar i sin förtroendebefattning eller ej.

Anledningen till att vi som undertecknat detta särskilda yttrande inte utan vidare velat gå med på utskottsmajoritetens förslag är att vi ansett att rikets kommunallagar dock i någon form böra bevara själva grundprincipen av vad man kräver av medborgarna. Jag känner den invändning, som göres mot denna uppfattning, nämligen att en person kan vara en god medborgare fastän han inte kunnat fullgöra ifrågavarande del av av sina skyldigheter mot samhället. Anledningen till utebliven skattebetalning kan exempelvis vara en stor barnaskara. Vidare kan en småbrukare, som flitigt odlar sina tegar, fullgöra sina skyldigheter mot stat och kommun, även om han inte skulle förmå betala sin skatt. Det förefaller emellertid som om utebliven skatt är ett synligt yttre bevis, som folk först och främst observerar.

Det är riktigt, som utskottet påpekar, att vi inte ha uppställt detta krav i fråga om erläggandet av skatter ens då det gäller ledamotskap av riksdagen. Vi få emellertid inte glömma bort de rent folkpsykologiska verkningarna i detta fall. Det är stor skillnad om en riksdagsman blivit efter med sina skatter. Detta observeras inte lika mycket som när en kommunalman blir uppförd på restlängd. Ju mindre kretsen blir ju mer bli vederbörande beroende av varandra. Man kan nog inte alltid, som utskottet har velat göra gällande, i detta liksom i så många andra fall i det offentliga livet lita till medborgarnas och partiorganisationernas sunda omdöme. Jag tror visserligen att detta omdöme håller streck i många fall, men inte i alla. Jag känner till ett köpingsamhälle i västra Sverige, där det var känt, att ungefär $^1/_3$ av fullmäktige häftade för sina utskylder. Detta hade alla reda på, men varken partiorganisationerna eller allmänheten höjde någon protest mot detta tillstånd. Det verkar bara ganska kompromettérande för allmänandan i den bygden, att man inte hade något remedium att ta till i detta fall.

Min uppfattning i dessa frågor innebär emellertid icke att jag önskar ett bibehållande av den gamla ståndpunkten i ärendet, och att vi skola bevara dessa utskyldsstreck. Jag är ense med utskottsmajoriteten beträffande det i vissa lägen fullständigt ohållbara i det nu gällande systemet. Även herr Dickson tycktes erkänna att sjukdom, oförvållad arbetslöshet och annat sådant icke lämpligen borde diskvalificera en person från förtroendeuppdrag i kommunens tjänst.

I det till detta utlåtande fogade särskilda yttrandet ha vi uttalat att då riksdagen, när detta ärende sista gången var före, beslutat en skrivelse till Kungl. Maj:t med hemställan om en utredning om hur man skulle mildra den stela form som gällande utskyldsstreck innebär, borde det ankomma på Kungl.

Avskaffande av utskyldsstrecket såsom diskvalifikationsgrund för valbarhet och behörighet till vissa kommunala förtroendeuppdrag m. m. (Forts.)

Maj:t att undersöka i vad mån ett sådant mildrande är möjligt. Det är sannolikt, att Kungl. Maj:t skulle finna att den väg som den i ämnet verkställda utredningen anbefallt inte är framkomlig. Vi ha därför i vårt särskilda yttrande yrkat, att utskottet skulle föreslå riksdagen att i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om omprövning av »under vilka förutsättningar» de vid 1935 och 1936 års riksdagar antagna skärpta valbarhetsbestämmelserna skulle slopas. Orden »under vilka förutsättningar» innebära dels att regeringen kan finna, att det icke alls föreligger några förutsättningar för dessa bestämmelser och att de således som utskottet vill böra helt slopas och dels att det kan tänkas någon annan utväg än den som de sakkunniga på området nu föreslagit. Anledningen till att vi inte utan vidare velat följa utskottsmajoritetens förslag är således att vi ha ansett att principen, att man bör av de offentliga representanterna kräva vad som kräves av alla, icke bör helt restlöst försvinna ur den svenska kommunallagen.

Herr **Dickson** erhöll på begäran ordet för kort genmäle och anförde: Herr talman! Konstitutionsutskottets ärade ordförandes motivering under första delen av hans anförande borde egentligen ha lett till ett instämmande i reservanternas yrkande. Så blev emellertid inte fallet, utan herr Hallén drog fram vissa synpunkter, som han ansåg tala mot reservanternas förslag. Jag glömde att i mitt förra anförande framhålla, att utskottsmajoritetens åsikt att man i detta fall skulle kunna lita till »medborgarnas och partiorganisationernas sunda omdöme» i praktiken inte kommer att hålla streck. Alla som deltagit i det kommunala livet och suttit i församlingar, där alla känna varandra och där alla, åtminstone på landsbygden, äro mer eller mindre släkt med varandra, måste vara fullt på det klara med de svårigheter, som kunna uppkomma på detta område. Vederbörande komma att vara rädda för att stöta sig med sina kolleger. Jag tror därför att det kommer att bli svårt att företa en aktion mot en kommuns förtroendeman, som icke fullgjort sina skyldigheter mot det allmänna. Kommunerna behöva således enligt min mening ett stöd i lagen på den punkten. Jag är i vanliga fall inte särskilt trakterad av en lagstiftning som inskränker kommunernas rättigheter. Säkerligen finns det många lagar som borde ändras därhän, att det till kommunerna lämnades bestämmanderätt, i stället för att staten skall få ett allt större inflytande. På detta område tror jag emellertid att det är nödvändigt, att kommunerna få ett stöd i lagen. Lagen bör vara skriven på ett sådant sätt, att den som läser den måste förstå att man vill hålla på strikta former. Vi kunna nog inte komma ifrån att utskottsmajoritetens förslag kan vara inledningen till en upplösning. Detta är särskilt i de tider, vari vi nu leva, en mycket farlig sak.

Herr **Persson** i Landafors erhöll likaledes på begäran ordet för kort genmäle och yttrade: Herr talman! Gentemot vad herr Hallén yttrade, då han förklarade utskottets inställning beträffande fattigvårdsstrecket och erinrade om att man bör hålla demokratiens representation på ett högt plan, vill jag säga, att det väl inte kan bli fråga om någonting annat, än att väljarna till representanter för demokratien komma att utse dem som de anse vara de bästa.

Jag anser även att fattigvårdsstrecket, vilket innebär att fattiga människor inte få väljas till kommunala förtroendeuppdrag, i betänklig mån strider mot demokratiens principer. Jag tror emellertid att detta streck inte har så stor betydelse i det praktiska livet, emedan det endast i något enstaka fall skulle kunna förekomma att någon faller för detsamma. Men vad jag bestämt reagerat mot är att det skall finnas föreskrifter, som förbjuda att sådana per-

Avskaffande av utskyldsstrecket såsom diskvalifikationsgrund för valbarhet och behörighet till vissa kommunala förtroendeuppdrag m. m. (Forts.)

soner få väljas till kommunala uppdrag. Jag tror att det säkerligen föreligger anledning att ge akt på denna fråga i fortsättningen, och det är därför sannolikt att vi vid ett annat tillfälle komma igen i denna angelägenhet.

Vidare anförde

Herr **Fast:** Herr talman! Det är självklart att då rösträttsbestämmelserna undan för undan genomgått den revidering, som har ägt rum från den tid, då egendomsväldet dominerade och personligheten fullständigt bortskymdes, fram till den tid, då vi fingo vad vi nu kalla den hela och fulla rösträtten, måste ju också valbarhetsbestämmelserna följa med i denna utveckling. Det brukar sällan bli något bakslag i ett verkligt behövligt reformarbete, och det har heller inte blivit det på rösträttens område. Från borgerliga kretsar i den svenska riksdagen fann man emellertid behov av att i fråga om valbarhetsbestämmelserna göra ett återfall 1935 och 1936 och bryta den utveckling, som på detta område har ägt rum. Detta brytande av utvecklingen har i sin ordning lett fram till det förslag, som nu ligger på kammarens bord, ett förhållande som bör utgöra en varning mot att göra ett sådant avbrott i en utveckling, som enligt min mening är ofrånkomlig. Jag vill därmed inte ha sagt, att inte detta utskottsutlåtande ändå skulle ha förelegat kammaren till behandling, men säkert är att detta avbrytande av utvecklingen i viss grad medverkat härtill, då man funnit det vara angeläget att nu på en gång ställa valbarhetsbestämmelserna i paritet med rösträttsbestämmelserna.

Det erkännes ju från alla håll — jag har inte hört någonting annat vare sig i utskottet eller i den här förda debatten — att en person, som åtnjuter allmän medborgerlig aktning och i övrigt är känd för skötsamhet, på grund av oförutsedda förhållanden, varöver han inte själv har kunnat råda, kan komma att bli efter med sin skatt. På den punkten äro alla eniga. Det har också erkänts av alla, att det måste betraktas som ganska hårt att en sådan person, särskilt om han är känd för allmänanda och kommunen dessutom har behov av hans arbetsinsats, inte skall få användas i det allmännas tjänst. Så långt är man alltså överens. Men när det sedan blir fråga om vilka åtgärder man skall kunna vidta för att råda bot på detta förhållande, gå meningarna isär.

Jag erinrar om att det i många debatter, som förts tidigare här i riksdagen i denna fråga, har sagts, att vi måste söka utvägar att bevara sådana personer åt det kommunala arbetet, finna någon form för prövning av deras förhållanden. Detta var ju anledningen till att riksdagen i rena tröttthetens tecken beslöt att anhålla om denna utredning, ehuru många med mig inte gjorde sig några förhoppningar om att detta problem var lösbart. Jag säger detta därför att jag inte ett ögonblick vill göra några förebråelser gentemot den kommitté, som arbetat med denna fråga, med hänsyn till de resultat som ha framkommit. Jag tror nämligen att den har gjort sitt allra bästa och att några andra linjer än de som den föreslagit äro otänkbara, i händelse att man skulle vilja gå en sådan väg, som kommittén anvisat.

När det emellertid gäller ställningstagandet till det av kommittén framlagda förslaget ha de olika meningsriktningarna funnit varandra: å ena sidan de som vilja fullständigt upphäva skattestrecket såsom diskvalifikationsgrund för valbarhet till kommunala uppdrag och å andra sidan de som förmena, att vi få stanna vid det gamla. Jag har i utskottet hävdat vad jag nu här vill upprepa, nämligen att om jag skulle ha ställts inför valet att här i dag rösta antingen för det förslag, som utredningen framlagt, eller för det förslag, som redan har ställts här i kammaren om att vidbliva de nuvarande bestämmelser-

Avskaffande av utskyldsstrecket såsom diskvalifikationsgrund för valbarhet och behörighet till vissa kommunala förtroendeuppdrag m. m. (Forts.)

na, skulle jag obetingat ha valt ett vidblivande av de nuvarande bestämmelserna. Jag vill nämligen inte vara med om att utlämna hederligt folk till en sådan prövning av deras angelägenheter, som de enligt de sakkunnigas förslag skulle få undergå. Jag tror att det rent principiellt även från andra utgångspunkter inte kan vara med våra traditioner förenligt, att själva den institution, till vilken vederbörande hör, skall sitta och pröva de förhållanden, som skola vara avgörande för huruvida vederbörande skall sitta i denna församling eller inte. Detta är i och för sig en orimlighet. Utskottet har sagt — och på den punkten dela även reservanterna vår mening — att varje man, som är en eftersträvansvärd kraft i det kommunala arbetet, mycket hellre kommer att avstå från att inneha ett kommunalt uppdrag än att underkasta sig en sådan närgången granskning av sina familjeförhållanden, ekonomiska villkor o. s. v., detta desto mer som det som framkommer vid en sådan granskning säkerligen inte kommer att stanna inom fyra väggar utan blir offentlig egendom. Ty det är inte föreslaget att en sådan prövning skall ske vid slutet sammanträde.

Jag konstaterar, herr talman, att vi beträffande denna fråga kommit fram till precis samma resultat, som på sin tid uppnåddes angående rösträttsfrågan. Vi kommo även beträffande denna fram till den tidpunkt, då vi funno det nödvändigt att göra en undersökning, huruvida man skulle kunna skilja de tredskande och försumliga skattebetalarna från dem som verkligen voro oförmögna att betala sin skatt. Även då var det en särskild kommitté, som arbetade med denna fråga, och denna kommitté måste konstatera, att en prövning av detta slag var otänkbar. Konsekvensen härav blev också, att riksdagen beslöt att ta bort de streck, som därvidlag voro hindrande och sålunda låta de tredskande och de oförvitliga följas åt. Denna strid är ju nu utagerad. Jag måste emellertid säga, att vi måste komma fram till samma resultat även när det gäller valbarheten.

Det finns ytterligare en punkt, på vilken vi alla äro överens, nämligen att de medborgare som skola sköta kommunala förtroendeuppdrag böra ha fullgjort sina skyldigheter gentemot det allmänna. Jag ber att få understryka, att utskottsmajoriteten ingalunda avser att rubba på denna huvudprincip. Men vi anse att det helt enkelt inte är nödvändigt att detta utskrives i drakoniska lagtexter utan att den principen kan upprätthållas på annat sätt. Jag hänvisar i det fallet till de bestämmelser, som gälla i fråga om valbarhet till riksdagens andra kammare. Ingen kan väl påstå att det hade spelat någon roll, om man hade haft en lagbestämmelse eller inte i det avseendet. Jag vet att utskottets uttalande, att även partierna böra medverka till upprätthållande av den goda samhällsanda, som utskottet förutsätter i detta sammanhang skall göra sig gällande, för en del verkar stötande. Jag har emellertid för mitt vidkommande inte ett ögonblick tvekat angående lämpligheten av att i utskottsutlåtandet skriva ut detta. Ty i ett demokratiskt samhälle äro partierna nödvändiga, och det kan man därför öppet erkänna. Man skall inte underkänna den fostrande betydelse som partiorganisationerna både ha haft och alltjämt ha.

Jag vill även i detta sammanhang erinra om vad herr Dickson yttrade i sitt inledningsanförande här i kammaren för en stund sedan. Han gjorde nämligen gällande, att om riksdagen fattar beslut i överensstämmelse med utskottsmajoritetens förslag, kommer allmänheten att bli synnerligen upprörd när den får veta, att en person, som inte har betalt skatt, skall sitta och inneha det ena eller det andra förtroendeuppdraget. Ja, mina damer och herrar, om så sker är det ingenting annat än ett uttryck för den allmänanda, som besjälar vårt

Avskaffande av utskyldsstrecket såsom diskvalifikationsgrund för valbarhet och behörighet till vissa kommunala förtroendeuppdrag m. m. (Forts.)

svenska folk, bortsett från politisk hemvist. Detta konstaterande av herr Dickson utgör ytterligare en borgen för att man sannerligen från valmännens sida kommer att se till, att de förutsättningar som utskottet räknat med i fråga om partiernas medverkan verkligen komma att vara för handen. Ni kunna vara övertygade om att intet parti vill utsätta sig för risken att till nästa kommunala val en svart lista upprättas över de medlemmar av detta parti, tillhörande stadsfullmäktige, drätselkammare, kommunalnämnd eller kommunalfullmäktige, som inte ha betalat sin skatt. Det skulle vara fullständigt förödande för ett parti att insätta sådana personer på dylika poster. Jag tror alltså inte att vi skola förringa betydelsen av den allmänna fostran, som ligger i att allmänheten kan få en inblick i förvaltningen och få kunskap om olika förhållanden.

Jag är därjämte övertygad om att ett annat förhållande, som inte i denna debatt berörts på något sätt, kommer att spela en avgörande roll när det gäller denna fråga. Utskottet omnämner saken endast med några få rader. Jag syftar på det förhållandet, att man äntligen har kommit överens om — ehuru formellt beslut ännu icke föreligger — att vi inom den närmaste framtiden skola börja tillämpa det systemet, att skatten uttages samtidigt som man förvärvar inkomsterna. Nu kan man visserligen göra den erinringen: hade det då inte varit skäl att vänta med en sådan här reform till dess man infört systemet med uttagande av skatt vid källan? På den punkten svarar jag: detta anser jag skulle ha varit olämpligt, ty när vi nu gå att revidera valbarhetsbestämmelsen beträffande åldersgränserna, vad är då naturligare än att vi också passa på att göra en utjämning även i detta avseende, med full visshet om att de svenska statsmakterna komma att inom ganska kort tid fatta beslut om en uppbördsreform. Detta kommer naturligtvis att medföra, att ingen kan komma ifrån den väsentliga del av skatten, som har kunnat beräknas ett år tidigare. Då skulle det förhållandet kunna inträffa, att man skulle låta en person falla för utskyldsstrecket, därför att det kanske återstår någon krona på den debetsedel, som han fått i utjämningsskatt året efteråt. Detta kan väl inte vara någon rimlig lösning. Övergår man till detta system med erläggande av huvuddelen av skatten vid källan, får man väl också ta konsekvenserna av detsamma. Därmed faller enligt min mening även den sista skansen i det försvarsverk, som man har upprättat för att i dag inte vidtaga några åtgärder på detta område.

I fråga om fattigvårdsstrecket vill jag till alla delar understryka vad konstitutionsutskottets ordförande på denna punkt har anfört.

Ja, herr talman, detta var i korta ord vad jag anser vara erforderligt att säga i denna fråga för utskottets del. Jag ber att för mitt vidkommande få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr **Dickson** erhöll nu på begäran ordet för kort genmäle och yttrade: Herr talman! Tror ändå inte herr Fast, att i morgon, då tidningarna komma, de personer bland allmänheten, som läsa riksdagsreferaten, med den förenklade syn på problemen, som en flyktig tidningsläsare ofta har, komma att resonera ungefär så här: jaså, ha vi kommit därhän, att de kommunala förtroendemännen inte längre behöva betala sin skatt. Det var skönt. Då behöva vi väl inte heller tänka på den saken. Slippa de, så slippa väl vi också. — Det är en sida av saken, som inte får underskattas, att sådana tänkesätt kunna uppstå. Jag tror att man genom att genomföra utskottets nu föreliggande förslag kommer in på vägar, som andra nationer ha beträtt och som ha lett inte till demokrati utan till någonting annat, som börjar med samma bokstav.

Avskaffande av utskyldsstrecket såsom diskvalifikationsgrund för valbarhet och behörighet till vissa kommunala förtroendeuppdrag m. m. (Forts.)

Herr **Fast**, som jämväl på begäran erhöll ordet för kort genmäle, anförde: Herr talman! Det är inte omöjligt att i morgon vissa tidningar komma att lägga upp detta ärende på ett sådant sätt, att det ger anledning till sådana reflexioner, som herr Dickson befarade. Det kommer nog att finnas både rubriker och artiklar av detta slag. Men detta beror i så fall på en ensidig framställning av frågan. Om man vill lämna en allsidig framställning av denna fråga är jag övertygad om att det inte blir utrymme över för vare sig rubriker eller artiklar med denna tendens. De uppfattningar, som bildas, bero också mycket på det sätt, på vilket man upplyser allmänheten, herr Dickson!

Härefter yttrade:

Herr **Mosesson:** Herr talman! Jag har inte på några månader kunnat vara närvarande vid konstitutionsutskottets överläggningar och har således först nu fått anledning att konfronteras med detta ärende. Men det är ju ett ärende, som flera gånger varit uppe till behandling i konstitutionsutskottet, då jag deltagit i utskottets förhandlingar. Jag har vid dessa tillfällen intagit samma ståndpunkt, som nu har fått sitt uttryck i det särskilda yttrande, som är fogat till utskottets utlåtande.

Herr Dickson vädjade i sitt första anförande till kommunalmännen i kammaren att meddela sina erfarenheter rörande detta spörsmål. Det är givet, att de erfarenheter vi haft i våra hemkommuner även färgar vår allmänna inställning till denna fråga. De erfarenheter, jag under tjugu år och något mer har haft i detta avseende, först i vår köping och sedan i vår stad, äro av den art, att jag skulle allvarligt ha beklagat, om den lag, som infördes på detta område för ett tiotal år sedan, hade gällt före denna tidpunkt. I drätselkammaren i min hemstad satt då en av kommunens bästa förtroendemän och en av mina bästa vänner, en socialdemokrat, och gjorde där en synnerligen värdefull insats. Hans förhållanden hade emellertid på grund av arbetslöshet en gång blivit sådana, att han inte kunnat betala sin skatt, och han var mycket ledsen däröver. Jag vågar säga, att ingen enda av oss andra, som samarbetade med honom, skulle utan det djupaste beklagande ha sett, att denne person skulle ha blivit diskvalificerad att fullgöra det uppdrag, som staden hade givit honom.

Nu föreligger det egendomliga förhållandet, att detta särskilda yttrande, som har samlat så många erfarna män kring sig, inte har utmynnat i ett *yrkande*. Hade jag varit med i utskottet skulle jag givetvis, eftersom jag instämmer i detta yttrande, ha försökt att få det att sluta med ett yrkande. Då så emellertid inte blivit fallet, kommer jag i det rådande läget att rösta med utskottet. Det är därvidlag min fasta förhoppning, att det nya uppbördssystemet skall reducera det antal personer, som kan komma på restlängd. Ty vi önska och hoppas allesammans, att det skall bli en ändring i detta avseende, när skatten inte längre kommer att släpa efter som nu.

Med denna motivering, herr talman, ber jag att få tillkännagiva, att jag kommer att rösta för utskottets förslag.

Herr *Hansson* i Skediga instämde häruti.

Herr **Kyling:** Herr talman! När 1935 och 1936 års riksdagar införde detta speciella utskyldsstreck som diskvalifikationsgrund för valbarhet till kommunala uppdrag, fanns det en grundtanke i detta beslut, som kan uttryckas i de ordalag, som återfinnas i utskottsutlåtandet, nämligen »att det vore en rimlig fordran, att de personer, som erhölle kommunala förtroendeuppdrag och åt

Avskaffande av utskyldsstrecket såsom diskvalifikationsgrund för valbarhet och behörighet till vissa kommunala förtroendeuppdrag m. m. (Forts.)

vilka sålunda överlätes att disponera över kommunens och skattebetalarnas medel, förvalta kommunens egendom, uppbära dess inkomster och i övrigt handha dess drätsel, också för egen del fullgjort de skyldigheter till kommunen, som de ålade och utkrävde av andra». Jag förmodar, att den grundtanke, som kom till uttryck i riksdagens yttrande det år, då detta utskyldsstreck kom till, måste anses vara lika bärande i dag som det var för ungefär tio år sedan.

Nu har man emellertid inom utskottet gått fram på tre olika linjer. Det är för det första majoritetslinjen, vars anhängare kräva, att riksdagen omedelbart skall upphäva det utskyldsstreck, som nu finnes. Majoriteten inom konstitutionsutskottet anser för sin del, att partiorganisationerna böra vara skyldiga att se till att detta renlighetskrav upprätthålles. Jag tror, att det är att något överskatta deras möjligheter. Däremot tror jag, att så länge utskyldsstrecket funnits, har det faktiskt legat i partiorganisationernas intresse att sträva efter att få fram endast sådana, om vilka de veta, att de till alla delar äro kvalificerade att sköta de uppdrag, det här gäller. När i dag — såsom jag förmodar — det kommer att fattas beslut i enlighet med utskottets förslag, betyder detta, att man då legaliserar rätt för människor att kunna få bekläda förtroendeuppdrag utan att ha fullgjort de skyldigheter, som enligt allas uppfattning rätteligen höra dem till.

Nu har i ett särskilt yttrande framförts önskemålet, att man skall utreda frågan om ett förfarande med en dispensrätt. Jag har varit med om reservationen, och vi reservanter ha icke kunnat tänka oss, att en sådan möjlighet skulle kunna existera. Det torde också bli mycket besvärligt att få denna dispens. Nu säger visserligen utskottet på s. 28 mot dispensrätten följande: »En kommunal förtroendeman, som kommit att häfta för sina kommunalutskylder, skulle med stor sannolikhet komma att föredra att frivilligt frånträda sina uppdrag framför att underkasta sig den offentliga granskning, som igångsättandet av ett dylikt dispensförfarande skulle innebära.» Ja, herr talman, om jag läst detta uttryckssätt rätt, kan jag icke finna annat än att det hos majoriteten föreligger en undermedveten farhåga för att, om majoriteten får sitt förslag igenom, åtskilliga sådana människor komma att bekläda de förtroendeposter, som det här gäller. Nu har också majoriteten i utskottet för sin del velat förfäkta, att detta utskyldsstreck är fullkomligt omotiverat, sedan vi fått det nya förfarandet med skattebetalning vid källan genomfört. Jag skulle, herr talman, närmast vilja säga, att här föreligger ett precis motsatt förhållande. När vi få skattebetalning vid källan, torde det vara ytterst få människor, som behöva riskera att bli diskvalificerade. Jag är fullt medveten om att det är synd om dem, vilka på grund av sjukdom, arbetslöshet eller något sådant äro oförmögna att betala sina skatter och därigenom bli diskvalificerade för att inneha ett förtroendeuppdrag. Men den dag, då vi få skattebetalning vid källan, torde det bli ytterst få av det klientel, som man här ömmar för, vilka behöva riskera att bli diskvalificerade. Nu säger visserligen herr Fast, att det är absurt, att, om vi fått skattebetalning vid källan, en person, som kanske resterar för ett belopp av 1 krona 50 öre eller 1 krona 75 öre, icke skulle vara kvalificerad för att inneha ett förtroendeuppdrag, men, bästa herr Fast, kamratskapet inom partiorganisationerna är väl ändå så stort, att man kan satsa den tioöring, som kan behövas för att hjälpa den mannen att få betala det belopp, 1 krona 50 öre eller 1 krona 75 öre, som det här gäller. Vi måste i alla fall försöka upprätthålla kvalificeringslinjen, så att vi icke komma ut i det ovissa.

När det gäller detta särskilda yttrande, har jag blivit något förvånad över att det stannade såsom ett särskilt yttrande. Om det hade stannat såsom ett yrkande, skulle man i dag kunnat yrka bifall till en sådan reservation. Nu

Avskaffande av utskyldsstrecket såsom diskvalifikationsgrund för valbarhet och behörighet till vissa kommunala förtroendeuppdrag m. m. (Forts.)

kommer detta särskilda yttrande alltså icke att medföra någonting i realiteten. Det sägs i detta särskilda yttrande mycket vackra ord om renlighetskravet inom demokratien och annat sådant, men det är ord, som blott stå på papperet. De komma aldrig att betyda något i handling. Därför anser jag för min del, att den enda väg, vi i detta fall kunna gå, är att följa reservanterna. Jag anser, att det ekonomiska mellanhavandet mellan samhället och de blivande förtroendemännen måste vara klart, då det gäller sådana förtroendeposter, det här talas om. I det fallet ha också flertalet myndigheter, som ingivit remissvar, ställt sig bakom detta krav.

Jag skulle också vilja ställa den frågan till fackföreningsrepresentanterna i denna kammare, till ombudsmännen för personalorganisationerna och andra, som ha med dessa organisationer att skaffa: hur ställer sig frågan inom edra egna organisationer? Kan en person, som nekat inbetala sin medlemskontingent, få inom den organisationen bekläda ett förtroendeuppdrag? Inom min organisation, där jag själv sitter såsom vice ordförande, är det absolut otänkbart, att en person, som inte betalat sin medlemskontingent, skall kunna få bekläda en förtroendepost. Jag anser, att det bör vara minst samma krav, när det gäller offentliga uppdrag. Jag vill ytterligare en gång understryka, att jag har en mycket stark känsla av att det är synd om de människor, som blivit diskvalificerade på grund av sjukdom, arbetslöshet eller annat sådant utan att egentligen kanske ha gjort sig förtjänta därav. Då jag, såsom jag tidigare sade, är fullt medveten om att, när det blir skattebetalning vid källan, det i verkligheten blir ett ytterst litet fåtal mäniskor, som för framtiden kunna bli diskvalificerade, kan jag för min del icke göra annat än yrka bifall till den vid utskottsutlåtandet fogade reservationen.

Jag vill till sist blott säga, att vi ha fått bevittna så mycket ute i världen, som visar, att demokratiens ställning har stått på spel i flera länder. Här i Sverige vilja vi försöka att upprätthålla demokratien, och för detta upprätthållande för framtiden måste det finnas vissa renlighetskrav. Jag är fullt övertygad om att demokrati och frihet höra samman, men man får icke låta friheten taga sig vilka uttryck som helst här i landet. Jag ber därför, herr talman, att såsom jag tidigare sagt få yrka bifall till reservationen.

Herr **Hällgren:** Herr talman! Jag har begärt ordet för att säga ett par ord till konstitutionsutskottets ordförande. Konstitutionsutskottet har icke kunnat reflektera på det förslag till behörighetslag för innehav av kommunala uppdrag, som de särskilt tillsatta utredningssakkunniga kommit med. Ordföranden säger visserligen, att de sakkunniga försökt mildra de nuvarande diskvalifikationsgrunderna. Emellertid föreslogo de sakkunniga i 2 § uti det lagförslag, som de presenterade: »Den må icke utses till kommunalt uppdrag, som häftar för honom i den kommun, inom vilken han är mantalsskriven, påförd allmän kommunalskatt, som förfallit till betalning under sistförflutna kalenderår.» Det sägs i 4 §, att »om någon, som innehar ett kommunalt uppdrag, kommer i den ställningen, att han häftar för obetald skatt för det löpande kalenderåret, skall den frågan tagas upp till prövning, huruvida han skall inneha uppdraget i fortsättningen eller icke». Då skall hela den procedur, som herr Fast redogjort för, sättas i gång, den beslutande församlingen skall taga upp hans speciella ärende till prövning, och det beslutet, som skall fattas med två tredjedelars majoritet, skall sedan underställas länsstyrelsens prövning. Hela detta för vederbörande obehagliga förfaringssätt skall tillämpas. Jag kan icke inse, att detta innebär något som är bättre än den bestämmelse som vi redan ha, att skatten skall vara betald. Därför har utskottet icke ens kunnat reflektera över att gå på den linjen.

Avskaffande av utskyldsstrecket såsom diskvalifikationsgrund för valbarhet och behörighet till vissa kommunala förtroendeuppdrag m. m. (Forts.)

Herr Kyling har dessutom framställt en massa frågor och sade, att man skall upprätthålla demokratien, renlighetskravet o. s. v. Jag får emellertid beklaga, att det parti, som han företräder, så bitit sig fast vid en ståndpunkt, som icke i längden går att upprätthålla, därest man skall vara konsekvent och logisk i sitt resonemang. Med den utveckling, som ägt rum, hava alla dessa gamla streck i fråga om rösträtt och valbarhet överlevt sig själva. Varför skall man då behålla en sådan kvarleva i vår lagstiftning, när det gäller såväl rösträtt som valbarhet? För övrigt tror jag, att det parti, som den siste talaren representerar, ingalunda till nästa år kommer att försmå att vädja till alla dessa fattiga, som icke kunnat betala sin skatt, att rösta med hans speciella parti. Jag tror också, att man icke skall draga sig ett dugg för att i valrörelsen vädja till dem, som man försöker att utestänga från rösträtt och från valbarhet, att rösta samt att använda deras röster för befästande av den maktställning, som partiet har fått i det kommunala livet.

Jag skall sluta med, herr talman, att yrka bifall till konstitutionsutskottets hemställan.

Herr **Dickson**, som nu på begäran erhöll ordet för kort genmäle, anförde: Herr talman! Jag skulle vilja säga till herr Hällgren, att jag förstår icke, varför han drar in rösträtten i detta resonemang. Det hör väl ändå icke hit. Det är skillnad på att kunna åka bil och att kunna köra bil.

Härpå yttrade:

Herr **Skoglund** i Doverstorp: När man hör denna debatt kan man lätt få det intrycket, att de flesta personer, som på grund av de bestämmelser det här är fråga om skulle bli utestängda från att deltaga i det kommunala arbetet, äro sådana, som på grund av sjukdom, arbetslöshet eller liknande icke haft möjlighet att fullgöra sina skyldigheter. Att så icke alltid är fallet framgår tydligt, när man läser konstitutionsutskottets utlåtande på s. 21, där de sakkunnigas undersökning om i vilken utsträckning det förekommit, att kommunala förtroendemän icke betalat sin skatt återges. Jag vill framför allt fästa uppmärksamheten på en av länsstyrelsen i Västernorrlands län gjord undersökning, avseende åren 1939, 1940 och 1941. Beträffande icke mindre än 118 stycken valda kommunala förtroendemän förklarade länsstyrelsen, att de icke voro behöriga att inneha kommunalt förtroendeuppdrag på grund av bristande skattebetalning. Av dessa anser länsstyrelsen, att endast en tredjedel skulle såsom orsak till att icke ha fullgjort sin skattebetalning kunnat åberopa arbetslöshet, sjukdom eller annan jämförlig orsak. Detta säger ju oss, att det varit 39 stycken som haft vad jag skulle vilja kalla giltigt skäl, men icke mindre än 79, som genom direkt slarv eller oförmåga att vårda sina ekonomiska angelägenheter brustit i sin skyldighet och icke borde sitta i en kommunal församling. Då uppstår den frågan: vilket intresse — samhällets eller det allmännas — har i detta fall varit av största betydelsen: att man lyckats nå en sådan rättvisa, att dessa 39 kunna mottaga kommunala uppdrag, eller att dessa 79, som man väl får anse vara personer, som icke ha det rätta ansvaret, skola anförtros att sköta samhällets angelägenheter? Det kan, såsom herr Fast uttryckte sig, vara hårt, att sådana, som på grund av omständigheter, över vilka de själva icke råda, bli utestängda från det kommunala arbetet och icke kunna användas i det allmännas tjänst, men jag ber att få säga herr Fast, att det kan också vara hårt för den allmänna rättsuppfattningen, att människor, vilka uppenbarligen slarvat och brustit i fullgörandet av sina skyldigheter mot samhället, skola vara de, som bestämma i de kommunala beslutande församlingarna.

Avskaffande av utskyldsstrecket såsom diskvalifikationsgrund för valbarhet och behörighet till vissa kommunala förtroendeuppdrag m. m. (Forts.)

När herr Fast sedan åberopade partierna såsom de, som skola bevaka renlighetskravet i detta hänseende, och yttrade, att det måste vara förödande för ett parti, som vid ett val kommer med en lista på personer, av vilka ett flertal vore skatteskolkare, skulle jag vilja säga, att det borde vara förödande, jag är dock — tyvärr — icke säker på att det är det. Jag tror därför, att både partiorganisationerna och andra behöva det stöd, som lagen ger i detta fall. Det kan i annat fall leda till att det sker en uppmjukning av det allmänna tänkesättet, som enligt min uppfattning måste bli till uppenbar våda för folkstyrelsen. I det fallet delar jag helt och hållet herr Kylings uppfattning, att det icke kan vara till fördel för det svenska samhället och för svenskt folkstyre att få in i kommunalförvaltningen och på förtroendeplatser människor, som uppenbarligen visat, att de icke känna något ansvar gentemot samhället. Så kommer herr Fast här och åberopar riksdagen. En person kan vara valbar till riksdagen utan att ha betalt skatt. Ja, riksdagens ledamöter äro väl så utsatta för strålkastarbelysning, att detta bör kunna hindra dem från att uppträda såsom skatteskolkare, men jag skulle vilja säga: osvuret är bäst.

Jag ber, herr talman, att med eftertryck få framhålla, att det är klokt och ur samhällssynpunkt i längden försvarligare att behålla dessa bestämmelser kvar.

I detta anförande instämde herr förste vice talmannen *Magnusson* och herr *Nolin*.

Herr **von Friesen:** Herr talman! Jag hade ursprungligen icke tänkt yttra mig i denna fråga, men då en representant för min meningsriktning här uppträtt och deklarerat sin mening, nödgas jag taga till orda för att framhålla, att jag icke kan dela den slutsats, som han kommit till. Min slutsats är såsom bekant redovisad i den reservation, som är fogad till utlåtandet och som jag kommer att yrka bifall till. Jag skall icke taga upp kammarens tid med att deklarera motivet för min principiella inställning i frågan. Den är så klart uttryckt i reservationen, att jag finner det onödigt. Denna principiella inställning är fullständigt klar, och den synes mig vara av den art, att man har anledning att hålla på den trots tidens växlingar i övrigt. Det är därför med en viss förvåning, som jag konstaterar, att åtskilliga av dem, som tidigare stodo såsom de mest principfasta försvararna för den ordning, som fortfarande gäller, nu tyckas befinna sig på glid mot en annan linje, och det torde icke vara svårt att förstå. Alldeles särskilt har denna min förvåning sin adress till bondeförbundets representanter, som jag ännu inte hört uppträda och deklarera sin mening i denna debatt.

Vi ha i visst tidssammanhang vid behandlingen av denna fråga behandlat diskvalifikationsgrunderna för rösträttens utövande. Jag är emellertid mycket angelägen om att framhålla, att man icke på något sätt är berättigad att sammanblanda dessa två frågor. Man kan, såsom jag tidigare uttalat här i kammaren, mycket väl vara med om — det är en sak, som vi i varje fall mycket väl kunna diskutera — ett uppmjukande av diskvalifikationsgrunderna för rösträttens utövande men samtidigt hålla mycket bestämt på de skärpta bestämmelserna för valbarhet. Det ena ställningstagandet är icke på något sätt en följd av det andra.

De skäl, som nu anförts från utskottet här i kammaren, synas mig kunna sammanfattas på det sättet, att man tycker synd om de människor, som utan eget förvållande kommit i den situationen att icke bli behöriga att inneha ett förtroendeuppdrag. Jag har icke kunnat undgå att göra den reflexionen, att det förefaller mig, som om tankegången bakom utskottsmajoriteten mera varit

Avskaffande av utskyldsstrecket såsom diskvalifikationsgrund för valbarhet och behörighet till vissa kommunala förtroendeuppdrag m. m. (Forts.)

den, att det är synd om de enskilda och det är beklagligt, att vissa enskilda skola få lida i detta läge, men att man mindre har talat om de anspråk, som det allmänna — varför icke säga såsom herr Skoglund i Doverstorp — den allmänna rättsuppfattningen har i denna fråga.

Herr Skoglund i Doverstorp citerade också en sak, som jag hade för avsikt att omnämna och som synes mig vara ganska betecknande. Jag har fäst mig vid att utskottet gör allmänna uttalanden om att flertalet nog äro oförvållat skatteskolkare, om det uttrycket må tillåtas mig, men att utskottet icke har kunnat prestera någon närmare statistisk bevisning för denna sin tes, detta trots att det under de tidigare debatterna i denna fråga med mycken styrka framhållits — jag minns att det särskilt gjordes av den nuvarande justitieministern — att det var nödvändigt att göra en utredning om hur många det i själva verket är som kunna komma att bli diskvalificerade på här anförda grunder. Den enda utredning, som har gjorts, är den utredning, som herr Skoglund i Doverstorp åberopade från Västernorrland och enligt vilken cirka 30 % ansågos vara oförvållat skatteskolkare. Nu tror jag nog, att redan denna siffra kan betraktas som väl hög, ty människor ha ju i allmänhet en ganska välvillig och ganska förstående inställning till sina medmänniskor i denna fråga. De försöka nog i det längsta att tolka allt till det bästa. Jag är därför icke alls säker på att den anförda siffran motsvarar det faktiska förhållandet, utan den är säkerligen tilltagen i överkant.

Det andra skäl, som har anförts för ett upphävande av nuvarande bestämmelser, är att riksdagsmännen icke böra vara med om ett bibehållande, eftersom ju några liknande behörighetsvillkor icke gälla för dem. På den punkten vill jag instämma med den talare, jag tror det var utskottets ärade ordförande, som sade, att det är dock två skilda saker, ifall man tänker på möjligheterna att utan lagbestämmelser säkerställa en tillfredsställande ordning. Jag skulle vilja se det parti i riksdagen, som skulle kunna ta på sitt ansvar inför den allmänna opinionen, inför pressen och inför valmanskåren att på sina vallistor sätta upp personer, som icke fylla rimliga behörighetskrav i detta hänseende. Denna kritikens strålkastare kan icke med samma skärpa vara riktad på förhållandena i de olika kommunerna runt om i landet. Därför tror jag, att de praktiska konsekvenserna komma att bli obefintliga beträffande riksdagen, medan de med all säkerhet komma att bli ganska påtagliga beträffande de kommunala förtroendemännen.

På de skäl, som jag här har anfört och som finnas ytterligare åberopade i reservationen, tillåter jag mig, herr talman, att yrka bifall till denna reservation.

Häruti instämde herrar *Andersson* i Falun, *Kristensson*, *Stjärne* och *Jacobsson* i Igelsbo.

Herr **Spångberg:** Herr talman! Reservanterna ha i sina anföranden lagt upp denna sak så, som om utskottsmajoriteten hade önskat, att notoriska skatteskolkare böra uppföras på listor för kommunala förtroendeuppdrag. Det finns väl ändå ingen anledning, herr Dickson och herr von Friesen, att argumentera på det sättet, ty herrarna veta mycket väl, att vi i majoriteten i utskottet liksom övriga represenanter ha varit ganska eniga därom, att kommunala förtroendemän böra betala sina skatter. Så långt min erfarenhet som mångårig kommunalman sträcker sig har jag funnit, att utskyldsstrecket i regel drabbar dem, som oskyldigt och stundom tillfälligtvis ha kommit på ekonomiskt obestånd. Det kan vara en följd av att en industri läggs ned på en plats. Vederbörande kommunalman kan vara både frisk och kry i alla avseenden, men

Avskaffande av utskyldsstrecket såsom diskvalifikationsgrund för valbarhet och behörighet till vissa kommunala förtroendeuppdrag m. m. (Forts.)

han kan inte skaffa sig arbete, därför att industrien har lagts ned. Dylika erfarenheter har jag från min egen hemkommun. Däremot har jag icke funnit något fall, då ett parti har fört upp någon, som skulle kunna anses vara notorisk skatteskolkare. Därvid går man nog tillväga på samma sätt, som herr von Friesen anförde, när det gäller att utse kandidater till ett riksdagsmannaval.

Herr Kyling ställde den frågan till fackföreningsmännen här i kammaren, huruvida fackföreningsrörelsen godtar en person, som nekar att betala sin fackföreningskontingent, på en förtroendepost. Ja, det är litet svårt att göra jämförelse med så olika problem. Om någon verkligen nekar att betala sin fackföreningskontingent, kommer han naturligtvis att uteslutas ur fackföreningen. Om han emellertid på grund av sjukdom, arbetslöshet eller dylikt råkar i sådant obestånd, som det här är fråga om, när det gäller de kommunala förtroendemännen, får han hjälp av fackföreningen. Ofta är detta numera ordnat genom sjuk- eller arbetslöshetskassor. På grund av arbetslöshet eller sjukdom kan vederbörande erhålla befrielse från att erlägga fackföreningskontingent, men han blir fördenskull icke diskvalificerad för förtroendeuppdrag. Nej, detta utskyldsstreck är en lagstiftning mot fattiga människor, som bli sjuka och arbetslösa och tillfälligt komma på obestånd. Erfarenheten visar också, att sådana förhållanden, som medföra att folk bli diskvalificerade, uppträda periodvis och att de drabba flera på samma plats och vid samma tidpunkt.

För min del anser jag, att frågan om duglighet för kommunala uppdrag är icke blott en fråga om att ständigt kunna hålla sig på en god ekonomisk standard. Det är fråga om andra kvalifikationer för den som skall sitta i en skolstyrelse eller som ordförande i en kommunalnämnd, det är fråga om duglighet i många avseenden. Det är orimligt, att anse en i övrigt duglig person som olämplig att inneha ett kommunalt förtroendeuppdrag därför att han tillfälligt råkat i ekonomiska svårigheter. Jag har träffat personer, som ha ett långt liv bakom sig som intresserade och dugliga kommunalmän och som utan ett öres ersättning år efter år ha fyllt en för kommunen viktig och nödvändig uppgift, men som därför att de ha drabbats av sjukdom ha blivit diskvalificerade på grund av dessa bestämmelser.

Det är klart, att man i första hand tänker på sådana personer, när man vill lägga sakerna till rätta så, att de dugande krafter, som finnas i kommunerna, skola kunna bevaras åt det kommunala arbetet och icke prickas på ett särskilt sätt, därför att de ha råkat ut för arbetslöshet eller därför att de ha drabbats av sjukdom. Det bör vara partierna, som få avgöra denna sak. Man kan icke på det sätt, som herr von Friesen gjorde, tala om rösträtt och valbarhet. För att någon skall bli vald till ett kommunalt förtroendeuppdrag räcker det ju icke med att han går och lägger en valsedel i urnan. Var och en vet ju vilken strid det ofta står om de kommunala förtroendeposterna. Vederbörande kan ju icke bara genom att lägga ned en valsedel placera sig i fullmäktige eller bli komunalnämndens ordförande eller komma in i olika styrelser. För det första krävs ju, att något parti beslutar föra upp vederbörande och att han anses ha sådana kvalifikationer, att man bör ha honom eller henne framför andra, och för det andra måste ett tillräckligt antal röstberättigade bära fram denna sedel för att han skall bli vald. Det är ju den avgörande skillnaden. Är en person så starkt betrodd, att han når denna ställning, då kan man nog i regel anse honom lämplig till förtroendeposten. Jag vill icke förneka möjligheten av att en skatteskolkare kan föras upp, men jag tror, att ett parti, som har en dylik olämplig person, i längden icke kommer att föra upp honom. Det skulle annars i det långa loppet komma att gå ut över partiet självt.

Avskaffande av utskyldsstrecket såsom diskvalifikationsgrund för valbarhet och behörighet till vissa kommunala förtroendeuppdrag m. m. (Forts.)

Jag ber med dessa ord, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr **Fast:** Herr talman! Bara några få ord.

Jag förstår så väl herr von Friesen, som vill hålla isär rösträttsbestämmelserna och valbarhetsbestämmelserna, men, herr von Friesen, jag känner igen vartenda argument, som nu anföres i fråga om valbarhetsgrunderna. Det har till punkt och pricka anförts tidigare, då det gällde rösträtten. Därför är det kanske icke så onaturligt, att man gör åtminstone den sammankoppling av dessa två frågor, som jag gjorde, med hänvisning till de tidigare argument, som framförts i dessa debatter.

Sedan vill jag säga till herr Kyling, att hans exempel var nog synnerligen illa valt. Att vara medborgare i ett samhälle och att tillhöra en frivillig organisation är i och för sig en ganska stor skillnad, men härtill kommer, att de organisationer, som herr Kyling speciellt talade om, ha i regel bestämmelse om att medlem, som råkar ut för sjukdom eller arbetslöshet, befrias från erläggande av avgift. Här är det, herr Kyling, icke fråga om att vägra att betala skatt. Vad vi här i grund och botten diskutera är icke att *neka att betala* skatt utan frågan gäller den, som *icke har betalt* sin skatt. Samhället lämnar icke uppskov till dess att man blir i tillfälle att betala denna skatt.

Jag erinrar i detta sammanhang om vad som har ägt rum i dessa dagar under metallarbetarkonflikten, då man har gjort framställningar om att få uppskov med skattens erläggande, men då man från vissa håll har förmenat, att detta icke skulle överensstämma med svensk lag. Jag har ingen uppfattning om den saken, men det visar just den stora skillnaden. Jag tror därför, att herr Kyling måste beklaga att han valde det exempel, som han gjorde.

Herr Kyling och herr Skoglund i Doverstorp menade, att eftersom ett uttagande av skatten vid källan komme att i allt väsentligt på en gång föra över skatterna till samhället, när det gäller personer med löneinkomster, så finns det ingen anledning att icke hålla på nuvarande bestämmelser. Jag måste, herr talman, dra en rakt motsatt slutsats. Jag tycker det är naturligt att ställa frågan så, om det i så fall finns någon anledning att bibehålla nuvarande bestämmelser, eftersom fullgjord skattebetalning då i allt väsentligt kommer att bli regel. Ja, det finns ju ett undantag. En näringsidkare kan överhuvud taget icke drabbas av bestämmelserna om betalande av skatt vid källan, men, herr talman, jag har icke det misstroende mot dessa grupper, vilka ju närmast representeras i riksdagen av de borgerliga riksdagsmännen, som ni ha hyst mot Sveriges arbetarklass, utan jag hyser det bestämda förtroendet för dem, att de komma att fullgöra sina skyldigheter mot samhället, även om man för deras vidkommande icke kan taga ut skatten vid källan. Men det är enligt mitt förmenande den enda reservation, som återstår sedan man genomfört denna reform.

Till sist, herr talman, vill jag säga, att jag förstår det var lockande för herr Skoglund i Doverstorp att här anföra förhållandena i Västernorrlands län. De anförda siffrorna ha emellertid också något annat att säga oss än det resultat, som herr Skoglund drog fram. Det är att Västernorrlands län har kanske i olikhet med alla andra län i detta land drabbats av arbetslöshet t. o. m. under högkonjunkturen. Det är därför i och för sig ingenting onaturligt i att förhållandena där äro annorlunda än i andra län. Jag skulle kunna dra fram län, däribland mitt eget, där man överhuvud taget icke finner sådana förhållanden som dem, som här ha påtalats.

Det är emellertid också en annan sak, som kan dragas ut ur vad som har

Avskaffande av utskyldsstrecket såsom diskvalifikationsgrund för valbarhet och behörighet till vissa kommunala förtroendeuppdrag m. m. (Forts.)

anförts angående Västernorrlands län, och det är länsstyrelsens i mer eller mindre bestämd form gjorda uttalande, att av dem, som ha blivit frånskilda genom att det har skett ny sammanräkning, är det en tredjedel, som icke kunnat betala sin skatt på grund av oförmåga, medan uraktlåtenheten att betala skatt för de återstående två tredjedelarna väl måste betraktas som slarv. Ja, herr talman, jag vill icke göra något olämpligt eller skarpt uttalande, men jag måste säga, att det är tämligen vågat av länsstyrelsen att utan närmare undersökning av de enskilda fallen göra ett sådant påstående. Det vittnar bara om vad som skulle komma, därest man ginge den individuella prövningens väg, såsom har föreslagits av kommittén. Visserligen skulle den första prövningen sker hos stadsfullmäktige eller kommunalfullmäktige, men resultatet skall slutligen fastställas av länsstyrelsen. Jag tror för min del icke, att en sådan prövning är möjlig, och jag måste säga, att skall man därvid gå fram efter sådana linjer, som man har gjort i detta länsstyrelsens uttalande, då skulle man kunna befara det värsta.

Jag har för min del sökt pröva frågan så långt det varit mig möjligt och har försökt se efter hur det står till i detta land, och jag har måst säga mig, att bland de 20 000 kommunala förtroendemännen som det kan finnas i landet är tillståndet sådant, att det icke kan ge anledning till någon erinran mot denna kår som helhet betraktad. Nu kan man ju säga, att detta beror på nuvarande lagbestämmelser. Jag är icke blind för att den repliken kommer. Det kan, herr talman, kanske delvis vara sant, men å andra sidan få vi icke glömma, att därest man behåller lagbestämmelser, som icke längre stämma med den allmänna rättsuppfattningen, så kan det hitta på att hända, att man helt enkelt suspenderar lagen ute i kommunerna. Där man icke har någon åklagare, finns det icke heller någon domare. Jag tror att vi icke minst med hänsyn till tillkomsten av den tilltänkta skattereformen befinna oss i det läget, att alla skäl tala för att denna kammare gör klokt i att följa medkammarens beslut.

Jag ber att få vidhålla mitt förra yrkande.

Herr **Skoglund** i Doverstorp erhöll på begäran ordet för kort genmäle och anförde: Herr talman! Herr Fast yttrade, att man hyser misstroende till Sveriges arbetarklass. I den mån herr Fast möjligen vände sig mot mig ber jag att få säga, att jag hyser ingen misstro mot den svenska arbetarklassen. Oordentliga människor och människor, som icke ha tillräcklig ansvarskänsla, förekomma i olika samhällsklasser och i olika yrkesgrupper, och de skola allesammans behandlas likadant.

Vidare yttrade:

Herr **Hallén:** Herr talman! Efter mitt första anförande har jag underhand från flera ledamöter av denna kammare inom det parti jag själv tillhör fått en uppmaning att pröva i vad mån kammaren kanske skulle vara villig att gå på den linje, som vi ha anbefallt i vårt särskilda yttrande. Jag vill, herr talman, fästa uppmärksamheten på att en sådan institution som Svenska landskommunernas förbund och dess styrelse, som måste anses äga den allra djupaste förankring i våra socknars och kommuners förhållanden och känner väl till dem, har varit inne på en linje, som vi något ha antytt. Den innebär en verklig uppmjukning, som är mycket radikal och effektiv. Man skulle icke alls ifrågasätta, att om en förtroendeman under sin fyraårsperiod råkar på sådant obestånd, att han icke kan betala sina skatter, han fördenskull skulle under någon mellantid frånträda sitt mandat, utan man ifrågasätter endast

Avskaffande av utskyldsstrecket såsom diskvalifikationsgrund för valbarhet och behörighet till vissa kommunala förtroendeuppdrag m. m. (Forts.)

att man skall bibehålla bestämmelsen om betalda skatter vid själva valtillfället såsom valbarhetsvillkor. Om man dessutom går den linje, som de sakkunniga ha föreslagit, nämligen att taga bort de utav de frisinnade genomdrivna skärpningarna från 1935 och minskar kravet till att endast omfatta det sista årets kommunalutskylder, bevarar man åtminstone i våra kommunallagar en sista rest av den princip, varom alla äro ense, nämligen att den, som mottar folkets förtroende, skall vara en person, som är kvalificerad, och bland kvalifikationskraven vilja vi då inräkna att han har fullgjort denna skyldighet mot kommunen.

Jag är icke alldeles säker på att det var just på denna linje som utredningen gick. Men om man efterlyser vad vi mena med att föreslå att riksdagen skall skriva till Kungl. Maj:t och begära, att Kungl. Maj:t skall pröva, under vilka förutsättningar de skärpta bestämmelserna från 1935 och 1936 kunna avlägsnas ur lagen, så vill jag framhålla, att vi givit ett praktiskt exempel därpå.

Jag tillåter mig därför, herr talman, att framställa det yrkandet, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t skyndsammast ville låta verkställa en omprövning av under vilka förutsättningar de vid 1935 och 1936 års riksdagar införda skärpta valbarhetsbestämmelserna må kunna avlägsnas ur kommunallagarna och för nästa års riksdag framlägga förslag i frågan.

Herrar *Pettersson* i Dahl och *Andersson* i Dunker instämde häruti.

Herr **Fast:** Herr talman! Det är en ganska egendomlig situation vi befinna oss i. Här har en kommitté suttit och verkställt en utredning, vilken ingen människa klandrat. Denna kommitté tror emellertid så litet på sig själv och på sin egen utredning, att man begär, att Kungl. Maj:t skall sätta till en ny kommitté för att ännu en gång utreda samma sak. Herr talman, jag låter detta yrkande tala för sig självt.

Herr **Hedlund** i Rådom: Herr talman! Det måste naturligtvis betraktas som en sund princip, att personer som uppsåtligen eller av bristande vilja underlåta att betala sin skatt ej heller skola få inneha kommunala eller andra förtroendeposter. Men det är *en* sak, och en annan är den, huruvida de nuvarande bestämmelserna på detta område äro tillfredsställande eller icke. Min mening är, att de bestämmelser som för närvarande gälla äro alldeles orimligt stränga.

Jag känner till ett fall från min egen hemkommun, som på sätt och vis i ett avseende ställer saken i blixtbelysning. Det var en timmerkörare som hade brutit sitt ben och låg på lasarettet vid uppbördstillfället. Han försummade vid detta tillfälle att betala kommunalskatten. Han kom sedan hem och betalade då sin skatt och trodde, att därmed allt var gott och väl. Men det fanns vissa politiska motståndare till honom som tyckte annorlunda och som ville utnyttja denna situation. Resultatet blev, att mannen fick lov att lämna kommunalfullmäktige.

Man tycker ändå, att det bör vara något så när rimliga proportioner mellan en förseelse och dess påföljd. Man tycker, att det vore en ganska billig fordran, om bestämmelserna ändrades exempelvis på det sättet, att man krävde en viss varaktighet i dröjsmålet med att erlägga skatt, för att dess diskvalificerande verkan skall inträda. Även i övrigt behövs en ny översyn av bestämmelserna.

Avskaffande av utskyldsstrecket såsom diskvalifikationsgrund för valbarhet och behörighet till vissa kommunala förtroendeuppdrag m. m. (Forts.)

Det har sagts, att bondeförbundet är på glid i detta fall. Det är möjligt, men vi kunna också åberopa oss på att man från vårt håll för icke mindre än 25 år sedan yrkade på att en underlåtenhet att erlägga skatt, som berodde på oförmåga att betala densamma, inte skulle medföra en dylik diskvalifikation.

Med dessa få ord ber jag, herr talman, att få instämma i det yrkande, som framställts av herr Hallén.

Härmed förklarades överläggningen avslutad. Herr talmannen framställde propositioner på 1:o) bifall till utskottets hemställan; 2:o) bifall till den av herr Herlitz m. fl. avgivna reservationen; samt 3:o) bifall till det av herr Hallén under överläggningen framställda yrkandet; och fann herr talmannen den förstnämnda propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Dickson begärde emellertid votering, i anledning varav herr talmannen för bestämmande av kontrapropositionen ånyo upptog de båda återstående propositionerna, av vilka herr talmannen nu fann den under 2:o) angivna propositionen hava flertalets mening för sig. Beträffande kontrapropositionen äskade likväl herr Hallén votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren till kontraproposition i huvudvoteringen angående konstitutionsutskottets utlåtande nr 22 antager bifall till den av herr Herlitz m. fl. avgivna, vid utlåtandet fogade reservationen, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren till kontraproposition i nämnda votering antagit bifall till det av herr Hallén under överläggningen framställda yrkandet.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning; och befanns därvid flertalet hava röstat för ja-propositionen, vadan kammaren till kontraproposition i huvudvoteringen antagit den under 2:o) angivna propositionen.

I överensstämmelse härmed blev efter given varsel följande voteringsproposition uppläst och godkänd:

Den, som vill, att kammaren bifaller konstitutionsutskottets hemställan i utskottets förevarande utlåtande nr 22, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren, med avslag å utskottets berörda hemställan, bifallit den av herr Herlitz m. fl. avgivna, vid utlåtandet fogade reservationen.

Sedan kammarens ledamöter härefter ånyo intagit sina platser och nyssnämnda voteringsproposition blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne flertalet hava röstat för ja-propositionen. Herr Dickson begärde emellertid rösträkning, vadan votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgåvos 118 ja och 83 nej, varjämte 12 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

Herr förste vice talmannen övertog nu ledningen av kammarens förhandlingar.

§ 11.

Föredrogs bevillningsutskottets betänkande, nr 46, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning med särskilda bestämmelser rörande mantalsskrivningen för år 1946 i anledning av folkräkningen den 31 december 1945.

Utskottets hemställan bifölls.

§ 12.

Föredrogs bevillningsutskottets betänkande, nr 48, i anledning av väckta motioner angående ändrade grunder för beskattning av äkta makar m. m.

Motioner angående ändrade grunder för beskattning av äkta makar m. m.

Efter föredragning av utskottets hemställan anförde:

Fröken **Andersson:** Herr talman! Det är ganska ofta, som motionärer få avslag på sina yrkanden med, som det heter, en välvillig motivering. Det är däremot mindre ofta, som man får bifall till sin motion med en, jag höll nästan på att säga från motivering, vilket är fallet här. Eftersom klämmen emellertid går ut på ett bifall ha motionärerna ingen anledning att klaga. Jag för min del vill åtminstone uttala min tacksamhet över det resultat, till vilket utskottet kommit. Då emellertid utskottet i klämmen yrkar, att »Kungl. Maj:t ville med beaktande av vad utskottet ovan anfört föranstalta om utredning rörande de frågor, som berörts i detta betänkande, samt för riksdagen framlägga de förslag, som må av utredningen föranledas», som det ordagrant heter, skall jag be att få göra några randanteckningar till utskottets motivering.

Man har, såvitt jag förstår, gjort en ganska ingående undersökning om sambeskattningens verkningar under vissa förutsättningar. Man har sålunda konstaterat, att sambeskattningen är rent av till fördel för vissa inkomsttagare, under förutsättning att de ha barn. Man har konstruerat ett fall med man, hustru och två barn i ortsgruppen III, och då har man kommit till det resultatet, att sambeskattningen icke är ofördelaktig för en sådan familj, om den har en sammanlagd inkomst på cirka 7 000 kronor eller därunder. Nu vill jag framhålla, att detta rent principiellt icke är någon egentlig invändning mot borttagandet av sambeskattningen, därför att om man konstaterar, att sambeskattningen är orättvis, så är det knappast rättvist att här mäta kvantitativt. Jag skulle kunna konstruera fall och ge exempel, där sambeskattningen är ofördelaktig, därest inkomstsumman är högre än 7 000 kronor. Men det är kanske onödigt att gå in härpå nu.

Vad först gäller att de ofördelaktiga verkningarna inte visa sig förrän vid en inkomst ovanför 7 000-kronorsgränsen, skulle jag vilja påminna om att praktiskt taget hela den stora medelklassen drabbas av denna merbeskattning, och detta kan väl ändå knappast anses vara i och för sig önskvärt, såvitt jag förstår. Emellertid ökas trycket genomgående vid högre inkomster. Sambeskattningen är också genomgående ofördelaktig där inga barn finnas. Nu kan man ju säga, att detta i och för sig icke är så ömmande. Jag tror emellertid, att om man tänker litet närmare på saken, skall man finna, att detta är ett ganska felaktigt konstaterande, ty jag menar, att de unga äktenskapen sannerligen icke böra pressas i onödan, vilket blir fallet här. Jag skulle kunna dra fram en rad exempel, men jag skall icke ta upp tiden därmed. Jag skall bara peka på det faktum, att i ett stort antal fall vederbörande som gifta sig ha större eller mindre studieskulder. Vidare kunna de ha skulder för bosätt-

Motioner angående ändrade grunder för beskattning av äkta makar m. m. (Forts.)

ning och sådant, och det kan ju inte vara rimligt att de, så fort de gifta sig, skola komma att träffas av den merskatt som blir resultatet av ett bibehållande av sambeskattningen.

Nu säger man, och det tycker jag är riktigt, att verkningarna här ha avsevärt överdrivits. Enligt min mening har detta verkligen skett i ganska stor utsträckning i den allmänna diskussionen. Man säger vidare, att det har helt förbisetts, att det kan bli till nackdel för de lägre inkomsttagarna. För min personliga del har jag ingalunda förbisett dessa verkningar, utan jag har tvärtom klart insett dem, men jag har utgått ifrån, att man genom en ingående undersökning skulle kunna få fram andra avdragsprinciper, så att resultatet skulle bli annorlunda. Jag går till och med så långt, att jag anser, att man genom att anordna barnbidrag och sådant kan komma ifrån de ofördelaktiga verkningarna här.

Emellertid säger utskottet, att även om verkningarna överdrivits, så anser utskottet icke förty, att det finns anledning att taga under övervägande, huruvida sambeskattningen alltid verkar fullt rättvist. Jag tycker, att detta är en något hård formulering. Även om sambeskattningen verkar rättvist i ett mycket stort antal fall, även om man kan få fram, att en ganska hög procent av de människor som det här gäller skulle komma under den ominösa gräns, som utskottet har tagit som ett exempel, anser jag dock, att den verkar orättvist. Å andra sidan är det tillfredsställande att finna, att utskottet har konstaterat, att det icke är så säkert, att det är riktigt detta resonemang, som sambeskattningen väsentligt byggt på, nämligen att skattekraften är lika stor för en familj där båda makarna ha inkomster, som där maken ensam har det. Detta var en tanke som uttrycktes av finansminister Swartz redan 1908, då denna skatt kom till. Han betonade emellertid, att när inkomsten emanerade från arbete kunde förhållandet i viss mån vara ett annat. Nåväl, detta konstaterades för bortåt 40 år sedan. Sedan dess har mycket hänt, och det kan vara på tiden att vi få denna historia ur världen.

Emellertid accepterar utskottet strax därefter i sitt resonemang samma sak, som utskottet alldeles förut icke tyckt vara så riktig. På s. 10 i utlåtandet heter det: »De förvärvsarbetande äkta makarna ha ju i allmänhet gemensamt hushåll och därigenom var för sig lägre levnadskostnader än en ogift skattskyldig, änka eller änkling. Med hänsyn härtill borde skattelättnaden icke omfatta hela merskatten på grund av sambeskattningen utan endast en del därav.» Det gäller alltså avdragsfrågan. Detta uttalande innebär ju, att man i viss mån accepterar en princip, vilken man ändå mer och mer funnit icke vara riktig. Det kan finnas andra exempel härpå. Exakt samma resonemang kan anföras, om ett par eller flera syskon dela hushåll, eller om andra personer slå sig ihop och ha gemensamt hushåll. Men man tänker inte på att för dem lansera denna princip, utan den tillämpas bara beträffande dem som gifta sig. Inom parentes sagt använder man icke heller den principen, då en man och en kvinna slå sig ihop utan att låta viga sig. Det sistnämnda fallet har man ju dragit fram i debatten, och det har spelat en ganska stor roll. Jag skall icke gå närmare in därpå. Jag tror inte, att det betyder så mycket, som man från vissa håll velat göra gällande, då man säger, att folk underlåter att gifta sig på grund av sambeskattningen. Jag tror inte så mycket på den saken, även om det visat sig, att det kan förekomma i några få fall.

Det är klart, och det skall jag be att få understryka, att om nu principen för denna beskattning i detta hänseende ändras, så skulle detta gälla även de fall, då hustrun arbetar i mannens jordbruk eller rörelse. Jag skall villigt er-

Motioner angående ändrade grunder för beskattning av äkta makar m. m.
(Forts.)

känna, att det är en brist i vår motion, att vi inte klart understrukit den saken, och jag är är tacksam för att utskottet satt fingret på denna punkt.

I utskottsutlåtandet kommer man vidare fram med en argumentering, som ganska mycket spökat i den allmänna diskussionen, nämligen att det kan vara risk för överflyttning av inkomster av kapital, i händelse sambeskattningen tas bort. Jag vill då först säga, att samma resonemang gäller när det är fråga om t. ex. överflyttning av förmögenhet på barn för att komma ifrån den starka progressionen. Vidare vill jag säga, och det är det väsentliga i min argumentering här, att mig veterligt har det icke företagits någon ingående undersökning om att en sådan överflyttning skulle komma till stånd. Och om en sådan överflyttning riskeras, så förefaller det mig, att det i alla händelser finns möjlighet att hindra, att vederbörande skattevägen dra fördel av denna överflyttning. Det kan ju ske genom att man gör jämförelser med tidigare deklarationsuppgifter eller dylikt. Men jag kan inte komma ifrån, att även här förefaller det egendomligt, att om vederbörande, mannen och kvinnan, före äktenskapet var för sig ägt en förmögenhet, dessa sedan skola slås samman i och med att de gifta sig, och att deras skatt ökas icke bara absolut utan även relativt på grund av att de ingå äktenkap. jag förstår väl, att det känslomässigt kan verka mindre stötande med en sammanslagning när det gäller förmögenhet än när det gäller inkomst av arbete, men jag vill betona, att jag personligen anser, att detta i princip är lika felaktigt.

Emellertid kommer utskottet fram till en motivering för att utskottet går med på motionens yrkande om en utredning, och däri framhålles bland annat, att det vid upprepade tillfällen har framställts krav på ändringar, och så säger utskottet: »Detta förhållande synes utskottet i och för sig vara ett tillräckligt skäl för en ytterligare omprövning» etc. Detta öppnar ganska vida perspektiv. Begär man vad som helst och är intensiv nog, så går utskottet med därpå. Jag understryker emellertid, att jag i detta fall är mycket tacksam för utskottets inställning. Men man kan ju inte låta bli att göra sina reflexioner i detta sammanhang.

Utskottet förefaller, som jag redan nämnt, ingalunda vara helhjärtat, när det gäller denna utredning, eftersom utskottet nederst på s. 9 säger: »Då utskottet antager, att sambeskattningen av äkta makar kommer att bibehållas» etc. Detta verkar icke så värst hoppfullt för motionärerna. Men eftersom satsen såvitt jag kan förstå är fullkomligt obevisad, så tillåter jag mig antaga, att resultatet blir det rakt motsatta, och då kunna ju bägge parter vara nöjda.

Utskottet anser emellertid, att en utredning bör äga rum, och säger till slut: »Vid denna utredning torde böra undersökas, huruvida möjlighet förefinnes att vidtaga sådan ändring i hithörande beskattningsregler, att den förvärvsarbetande gifta kvinnan erhåller en bättre ställning i beskattningshänseende än som nu är fallet.» Jag skulle, utan att därmed försöka vara småkitslig, vilja uttrycka det på det sättet, att det inte är kvinnan, som skall ha lättnader här, utan att det är *familjen*, som skall ha dessa lättnader i beskattningen.

Efter detta resonemang bör jag kanske till slut ännu en gång uttala min tacksamhet över de slutsatser, som utskottet kommit till. Jag förstår, att utskottet lagt ned ett mycket stort arbete på de motioner som det här rör sig om. Även om jag som sagt kan ha vissa erinringar beträffande utskottets motivering, är jag dock mycket tacksam för klämmen, och jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Fru **Nordgren:** Herr talman! Jag ber att få uttala min tillfredsställelse över att utskottet föreslagit en utredning av de ytterst komplicerade skattefrågor

Motioner angående ändrade grunder för beskattning av äkta makar m. m. (Forts.)

det här gäller. Jag har mig väl bekant att det inte är några lättlösta frågor och att det finns en hel mängd faktorer att ta hänsyn till i sammanhanget. Jag skall inte gå in på problemet om äkta makars sambeskattning; den föregående talarinnan har uppehållit sig därvid, och jag har ingen anledning att beröra detsamma. Jag skall endast uppehålla mig något vid den del av frågekomplexet som beröres i den motion jag har väckt, liksom också i ett par andra motioner.

Utskottet erinrar på sidan 2 i betänkandet om den motivering, som anfördes vid tillkomsten av stadgandet i 46 § 3 mom. kommunalskattelagen om avdrag med 200 kronor för gift kvinna. Den gick ut på att »då gift kvinna på grund av förvärvsverksamhet vore förhindrad ägna sig åt hemmets skötsel, denna omständighet normalt medförde kostnader för nödig *hemhjälp*». Denna motivering gäller i alldeles särskild grad beträffande förvärvsarbetande kvinnor med minderåriga barn, oberoende av om de äro gifta eller ensamstående sådana. Man torde kunna säga att den överhuvud taget gäller för alla gifta kvinnor med förvärvsarbete, även om barn saknas, ty de kunna ha ett arbete av den art att de inte utan våda för sin hälsa därjämte kunna sköta hemmet. Beträffande kvinnliga läkare, advokater och liknande kunna i vissa fall samma skäl anföras. Men det är särskilt när det gäller förvärvsarbetande kvinnor med minderåriga barn, som utgifterna för hemhjälp obestridligen måste räknas såsom nödvändiga och som direkta utgifter för inkomsternas förvärvande.

Häremot har invänts att ett skatteavdrag för hemhälp endast skulle komma en grupp högre inkomsttagare till godo, enär det endast är sådana som ha råd att hålla hembiträde, men jag anser inte det skälet vara bärande. Det kan mycket väl vara en arbetarhustru, som har en mor eller någon annan kvinnlig anhörig, som kan sköta hemmet och barnen och som gärna skulle göra det. Men detta blir ekonomiskt betungande för husmodern, framför allt som hon inte har rätt att göra avdrag för de utgifter detta medför. Som husmor, och framför allt som mor, kan jag icke finna det tillfredsställande, att de gifta förvärvsarbetande kvinnorna, med minderåriga barn, skola vara absolut nödsakade att skicka sina barn till en barnkrubba eller ett daghem. Detta är icke den lämpligaste formen av vård och fostran av barnen. Det är betydligt att föredra om barnen kunna få stanna i hemmet under tillsyn av någon lämplig kvinnlig hjälp. Vad jag här säger om förvärvsarbetande gift kvinna gäller naturligtvis också för ensamstående änka med minderåriga barn och andra ensamstående mödrar med sådana.

Jag har svårt att förstå utskottets anförande på sidan 9 i betänkandet, där det heter: »Det må i detta sammanhang påpekas, att, om avdrag för kostnader för hemhjälp skulle medgivas den förvärvsarbetande gifta kvinnan, en sådan avdragsrätt med samma fog torde böra tillerkännas även ogift skattskyldig (änka eller änkling). Skulle sådant avdrag medgivas endast den förvärvsarbetande gifta kvinnan, finge detta anses som ett stöd åt henne, vilket icke kommer förvärvsarbetande ogift kvinna till del.»

Det är väl ändå ingen riktig argumentering, ty en ensamstående änka eller änkling, som inte har minderåriga barn, har ju helt andra möjligheter att ordna sin livsföring än den gifta kvinna, som har att svara för skötseln av ett gemensamt hem och framför allt, om minderåriga barn finnas, även för dessas skötsel och vård. Det sistnämnda gäller även för ensamstående ogift kvinna eller änka med minderåriga barn. Däremot anser jag att det bör kunna medgivas rätt till avdrag för änkling med minderåriga barn, för ersättning till den lejda arbetskraft han måste anställa i husmors ställe; det föreligger ju

Motioner angående ändrade grunder för beskattning av äkta makar m. m.
(Forts.)

för övrigt en motion med krav härpå. Jag vet inte om jag läst betänkandet slarvigt, men jag har inte kunnat finna att man i detsamma yttrat sig till förmån för ett sådant avdrag, som ändå skulle betyda ganska mycket för, framför allt en ensamstående arbetare, som har minderåriga barn, och måste anställa lejd arbetskraft för deras skötsel och vård.

Det har ofta sagts att när en arbetare med minderåriga barn blir änkling måste han gifta sig med sin husföreståndarinna, då han inte har råd att betala någon för att sköta barnen, eftersom han inte ens erhåller lättnader i sin skatt härför. Man hänvisar till att vederbörande har skattelättnader och avdrag för barn, men det betyder inte så mycket, utom i de fall då det finns flera barn, och även om en änkling bara har *ett* barn kan han vilja behålla det i hemmet och ha kvinnlig hjälp för detta.

Fröken Andersson uttalade sin tacksamhet över vad som sagts på sidan 10 i fråga om jordbrukarhustrurna. Jag har litet svårt att förstå detta liksom argumenteringen därvidlag från utskottets sida. Det är naturligtvis fullt riktigt att en hustru, som delar sin mans arbete inom jordbruket och sköter det gemensamma hemmet, redligen är värd sin lön härför. Men det kan hon väl inte få på annat sätt än genom att mannen betalar henne. I sådant fall får mannen naturligtvis avdrag härför i sin skatt, men samtidigt måste väl hustrun påföras skatt för denna sin inkomst, såvida den uppgår till bekattningsbart belopp, och då är det enligt mitt sätt att se inte så värst mycket vunnet på saken. Men det är ju klart att en gemensam skattelättnad för makarna i vissa fall kan bli följden härav — det får väl en kommande utredning i så fall klargöra.

De i min motion framförda kraven avse endast skatteavdrag för de direkta utgifterna för inkomsternas förvärvande, såsom exempelvis för vård av hem och minderåriga barn, i det fall att arbetskraft härför anställes. Härtill kommer ju att den sålunda anställda hemhjälpen i sin tur måste skatta för den inkomst hon har. Alltså kan man säga att här dubbelbeskattas den gifta kvinnans inkomst av förvärvsarbete, och det kan väl ändå inte vara rimligt. När den gifta kvinnan lämnar sina barn till daghem, får staten bidraga med en inte så ringa summa per dag för barnens vård. Moderns avgifter stanna i regel vid ett belopp som motsvarar kostnaden för barnens mat, som de också skulle ha haft i hemmet. Men i den mån det anses skäligt att förvärvsarbetande kvinna erhåller skatteavdrag för de kostnader hon har, om hon lämnar barnen till ett daghem, såsom påyrkas i en annan motion, bör detta naturligtvis också kunna beviljas.

Herr talman! Jag är som sagt tacksam för att man äntligen tar upp dessa problem till utredning. Jag skulle givetvis ha varit ännu tacksammare om motiveringen inte varit fullt så — jag vet inte hur jag skall uttrycka det — avvisande, som den i verkligheten är, och om man i stället hade föreslagit en förutsättningslös utredning. För min del hoppas jag att den i alla fall skall bli förutsättningslös och att man utan förutfattade meningar skall gå att pröva, i vad mån man kan bevilja skattelättnader för förvärvsarbetande kvinnor, framför allt om de ha minderåriga barn.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

I detta anförande instämde herr *Fagerholm*.

Herr **Olsson** i Gävle: Herr talman! Fröken Andersson sade att hon fann utskottets kläm välvillig men motiveringen från. Jag skulle närmast vilja säga att jag finner utskottets motivering oerhört välvillig med hänsyn till den sak som det här gäller.

Motioner angående ändrade grunder för beskattning av äkta makar m. m. (Forts.)

Det är nämligen klart, och det erkänner också fröken Andersson, att man i den offentliga diskussionen har drivit upp frågan om sambeskattningen till proportioner, som många gånger ha blivit rent orimliga. När man sätter sig ned och sakligt prövar dessa ting kommer man till ett annat resultat än exempelvis en församling av arbetarhustrur, tillhörande familjer under 6 000-kronorsinkomststrecket, som protesterar mot sambeskattningen. En ändring därvidlag skulle i realiteten betyda, att alla dessa protestanter skulle få sina familjers beskattning avsevärt höjd till lättnad för befolkningsgrupper, som väsentligt lättare kunde bära skattebördan. Men sådant är livet, och det är väl ingenting att göra åt detta förrän möjlighet föreligger att verkligen kunna klargöra för människorna vad sambeskattningen egentligen innebär.

Ett av syftena med att utskottet nu skriver till Kungl. Maj:t är, att man skall kunna bryta ut avdragsbestämmelserna — det s. k. hustruavdraget eller grundavdraget i kommunalbeskattningen — ur den stora kommunalskattereformen och lösa det problemet separat. Säkerligen skulle man genom att få den reformen bringad i hamn åstadkomma åtskillig förbättring uti de förhållanden, som här ha påtalats.

Vi svenskar ha ju — det är därför vår skattelagstiftning ser ut som den gör — alltid drivits av ett behov av att *göra rättvisa i millimeter*. När man exempelvis med befolkningsutredningens siffror kan konstatera, att 80 % av alla de gifta kvinnorna hör till de inkomstgrupper, som redan nu, med den existerande sambeskattningen, ha lägre skatt än de eljest skulle få och alltså knappast kan ha något större intresse av en ändring, tycker man att det inte skulle vara så mycket att röra i. Men eftersom vi som sagt vilja åstadkomma denna »millimeterrättvisa», äro vi inte nöjda. Samtidigt klaga vi vid varje tillfälle över att vår skattelagstiftning får en sådan karaktär, att det inte finns en levande människa som begriper alla dessa detaljer.

Det som naturligen är den största risken när det gäller sambeskattningens upphävande är faran för överflyttning av kapital och kapitalinkomster. Fröken Andersson tog med mycket lätt hand på det — den saken vet man ingenting om, sade hon. Nej, det kan man säga, men man har i många fall praktiskt taget redan satt sambeskattningen ur spel. Svenska folket i dessa inkomstgrupper kan lätt lära sig hur det går till att undvika progressiviteten i vår skattelagstiftning genom att flytta över kapitalinkomster på den som har den lägsta inkomsten, varigenom hela tyngden i progressiviteten häves.

Sedan är det också en sak, som man här måste taga hänsyn till. Den ende, som verkligen vågat draga konsekvenserna av sambeskattningens upphävande, är herr Lundell från Kalmar län, som i fjol klart gick in för uppdelning av alla inkomster på familjens båda huvudpersoner. Men skall man draga ut konsekvenserna av detta, så får man göra det icke bara beträffande de familjer, där hustrun arbetar utom hemmet. Varför skola icke samma regler gälla beträffande familjer, där hustrun har sitt arbete hemma? Varför skall man icke i sådana familjer få dela upp inkomsterna och kapitalet mellan makarna? Det öppnar sig så många perspektiv, att det lilla perspektiv, som fröken Andersson anade, när hon talade om vad som säges på s. 10 i utskottets utlåtande, försvinner i fjärran. Där framhålles, att det vid upprepade tillfällen framställts krav på ändrade bestämmelser rörande beskattningen av äkta makar och att detta förhållande vore ett tillräckligt skäl för att företaga en utredning.

Då de båda föregående talarna yrkat bifall till utskottets hemställan, har jag ingen anledning att gå in på några detaljer, men jag har velat i detta sammanhag så starkt som möjligt stryka under vad utskottet säger överst på s. 11 angående motion nr 269. Om Kungl. Maj:t vill tillmötesgå riksdagens

Motioner angående ändrade grunder för beskattning av äkta makar m. m.
(Forts.)

önskningar, som jag hoppas komma att sammanfalla med utskottets, tror jag att vi skola kunna vinna åtskilligt mera erfarenhet än vi nu ha, när det slutligen gäller att sätta i gång denna undersökning angående avdragsbestämmelserna. Vi skola komma ihåg, att allt ligger i stöpsleven. Här tala vi om att vi skola ha barnbidrag, att barnbidragen skola kvittas mot skatten etc. Det blir kanske nödvändigt ur social synpunkt att införa dylika bidrag. Jag har ingenting att erinra mot att man hjälper de barnrika familjerna på detta sätt, men man bör göra klart för sig, att samtidigt måste man taga upp till prövning alla slag av familjeavdrag, som finnas i den nuvarande skattelagstiftningen, ty man kan ju icke bara bygga på och bygga på utan att veta var man slutligen hamnar.

Herr talman, det är icke skäl i att i dag taga upp någon större tvist. Varken fröken Andersson, fru Nordgren eller jag veta, hur man skall ställa sig beträffande böndernas hustrur. Fru Nordgren var betänksam, medan fröken Andersson delade utskottets mening. Jag tror, att om man vill lösa denna fråga på ett rättvist sätt, får man icke göra det så att man löser den för städernas arbetande kvinnor utan att tänka på att det på landsbygden finns kvinnor, av vilkas arbete familjens ekonomiska ställning är mer beroende än stadsfamiljernas ställning är beroende av det arbete, som utföres av de gifta kvinnorna i städerna.

Jag kanske kan säga fröken Andersson, att utskottets utlåtande bär vittne om att det avfattats efter en kompromiss. Fröken Andersson framhåller, att utskottet säger sig *antaga*, att sambeskattningen skall bibehållas. Detta uttalande från utskottets sida är också resultatet av en kompromiss. Jag kan glädja fröken Andersson med att omtala, att det i det första förlagstrycket stod, att utskottet »*förutsätter*» att sambeskattning alltjämt skall bibehållas. Ändringen innebar ett litet tillmötesgående.

Det har talats om vad finansminister Swartz sade 1908. Jag gissar, att hade den tidens skattepolitiker varit med i dag, så hade de nog hävdat ungefär samma mening som den vi hävda, nämligen att skatteförmågan ensam skall vara utslagsgivande, och att man naturligtvis, när det gäller att bestämma skattetryckets storlek, bör taga hänsyn till alla de sociala faktorer, som kunna spela in. Det var deras utgångspunkt. Det är vår utgångspunkt. Jag tycker i alla fall, att riksdagen år 1945 icke skall vara mera reaktionär än den gamla reaktionära riksdagen av år 1908.

Fröken **Andersson:** Herr talman! För det första tror jag herr Olsson i Gävle spetsade till mitt uttryck för mycket. Jag uttryckte mig ganska försiktigt, när jag talade om den där fränheten, men det skall jag icke uppehålla mig vid. Sedan var herr Olsson i Gävle inne på vad jag nämnde angående de kategorier, som komma under 6 000 à 7 000 kronors inkomst. Det spelar emellertid ingen roll för bedömande av resonemangets riktighet. Är en anordning felaktig, så är den felaktig, oberoende av hur stor procent det är, som berörres av densamma.

Jag tycker icke alls, att det är rörande, att hustrur med inkomst understigande 6 000 kronor plädera för sambeskattningens upphävande. Jag tycker icke, att det är mera rörande än att ett ogift fruntimmer som jag pläderar för borttagande av sambeskattningen. Jag är nämligen icke dummare än att jag förstår, att om man tar bort sambeskattningen, minskas skatteunderlaget med resultat att skatten för oss andra blir högre. Den saken är alldeles uppenbar, och jag vill understryka vad jag sade om att man kan eliminera svårigheterna genom att gå fram på en avdragslinje av annat slag än den som vi nu ha.

Motioner angående ändrade grunder för beskattning av äkta makar m. m. (Forts.)

Alla dessa tekniska ting skola emellertid klaras upp genom utredningen. Jag går så långt, att jag vågar påstå, att sambeskattningen enligt vad jag tror förr eller senare kommer att tagas bort. Det ligger ju i öppen dag, att den är orättfärdig. Men även om utredningen utmynnar i ett konstaterande av att det är omöjligt att få bort sambeskattningen, är detta dock ett icke föraktligt resultat, ty det skulle åstadkomma, att man kanske finge bort något av den ovilja sambeskattningen framkallat. Denna ovilja har givetvis tilltagit under de senare åren på grund av att progressionen numera börjar redan vid 3 000 kronor och emedan skattetrycket ökats mycket avsevärt o. s. v.

Jag vill knyta an till vad fru Nordgren sade om att hustrur, som arbeta inom jordbruk och rörelse, böra behandlas på samma sätt som de i förvärvsarbete utanför hemmet arbetande kvinnorna. Trots att det kan synas djärvt går jag så långt, att jag säger, att värdet av hustrurnas arbete i hemmet bör kunna uppskattas. Jag vill icke i detta sammanhang använda uttrycket hustrulön, ty detta uttryck har använts i mera kåseriartat sammanhang, men jag vill framhålla, att det vore en fullt konsekvent linje att dela upp inkomsterna på makarna i sådana familjer, där hustrun arbetar i hemmet. Det är klart, att detta på sakens nuvarande ståndpunkt är mer eller mindre lösa hugskott. Först gäller det att få till stånd en utredning, så att man kan bedöma verkningarna av ett upphävande av sambeskattningen beträffande de familjer det nu närmast gäller.

Herr Olsson i Gävle menade, att jag tagit mycket lätt på risken av förmögenhetsöverflyttning. I det nuvarande samhället blir det ju ideligen fråga om överflyttning av förmögenhet. Skulle man konsekvent följa herr Olssons linje, så skulle man göra inkomstfördelningen allt ojämnare och ojämnare, så att allt fler och fler skattskyldiga komme att drabbas av det progressiva skattetrycket.

Herr Olsson sade, att skatteförmågan ensam skulle vara utslagsgivande. Det är ju just det vi avse. Det är bara den lilla haken, att vi definiera skatteförmågan litet annorlunda än herr Olsson. Jag understryker ännu en gång, att en familj, där mannen ensam förtjänar 10 000 kronor, har större skatteförmåga än en familj, där mannen och hustrun gemensamt förtjäna 10 000 kronor och där hustrun antingen måste ha hjälp med hemmets skötsel eller också arbeta dubbelt.

Fru **Nordgren** erhöll på begäran ordet för kort genmäle och yttrade: Herr talman! För att intet missförstånd skall uppstå, vill jag påpeka, att jag icke avsåg sambeskattningen, utan eventuella skatteavdrag för det arbete jordbrukarhustrurna utföra genom att sköta hem och barn. Därvidlag ansåg jag det icke spela någon roll om detta hennes arbete uppskattades och avdrag erhölles härför, enär detta arbete icke tillför familjen någon ökad penninginkomst, och det ju är inkomsten som skall beskattas och icke arbetet som sådant. Men det är givet, att saken skulle ställa sig annorlunda, när det gäller sambeskattningen.

Herr **Olsson** i Gävle erhöll likaledes på begäran ordet för kort genmäle och anförde: Herr talman! Jag hoppas ingen i kammaren missuppfattade mig, då jag sade, att om man skulle bereda möjlighet till att komma ifrån progressiviteten genom att dela upp förmögenheterna och eventuellt inkomsterna, borde man vara konsekvent. Varför skall man bara dela upp inkomst och förmögenhet i sådana familjer, där hustrun arbetar utom hemmet, varför skall man icke dela upp inkomst och förmögenhet, då det gäller familjer, där hustrun

Motioner angående ändrade grunder för beskattning av äkta makar m. m.
(Forts.)

är hemmafru? Det är väl lika rimligt, att fru Andersson, som går hemma och sköter sitt hus, skall taxeras för karlens halva förmögenhet och halva inkomst som det är att fru Karlsson, som skaffar sig inkomst ute på arbetsmarknaden, skall behandlas som ensamstående skattskyldig. Men jag är övertygad om att när vi ha kommit dithän med uppdelningen, så kommer nog fröken Andersson att liksom jag vilja tänka över saken en gång till.

Beträffande talet om det rörande i arbetarkvinnornas ställningstagande vill jag framhålla, att det icke torde vara någon hemlighet att de, som skildrade läget för dessa kvinnor, underläto att tala om för dem, att sambeskattningens införande skulle medföra skattehöjning för de lägre inkomsttagarna till förmån för de högre inkomsttagarna. Den saken visste arbetarkvinnorna icke av.

Vidare yttrade:

Herr **Bladh:** Herr talman! Jag tror man kan säga, att om fröken Andersson icke kommer att vinna någonting annat med sin framstöt, så kommer hon att ha åstadkommit, att frågan om beskattning av hemmavarande kvinnors arbete aktualiserats. Fröken Andersson anser tydligen inte bara att det arbete, som kvinnorna utföra i hemmet, har ett värde — det är givet, att så förhåller sig — hon anser dessutom, att detta värde bör bliva föremål för beskattning. Om kvinnorna komma att gilla detta betraktelsesätt, tillkommer icke mig att avgöra. Det får fröken Andersson själv överväga.

Jag kan mycket väl förstå, att stora inkomsttagare och stora förmögenhetsägare önska få sambeskattningen upphävd. För äkta makar tillhörande denna kategori skulle sambeskattningens slopande medföra en betydande skattelindring. Men lika naturligt finner jag det vara, att män och kvinnor bland de små inkomsttagarna icke kunna reflektera på ett slopande av sambeskattningen med mindre än att de få kompensation på annat sätt. Vid genomförandet av 1938 års skattereform avpassades statsbeskattningens progressivitet med hänsyn tagen till sambeskattningen. Då motionärerna nu begära, att sambeskattningen skall upphävas, innebär detta i själva verket, att de påyrka en lindring i progressionen för de större inkomsttagarna utan motsvarande lättnad för de mindre inkomsttagarna. Man vill helt enkelt komma ifrån progressionen. Detta är det mest karakteristiska för denna motion. Motionärerna medge själva, att eftersom kommunalskatten är proportionell, vållar sambeskattningen i fråga om denna skatt ingen annan olägenhet än den, att hustruns grundavdrag är mindre än mannens, och att gift kvinnas 200-kronorsavdrag från egen inkomst icke får bankas. Om motionärerna mena, att hustruns grundavdrag vid kommunalbeskattningen bör vara lika stort som mannens, så kan jag instämma med dem. Utskottet har också gått in för en sådan ändring av gällande beskattningsregler. Beträffande statsbeskattningen ställer sig saken helt annorlunda. Där har sambeskattningen som skattehöjande faktor för de stora inkomsttagarna fått en motvikt i icke utnyttjade avdrag och i bankningsregelns irrationella verkningar för de små inkomsttagarna. Den saken tyckas motionärerna alldeles ha förbisett.

Personligen anser jag, att hela det nuvarande avdragssystemet är behäftat med så stora svagheter och leder till så orimliga konsekvenser för de små inkomsttagarna, att systemet bör avskaffas och ersättas av ett system med barnbidrag eller med något annat system, som medför rättvisa i fråga om beskattningen. Detta är betydligt viktigare än att avskaffa sambeskattningen. Vi skola komma ihåg, att mer än 60 % av alla trebarnsfamiljer här i landet icke kunna fullt utnyttja sina ortsavdrag vid statsbeskattningen. Jag vill tillägga,

Motioner angående ändrade grunder för beskattning av äkta makar m. m. (Forts.)

att om sambeskattningen upphäves, innebär det, att deras antal som icke kunna utnyttja sina avdrag ytterligare kommer att ökas. Dessa sämst ställda få en avsevärt mindre hjälp genom avdragen än de, som ha det bättre ställt och kunna utnyttja hela sina avdrag. Jag skall taga ett exempel. En trebarnsfamilj här i Stockholm, som har en inkomst på 5 000 kronor, får enligt den nuvarande bankningsregeln 1 200 kronor mindre i avdrag än en trebarnsfamilj i Stockholm, som har 8 000 kronor i inkomst. Med nuvarande utdebitering innebär det, att den större inkomsttagaren får en skattelättnad, som är cirka 163 kronor större än den, som kommer den mindre inkomsttagaren till del.

Nu begära motionärerna, att äkta makar skola beskattas som av varandra oberoende skattskyldiga, både då det gäller inkomst och då det gäller förmögenhet. Följden skulle bliva, att för äkta makar, som ägde en förmögenhet av cirka 150 000 kronor, skatten skulle minskas med ca 130 kronor. Ingen kan väl rimligen påstå, att makarnas gemensamma skatteförmåga minskas genom denna enkla bokföringsåtgärd som överföringen av halva förmögenheten på hustrun skulle innebära. Just så skulle resultatet av sambeskattningens upphävande komma att te sig. Jag vill dessutom mycket starkt stryka under, att risken för överflyttning icke bara av förmögenhet utan också av inkomst kan bli betydande, för den händelse vi upphäva sambeskattningen.

Men icke nog med det. Antag att en trebarnsfamilj, som har en förmögenhet av, låt oss säga 150 000 kronor, dessutom har en årsinkomst på 20 000 kronor, av vilka mannen tjänar 15 000 kronor och hustrun 5 000 kronor. På grund av den lägre progressionen vid särbeskattning skulle familjen få sin statliga inkomst- och förmögenhetsskatt, värnskatt och särskilda skatt å förmögenhet minskad med i runt tal 440 kronor. Men en trebarnsfamilj, som icke har någon förmögenhet och som har en inkomst på bara 5 000 kronor, varav mannen förtjänar 4 000 kronor och hustrun 1 000 kronor, skulle icke få ett öre i skattelindring. Den skulle i stället få en skatteökning av det enkla skälet, att hustrun skulle gå miste om ett avdrag på 1 175 kronor. Det motsvarar en skattelättnad på ca 150 kronor, som den förmögna hustrun med stora inkomster skulle *få* men som den fattiga hustrun med liten inkomst *icke skulle få.* På samma sätt skulle motionärernas förslag verka i en massa fattiga arbetarfamiljer i detta land. Jag måste säga, att detta stämmer dåligt överens med motionärernas syfte, som säges vara att främja kvinnornas deltagande i förvärvsarbete. På mig — jag kan icke döma för andra — verkar det dessutom rätt osmakligt, att man nu i agitationen för upphävande av sambeskattningen icke dragit sig för att ge sken av att upphävandet av sambeskattningen skulle bli till fördel även för de små inkomsttagarna. Det talet kommer ej att övertyga många arbetarhustrur i detta land. Dessa arbetarkvinnor veta mycket väl, hur det skulle bli, låt oss säga för fyra-, fem- och sexbarnsfamiljer, där hustrun får slita och släpa för att hjälpa till att hålla familjen uppe. Samtidigt som tjugutusenkronorsfamiljen finge en skattelättnad på 400—500 kronor, lämnades de sämst ställda utan hjälp. Det kan jag icke anse vara riktigt. Jag hoppas, att utredningen klart skall visa detta.

En sak till! Rätt betänkligt är, tycker jag, att motionärerna utan inskränkning åberopa 16 § 1 mom. andra stycket i stället för tredje stycket i inkomst- och förmögenhetsskatteförordningen. Om motionärernas förslag bifölles på den punkten, skulle det leda till att vi finge två slag av ensambeskattade personer här i landet men, märk väl, med väsentligt olika hårdhet i beskattning på precis samma inkomst. Det skulle leda till att gifta personer med stora inkomster skulle få rätt till grundavdrag oberoende av inkomstens storlek, under det att andra ensambeskattade icke få något grundavdrag alls, när inkomsten

Motioner angående ändrade grunder för beskattning av äkta makar m. m. (Forts.)

överstiger visst belopp; som bekant är detta belopp i den första dyrorten 14 000 kronor och här i Stockholm 15 200 kronor. I det fallet ha motionärerna varit oförsiktiga och tagit med herr Lundells resonemang, som tog konsekvensen av det hela. Men att ställa in detta i det här sammanhanget skulle till sina verkningar betyda ett fullständigt upphävande av likformighetsregeln i vad gäller beskattningen. Det skulle leda till, att gifta personer med stora förmögenheter och stora inkomster skulle gynnas på andras bekostnad. Jag kan icke se, att detta är vare sig riktigt eller rättvist.

Herr talman! När jag med denna motivering yrkar bifall till utskottets förslag, är det med den förhoppningen, att den grundläggande men också klarläggande utredning, som nu skall följa, skall visa, att det varit inte så lite överord, som här sagts från deras sida, som utan vidare vilja ha bort sambeskattningen. Vår skattelagstiftning tarvar en genomgripande justering men på sådant sätt, att de små inkomsttagarna, som nu icke kunna utnyttja sina avdrag, få möjlighet att göra det eller få kompensation på annat sätt och att de, som ha stor inkomst, också beskattas därefter. Låt oss gå in för att skapa större rättvisa, där rättvisa står att vinna! Även om jag ej är säker på att vi nå högsta punkten denna gång, är jag villig att bidraga till en utredning. Jag har velat knyta dessa reflexioner till det föreliggande förslaget.

Häruti instämde herr *Jonsson* i Skutskär.

Herr **Persson** i Landafors: Herr talman! Då bevillningsutskottet vid behandlingen av vår motion nr 269 tillgodosett motionens önskemål, har jag ingenting att erinra mot utskottets utlåtande i den saken.

Jag är tillfredsställd med, att den enligt min mening riktiga och kraftiga lektion, som givits av den siste talaren i fråga om sambeskattningen och dess verkningar, icke drabbar vår motion. Vi ha nämligen gått på fortsatt sambeskattning, dock med begäran, att det skall ske rättelse i fråga om vissa enligt vår mening berättigade avdrag, som böra kunna få göras inom sambeskattningens ram.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Fröken **Andersson:** Herr talman! Jag kan icke förstå vad herr Bladh vill vinna med att snedvrida diskussionen. Det är fel att göra detta till en fråga om att de mindre bemedlade skola hjälpas. Den punkten äro vi alla fullt eniga om, att de som ha det svårt skola hjälpas. Men det skall icke ske på denna väg.

Nu är det så, att sambeskattningen leder dithän, att den träffar och pressar hårt. Om man upphäver denna sambeskattning, får man se till, att man på avdragsvägen ordnar så, att de som ha relativt låg inkomst icke därigenom komma i ofördelaktigt läge. Jag kan hålla med herr Olsson i Gävle, när han frågade, varför icke kvinnor, som gå hemma, skola få del av mannens förmögenhet. Det tycker jag också. Jag kan nästan instämma i allt vad herr Olsson i Gävle sedan yttrade.

Vad frågan gäller är detta: Varför skola två personer, som tillsammans må ha 6 000—7 000 kronors årsinkomst, beskattas hårdare på grund av att de ingå äktenskap med varandra? Är det på den vägen som samhället tänker bedriva positiv familjepolitik? Jag vill också understryka, att det finns stora arbetargrupper, där man och hustru arbeta och komma upp till minst denna summa. Det är här icke fråga om »överklass» och »underklass» och allt detta. Jag vill understryka, att där hjälp behöves skall den givas och givas ordentligt. Men man skall icke förfölja de makar, som båda arbeta, på grund av att de ingått

Motioner angående ändrade grunder för beskattning av äkta makar m. m. (Forts.)

äktenskap. Det är där pudelns kärna ligger och icke alls på de periferiska marker, dit herrarna ge sig i väg för att söka få bort själva kvintessensen i detta resonemang.

Nu säger herr Bladh vidare, att motionärerna begära upphävande av sambeskattningen, och att vi förbisett avdragssystemets verkningar. Jag kan åtminstone icke i den motion, som jag och andra här burit fram, se att vi alls gått in på de sakerna. Så här lyder vår kläm: »Med anledning av vad här ovan anförts hemställa vi, att riksdagen måtte ingå till Kungl. Maj:t med begäran om skyndsam utredning rörande ändrade grunder för beskattningen av äkta makar.»

Var står det där, att vi utan vidare vilja denna sambeskattnings upphävande? Vi begära endast en utredning. Herrarnas resonemang bland annat visar till fullo, att denna utredning är av behovet påkallad.

Herr **Bladh:** Herr talman! Det är glädjande att höra, att nu ämnar tydligen fröken Andersson icke fortsätta sina stora möten med mottot: upphävande av sambeskattningen. Nu talar hon icke om detta.

Men jag vill fråga fröken Andersson: är det riktigt, att det är en periferisk sak, huruvida den större delen av befolkningen här i landet får en ökad beskattning? Jag anser det vara en mycket central del i hela vår skattepolitik.

Dessutom anser jag icke, att det är att snedvrida denna debatt att taga fram konsekvenserna av de förslag, som fröken Andersson vill ha genomförda. Det kan bara tjäna till att belysa saken från flera sidor, om även dessa synpunkter komma fram.

Sedan vill jag säga, att jag döljer icke, att det hade varit lyckligare, om utskottet hade använt uttrycket, att utskottet »förutsätter», att sambeskattningen skall kvarstå. Enligt min uppfattning hade det varit att mera säga ut vad utskottet i verkligheten menat än när man ändrat detta uttryck till »antager».

Herr **Olsson** i Gävle erhöll nu på begäran ordet för kort genmäle och anförde:

Herr talman! Jag begärde ordet, när fröken Andersson instämde med mig, när det gällde förmögenhetens uppdelning på man och hustru. Jag anförde ju, att det var konsekvensen för dem, som krävde sambeskattningens upphävande. Jag har icke ett ögonblick funderat på att medverka till den proceduren.

Sedan vill jag säga, att fröken Andersson skall icke vara förvånad över de synpunkter, som herr Bladh lagt på denna fråga. Det är nödvändigt, att dessa ting bli klarlagda. Det har varit alltför mycket demagoger, som rört sig i denna skattefråga, för att man icke skall ha anledning att säga ifrån, att de ha känt rätt litet till vad de sysslat med.

Härefter yttrade

Herr **Fröderberg:** Herr talman! Jag ber att få uttala min glädje över den hovsamma ton, som de båda kvinnliga representanterna anlagt i debatten i dag. För några månader sedan träffade jag dem ute i staden på ett möte om samma sak. Där lät det helt annorlunda. Jag vill vidare bara konstatera, att vad jag då sade och de sifferuppgifter, som jag där framlade, är ungefär detsamma som utskottet nu framlagt i sin utredning. Men en tidning i Stockholm behagade vid det tillfället kalla detta mitt anförande för hokus-pokus med siffror.

Emellertid, den utredning utskottet gjort har visat på åtskilliga saker, som den stora allmänheten och jag tror en hel del av riksdagens ledamöter icke visste. Jag hoppas nu, att om man fortsätter med möten och tidningsartiklar

Motioner angående ändrade grunder för beskattning av äkta makar m. m.
(Forts.)

man då skall taga hänsyn till den utredning utskottet lämnat, så att den fortsatta diskussionen kan bli mera saklig och människorna verkligen få veta mera sanning om dessa skattelagars mysterier.

Jag har intet annat yrkande än om bifall till utskottets hemställan.

Sedan överläggningen härmed förklarats avslutad, biföll kammaren utskottets hemställan.

§ 13.

Föredrogos vart efter annat:

bevillningsutskottets betänkande, nr 49, i anledning av väckt motion angående beskattningen av expropriationsersättning i vissa fall; samt

första lagutskottets utlåtanden:

nr 40, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om utlännings rätt att här i riket vistas (utlänningslag), m. m.;

nr 44, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändrad lydelse av 23 § lagen den 15 juni 1935 (nr 343) om ungdomsfängelse, m. m.;

nr 45, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i 9 § utsökningslagen; och

nr 46, i anledning av väckta motioner angående förbättring av tomträttsförfarandet såsom upplåtelseform beträffande kommunernas och statens markområden.

Kammaren biföll vad utskotten i nämnda betänkande och utlåtanden hemställt.

§ 14.

Ändring i vissa delar av krigsfamiljebidragsförordningen.

Föredrogs andra lagutskottets utlåtande, nr 63, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning angående ändring i vissa delar av krigsfamiljebidragsförordningen den 30 juni 1942 (nr 521), dels ock en i ämnet väckt motion.

Genom en den 16 februari 1945 dagtecknad proposition, nr 106, vilken hänvisats till lagutskott och behandlats av andra lagutskottet, hade Kungl. Maj:t, under åberopande av propositionen bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över försvarsärenden, föreslagit riksdagen att antaga ett vid propositionen fogat förslag till förordning angående ändring i vissa delar av krigsfamiljebidragsförordningen den 30 juni 1942 (nr 521).

I samband med propositionen hade utskottet till behandling förehaft en i anledning av densamma väckt motion, nr 486 i andra kammaren av herr *Persson* i Landafors *m. fl.*

I motionen hade föreslagits, att 6 och 36 §§ krigsfamiljebidragsförordningen skulle erhålla viss ändrad lydelse.

Utskottet hemställde,

A. att riksdagen, med förklaring, att riksdagen funnit viss ändring böra vidtagas i det genom propositionen framlagda författningsförslaget, måtte för sin del antaga i utskottets hemställan intaget förslag till förordning angående ändring i vissa delar av krigsfamiljebidragsförordningen den 30 juni 1942 (nr 521);

B. att motionen II: 486 icke måtte föranleda till någon riksdagens åtgärd.

Ändring i vissa delar av krigsfamiljebidragsförordningen. (Forts.)

Utskottets hemställan föredrogs; och anförde därvid:

Herr **Persson** i Landafors: Herr talman! Vi ha i en motion i anslutning till krigsfamiljebidragsförordningen hemställt om att beträffande krigsfamiljebidrag skall moder, som förestår värnpliktigs hushåll, placeras i samma tariff som värnpliktigs hustru. Motionen innebär alltså, att modern skulle erhålla samma familjepenning. För närvarande är det ju så, att bidraget till moder, som icke räknas till husföreståndarinna, är ungefär hälften så stort som familjebidraget till hustru. Utskottet har sagt, att det skulle uppstå synnerligen stora svårigheter att fastställa, huruvida moder, med vilken den värnpliktige sammanbodde, vore att anse såsom hans husföreståndarinna, eller om han i stället skulle anses innebo hos modern. Det skulle alltså överlämnas till familjebidragsnämnden att handlägga dessa frågor. Då kan jag icke förstå, att man icke i ett sådant här fall också skulle kunna avgöra den saken.

Vidare ha vi i vår motion hemställt, att rätt till familjebidrag och långtidslön enligt krigsfamiljebidragsförordningen icke skall kunna överlåtas, och att den härmed ej heller skulle kunna tagas i mät. Nu föreställer jag mig, att det för närvarande är så, att när långtidslönen skall utbetalas till de värnpliktiga, som avvecklas från den militära beredskapen och komma hem och ha sin långtidslön att hämta, så komma skattemyndigheter och andra och utföra ett synnerligen förstörande arbete på dessa värnpliktigas ekonomi. Motionärerna ha ju uppfattat saken så, att denna långtidslön skulle vara till för att den värnpliktige, när han kommer ut från den militära beredskapen, skulle ha ekonomiska möjligheter att försörja sig en tid framåt, varunder han måste se sig om efter arbete och sysselsättning.

Nu säger utskottet alltså, att denna långtidslön är att betrakta som en ren löneförmån, och att man i det avseendet icke kan utfärda bestämmelser, som skulle göra, att man icke finge taga densamma i anspråk för att täcka den värnpliktiges gäld.

Jag anser emellertid, att båda dessa krav, som vi framställt i vår motion, äro synnerligen beaktansvärda. Jag ber därför också att få yrka bifall till motionen.

Herr **Ryberg**: Herr talman! Jag skall icke ingå på någon längre diskussion. Riksdagen hade förra året till behandling en motion, som liknade denna. Utskottet har både då och nu uttalat, att när en värnpliktig och hans moder bo tillsammans är det mycket svårt att konstatera, om modern är husföreståndarinna åt sonen eller sonen inneboende hos modern. Det har under den tid som gått visat sig, att de bidragssökandes uppgifter varit mycket otillförlitliga. När beredskapen håller på att avvecklas förlorar även en ändring i krigsfamiljebidragsförordningen i stort sett sin praktiska betydelse.

Likadant är det när det är fråga om långtidslönen. Där ha motionärerna velat, att den icke skall kunna tagas i mät. Departementschefen har, när långtidslönen infördes, ansett, att den kan utmätas, därför att denna lön är en löneförmån. Även denna fråga kommer, när beredskapen avvecklas, att mista sin betydelse.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Överläggningen förklarades härmed avslutad. Herr förste vice talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan dels ock på bifall till utskottets hemställan med den ändring däri, som föranleddes av bifall till den i ämnet väckta motionen; och blev utskottets hemställan av kammaren bifallen.

§ 15.

Föredrogs andra lagutskottets utlåtande, nr 67, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning angående tillgodoräknande i vissa fall av tjänsteplikt för rätt till hemortslön m. m.

Utskottets hemställan bifölls.

§ 16.

Motioner om inrättande av en statlig lånefond för driftskredit m. m. åt jordbrukare och jordbruksarbetare.

Föredrogs jordbruksutskottets utlåtande, nr 65, i anledning av väckta motioner om inrättande av en statlig lånefond för driftskredit m. m. åt jordbrukare och jordbruksarbetare.

Utskottets hemställan föredrogs; och anförde därvid

Herr **Hedlund** i Rådom: Herr talman! Jag vill deklarera, att jag för min del i stort sett är tillfredsställd med vad utskottet här har förordat. Emellertid vill jag göra erinringar på några punkter.

Det är ju här fråga om beredande av möjlighet till kredit för anskaffande av jordbruksinventarier åt sådana personer, som ämna börja jordbruk, vare sig på egen eller arrenderad jord. Utskottet säger härom att motionärerna synas ha överskattat betydelsen av det lånebehov, som kan föreligga för ifrågavarande ändamål. Ja, det kan ju till en del bero på, hur man tänker sig, att jordbrukarklassen skall rekryteras. Vill man i största omfattning hjälpa fram t. ex. lantarbetare, som sakna egna medel för att bli självständiga jordbrukare såsom arrendatorer eller å egen fastighet, tror jag nog man kan säga, att det finnes ett rätt stort behov av vidgade lånemöjligheter på detta område.

Jag noterar med tillfredsställelse, att utskottet förordat att möjligheterna till lån ur statens sekundärlånefond för jordbrukare böra vidgas något. Utskottet har sagt sig kunna gå in för en högre belåningsgräns än som nu gäller. Denna är nu satt till högst 75 procent av ett på visst sätt fastställt belåningsvärde.

Jag är ense med utskottet om att betydande svårigheter äro förenade med en anordning, enligt vilken man vill åstadkomma att lösa inventarier bilda kreditunderlag, då man ju med nödvändighet måste i viss mån binda låntagarens dispositionsrätt beträffande dessa inventarier. Men vi alla, som ha kännedom om förhållandena på landet, veta, att det är ganska vanligt att jordbrukarna binda sig på det sättet. Så sker nämligen, då de göra inköp av inventarier på avbetalning i form av s. k. hyreskontrakt. Om de ej kunna erlägga betalning för en häst t. ex., heter det i kontraktet, att de förhyra den. De förvärva således icke äganderätten och kunna icke avhända sig hästen, innan den är betald. Ungefär på samma sätt går man tillväga, när det gäller en del döda inventarier för jordbrukets behov. Men den omständigheten att detta förekommer i rätt stor utsträckning visar, att jordbrukarna ha intresse av att låna pengar, även om de på detta sätt bli bundna i fråga om dispositionen av de pantförskrivna inventarierna. Jag vill därför understryka att det är nödvändigt, att man tar upp även den här frågan till närmare skärskådande.

Jag vill hoppas, att vad utskottet här förutsätter, nämligen att Kungl. Maj:t skall ha sin uppmärksamhet riktad på frågan, skall föra med sig att frågan föres fram till en lösning inom den närmaste tiden.

Med detta, herr talman, ber jag att få yrka bifall till vad utskottet här har föreslagit.

Efter härmed slutad överläggning biföll kammaren utskottets hemställan.

§ 17.

Avlöningsanslag till lantbrukshögskolan.

Föredrogs jordbruksutskottets utlåtande, nr 66, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen under nionde huvudtiteln gjorda framställningar om anslag till lantbrukshögskolan jämte i ämnet väckta motioner.

Punkten 1, angående lantbrukshögskolan: Avlöningar.

Efter föredragning av punkten yttrade:

Herr **Lundberg:** Herr talman! Under punkten »Lantbrukshögskolan: Avlöningar» har utskottet, som det heter, på förekommen anledning ansett sig böra erinra om sitt utlåtande vid fjolårets riksdag, och jag ber att i främsta rummet få knyta an till detta uttalande och göra några allmänna principiella reflexioner.

I lördags underströk herr Eriksson i Stockholm i annat sammanhang, att ämbetsverken böra göra sig väl underrättade om de tankar vi i riksdagen ha beträffande vissa av deras åtgöranden i föreliggande frågor och följa de anvisningar, som givas av utskotten och riksdagen.

Våra ämbetsverk, institutioner, styrelser och befullmäktigade på olika håll borde verkligen lägga detta uttalande på minnet, ty klarhet måste på ett eller annat sätt bibringas de ansvariga om, att dessa ansvariga icke äro sig själva nog, utan att de skola verkställa de beslut, som folkets valda förtroendemän i riksdag och annorstädes fatta.

Efter den kritik av byråkratism, slentrian etc., som nu riktas mot samhällets verkställande och tänkta verkställande organ, är det tydligen på tiden att vi ta itu med att rensa upp i denna ämbets- och tjänstemannabråte, som min själ icke fostrats och icke är ett uttryck för vad vi inom arbetarrörelsen önska av våra tjänste-, ämbets- och styrelsemän i vår statsförvaltning.

Jag vill erinra om att kritikerna i detta fall tillhöra det folkskikt, som rekryterar och fostrar vår ämbetsmannakår. Det är givet, att när dessa nu förskräckas av resultatet, ha vi andra — där det verkligen behövs — ingen som helst anledning att motsätta oss en storstädning. Jag har personligen den uppfattningen, att den större delen av våra tjänstemän äro mycket duktiga, arbetsvilliga och ansvarsmedvetna. Frågan synes mig därför vara en uppfostrings- och urvalsfråga. Det är angeläget att riksdagen säger ifrån och konkret ger tillkänna de principer och handlingsmotiv som skola gälla. På så sätt kan det bli bättre överensstämmelse mellan de beslutande och verkställande organen.

För en demokrati är detta en allvarlig och grundläggande fråga, ty om klyftan mellan de av folket valda och beslutande förtroendemännen och dem som sitta i styret i våra ämbetsverk och institutioner är alltför stor, kan vad de folkvalda förtroendemännen tänka och vilja aldrig komma till fullt uttryck i vårt samhällsliv, utan demokratien kommer på ett eller annat sätt att hämmas och kvävas i den praktiska tillämpningen.

En annan fråga som också bör uppmärksammas är frågan om de importerade idéströmmarnas betydelse i vår statsförvaltning. Det är angeläget, att vi göra klart för alla, att representanter för en politisk uppfattning, som icke är representerad i riksdagen, icke är önskvärd i vår statsförvaltning och i våra institutioner. Under alla förhållanden böra de icke, bara därför att de företräda en sådan uppfattning, få företräden och förmåner framför andra.

Dessa icke önskvärda element böra på lämpligt sätt avlägsnas, och även här är det angeläget att de, som vi satt att styra och ställa i dessa frågor, verkligen i sitt handlande uppbäras av den demokratiska anda vi företräda och att de även se till att den icke på olika bakvägar suddas ut.

Avlöningsanslag till lantbrukshögskolan. (Forts.)

Det är också angeläget att överordnad känner ansvar och handlar opartiskt i sin tjänstemanna- och förmansställning. Jag anser för egen del, att det är en renlighetsåtgärd att vi på dessa olika punkter verkligen säga ifrån.

Jag har, herr talman, velat göra dessa allmänna principiella deklarationer på grund av de erinringar, som man vid olika tillfällen haft anledning göra mot att organ, som skolat verkställa riksdagens beslut, i handling visat, att de icke följt dem.

Jag har även i den föreliggande lönefrågan väckt en motion, vari jag yrkar avslag på vissa lönejusteringar vid lantbrukshögskolan. Jag har väckt denna motion, inte därför att jag anser att assistenterna eller andra ha för goda löner. Tvärtom är det nog så, att man i en del fall kan tala om att de varit underbetalda. Men vad jag velat ge uttryck åt är just att lantbrukshögskolans ledning icke visat prov på vilja och förmåga att handha sina personalfrågor. Det är därför enligt min mening angeläget, att vi, innan vi besluta i dessa frågor, verkligen få garantier för att andra principer komma till sin rätt än de, som nu synas råda.

Jag finner det bl. a. anmärkningsvärt, att det exempelvis i ett personalärende förelåg två väsensskilda utlåtanden från olika professorer om samma person. Den ene professorn säger om sökanden: »Hans sätt att genomföra honom ålagda uppgifter har alltid ådagalagt stort intresse och förmåga att planera och leda andras och eget arbete. Av (assistenten) avgivna försöksrapporter och i olika samband utförda bearbetningar och sammanställningar av försöksmaterial vittna om utpräglat sinne för precision, goda teoretiska kunskaper och förmåga att klart och koncist framställa de av undersökningens resultat dragna slutsatserna.»

Den andre professorn, som visserligen skrivit sitt uttalande under trycket av att rädda sitt eget skinn, skriver om samme assistent, att »han innehar den lindrigaste befattningen av samtliga assistenter vid husdjursförsöksanstalten, och denna befattning kan och bör ersättas med ett laboratorbiträde. Den nuvarande anordningen har emellertid ansetts lämplig därför, att assistentens arbetskapacitet icke räcker till för de större arbetsuppgifterna etc.». I ett annat uttalande av samme professor gives det uttryck åt att en högre löneplacering icke innebär en förändring av arbetsuppgifterna. Det bör också uppmärksammas, att en i förhållande till det senaste uttalandet hög löneplacering förut förordats för denne assistent. Därest man har den uppfattningen att kompetensen är så dålig, bör man ju i rättvisans namn icke rekommendera denne till högre löneplacering. Man kan i det sammanhanget fråga: Vad är sanning och vad skall man tillmäta för betydelse åt de olika uttalandena?

De verkliga motiven i detta sammanhang äro ju andra än sakliga. Man har baserat sitt ställningstagande på ovidkommande frågor, som icke höra samman med tjänsten. Men när man läser igenom de digra luntorna i detta ärende, något som jag tyvärr fått lov att göra, får man ett intryck av att det råder godtycke och i övrigt förhållanden, som jag anser icke böra höra hemma i en statlig institution. Likaså är det angeläget att dugligheten och icke pappersmeriterna allenast bli avgörande. Det är speciellt på den punkten jag velat uttala några erinringar till protokollet. Man har nämligen ständigt sökt att gå förbi personer, som äro självlärda, fastän utskottet föregående år klart och tydligt sagt sin mening. Jag hoppas, att man skall kunna rätta till dessa missförhållanden. Nu har utskottet förordat en höjning av lönegraden för vissa befattningar till lönegrad Eo 18. Jag förväntar, att man då från den ansvariga ledningens sida verkligen i handling visar, att man följer vad riksdagen och utskottet har önskat.

Med det som jag nu anfört har jag, i den form som jag ansett vara den enda jag kunnat välja, endast velat uttala några synpunkter i saken. Jag har velat

Avlöningsanslag till lantbrukshögskolan. (Forts.)

betona, att jag för egen del är av den uppfattningen, att riksdagen bör med noggrannhet följa lantbrukshögskolans arbete och förehavanden. Det är angeläget, att riksdagen i detta sammanhang än en gång understryker vad utskottet här har förordat, nämligen att våra institutioner och våra skolor böra uppmärksamma vad riksdagen skriver och önskar.

Under nuvarande förhållanden anser jag mig, fastän jag är motionär, icke böra yrka bifall till min motion. Denna har väckts speciellt därför att jag skulle få tillfälle att rikta ett observandum i denna fråga. Under sådana förhållanden har jag, herr talman, intet yrkande.

Herr talmannen återtog nu ledningen av förhandlingarna.

Herr andre vice talmannen **Carlström:** Herr talman! Då den föregående ärade talaren icke gjorde något yrkande kunde det ju vara överflödigt att säga något vidare i denna sak. Jag trodde emellertid, att han med sin kända uthållighet skulle löpa linan ut och yrka bifall till motionen och avslag å den framställning, som gjorts om höjning av lönerna till vissa av lantbrukshögskolans assistenter och befattningshavare.

Nu är det ju så, att alla vägar bära till Rom. Herr Lundberg har här talat om, att anledningen till yrkandet i motionen icke så mycket var intresset att få motionen bifallen, utan att få tillfälle att hålla ett reformatoriskt anförande beträffande statens lönepolitik. Jag skall icke gå närmare in på den saken. Hela motiveringen för motionen lyder så här: »Med hänvisning till de löneprinciper, som gälla för den allmänna arbetsmarknaden, och det, som det vill synas, godtyckliga förfarandet med löneplaceringar, som gälla vid lantbrukshögskolan, får jag hemställa, att riksdagen måtte besluta avslå de föreslagna löneregleringarna för högskolan.

Ja, jag skulle kanhända i visst avseende kunna ställa mig på herr Lundbergs sida, då det gäller att draga upp jämförelser mellan den statliga lönepolitiken och den allmänna lönepolitiken. För dem, som anse det angeläget att få mer och mer statliga befattningshavare på skilda områden, kan det vara hälsosamt, tror jag, med just dessa reflexioner.

Emellertid ville herr Lundberg komma fram till en fråga, som vi rätt mycket ha sysslat med inom avdelningen i utskottet, nämligen frågan om befordran av en viss tjänsteman i lantbrukshögskolan. Utskottet ansåg förra året, att det icke borde vara nödvändigt med agronomexamen för inplacering i viss lönegrad, nämligen i lönegrad Eo 16. Det var en viss person, som man då hade i tankarna. Emellertid har ju lantbrukshögskolan icke följt våra påpekanden i det avseendet.

Då jag i likhet med herr Lundberg studerat den väldiga lunta, där man från skilda sidor framför sina synpunkter på en viss tjänstemans kvalifikationer, blev jag dock icke — det måste jag säga — lika övertygad som herr Lundberg om att man från lantbrukshögskolans sida icke skulle ha handlat med ansvarskänsla i denna sak. Ty det torde väl ändå vara så, att de, som ha att anställa underordnade tjänstemän, måste utgå från deras kompetens för den uppgift det gäller. Herr Lundberg talar om dessa pappersmeriter. Ja, herr Lundberg, när vi bli litet bättre socialiserade, måste vi väl ha pappersmeriter allihop, annars vågar ingen göra någonting. Det blir litet besvärligt med pappersmeriterna. Till dem, som i likhet med herr Lundberg anse, att det här begåtts en orätt, vill jag säga, att jag, när jag läste de meriter, som radades upp från vederbörandes sida — jag skall icke föredraga dem här — blev en smula förskräckt.

Jag är ense med herr Lundberg om, att man vid lantbrukshögskolan och

Avlöningsanslag till lantbrukshögskolan. (Forts.)

överhuvud inom hela den statliga förvaltningen — det har även understrukits i jordbruksutskottets utlåtande — bör se till den verkliga skickligheten. Om det vore så, att man i merituttalandena kunnat utläsa, att det verkligen begåtts ett felsteg från vederbörandes sida, hade utskottsutlåtandet nog skrivits på ett annat sätt. Jag tror icke, att det ligger så illa till med lantbrukshögskolans intentioner här, som herr Lundberg vill göra gällande. Jag är i varje fall ej säker därpå.

Jag har naturligtvis ingen anledning att yrka annat än bifall till utskottets hemställan.

Herr **Lundberg:** Herr talman! Då herr Carlström talar om, att jag icke yrkat bifall till min motion, vill jag säga att det beror på, att ett enigt utskottsutlåtande icke annat än under särskilda förhållanden brukar fällas i kammaren. Om utskottet funnit, att man kan göra en lönereglering för dessa grupper utan att det leder till konsekvenser i ett eller annat avseende för framtiden, har jag — det är givet — intet emot att de lägre inkomsttagarna i detta fallet få en lönereglering, även om jag måste säga, att det är underligt att denna lönereglering kommit i den formen, som här givits.

När herr Carlström talar om att jag hållit ett reformatoriskt anförande, vill jag säga, att jag icke vill tävla i någon mån med honom i det hänseendet. Vad jag vill ha fram är nämligen det, att vi böra se till att inom våra verk och institutioner den anda och de principer, som vi från riksdagens sida önska hävda, också komma till uttryck. Herr Carlström vet, att jag icke kan andraga vissa saker, som jag skulle önska meddela.

Jag vill i det sammanhanget påpeka att man också använder olämpliga metoder. Det har talats om kompetens och meriter, och jag har personligen kritiserat detta system vid olika tillfällen. Men när man i det aktuella fallet skulle ta ställning till utnämningsfrågan, infordrade man inga meritförteckningar alls. Om jag inte är felaktigt underrättad tillsatte man utan vidare tjänsten den 15 juli. Man hade försiktigtvis placerat den som då stod i lönegrad Eo 14 i en tillförordnad befattning, som gav mera än Eo 16. Orsaken härtill känner jag inte. I ett yttrande från en professor säges det, att om en person placeras i en högre lönegrad, innebär inte detta att hans arbete på något sätt skulle förändras. Jag tycker detta är en mycket underlig princip, i synnerhet om den skulle tillämpas inom statsverket överhuvud taget. Man infordrade icke meriterna förrän överklagandet hade gjorts. De inkommo i augusti, alltså sedan man hade tillsatt tjänsten.

Gentemot kritiken mot detta förfaringssätt fastslår styrelsen att den »då det gäller befattningar såsom den här ifrågavarande har möjlighet att pröva bebefattningshavarens kompetens utan att infordra vederbörandes meritförteckningar». Det är också ett mycket underligt polemiskt uttalande man gör då man säger: Att agronom den och den ej kunnat åberopa utom tjänsten förvärvade meriter torde närmast bero på att han ägnat sig helt åt tjänsten. Detta bör, enligt min uppfattning, anses som en stor merit för honom. Det rimmar likaså ganska dåligt när man å ena sidan underkänner den självlärde, men å andra sidan, under våren i år, ändock kallar just denne underkände till sakkunnig i en kommitté som, om jag inte tar fel, även Kungl. Maj:t har varit med om att åstadkomma.

Hänsyn till pappersmeriter är väl överhuvud taget inte något speciellt uttryck för en socialistisk uppfattning. Jag vill erinra herr Carlström om att det systemet har grundlagts av andra än dem som företräda det parti jag tillhör. Jag har den uppfattningen att den verkliga skickligheten skall få göra sig gällande. Nu råkar det vara på det sättet att jag under ca ett års tid sökt

Avlöningsanslag till lantbrukshögskolan. (Forts.)
följa detta ärende, och jag vill fråga herr Carlström om han verkligen kan påstå, att den förbigångne har visat sådana brister och om den som nu skulle få uppflyttning från Eo 10 till Eo 16 — och såvitt jag förstår efter ett år till Eo 18 — har visat sådana egenskaper i sin praktiska gärning, att detta arrangemang varit motiverat. Jag måste verkligen gratulera herr Carlström, om han kan komma till ett sådant resultat.

Jag vill slutligen tillägga, att de personer som varit engagerade i saken ha fått se dessa uttalanden. Det skedde skriftligt, tills man fann att det icke var lämpligt att fortsätta med skrivelser — som ju kunde bemötas. Sedan gick man andra vägar.

Herr andre vice talmannen **Carlström:** Herr talman! Herr Lundberg säger att pappersmeritsystemet grundats av andra än socialdemokraterna. Men herr Lundberg kritiserade själv tillvägagångssättet att vederbörande före utnämningen inte frågat efter några meriter. De kommo fram först sedan utnämningen var överklagad, och det är denna dossier av meriter och uttalanden från skilda håll, som jag liksom herr Lundberg studerat. Jag kan emellertid inte komma till samma uppfattning som herr Lundberg, att de som hade att handlägga detta ärende inte handlat med oväld.

När det vid en institution finns personer anställda, som man så att säga har under ögonen i åratal, har man också möjlighet att studera vad vederbörande gå för; enskilda företagare ha i varje fall under sådana förhållanden säkerligen intet behov av att infordra meriter. När det nu gäller en utnämning sådan som denna har det emellertid blivit fråga om att prestera meriter, även om de kommit i efterhand. Jag måste då konstatera att å ena sidan menar herr Lundberg, att det inte skulle vara nödvändigt med några meriter, men å andra sidan tycker han att man skall fästa avseende vid desamma.

Jag vill för min del inte ta lantbrukshögskolan i försvar och säga, att man härvidlag handlat fullständigt riktigt, men jag vågar inte heller påstå att man begått någon oriktighet. De som varit ansvariga för utnämningen i fråga ha ju haft möjligheter, menar jag, att på nära håll bedöma vederbörandes kompetens så att valet kunnat ske någorlunda rättvist.

Herr **talmannen:** Jag erinrar om att tillsättning av tjänstemän får avhandlas endast i enlighet med grundlagens föreskrifter.

Herr **Andersson** i Löbbo: Herr talman! Jag begärde ordet för att påpeka vad herr talmannen nu redan erinrat kammaren om. Jordbruksutskottet är inte någon domstol som kan uppta till behandling frågan om tillsättandet av tjänstemän. Det skulle aldrig falla oss in, det ha vi ingen som helst befogenhet att göra.

Det förefaller som om herr Lundbergs resonemang i dag uteslutande gällde en anmärkning mot metoden för tillsättandet av vissa tjänstemän vid lantbrukshögskolan. Jag ber att få säga herr Lundberg, att det synes mig vara fel forum att behandla denna sak i samband med föreliggande utskottsutlåtande. Det hade varit bättre om herr Lundberg beträffande tillsättning av tjänsteman gått interpellationsvägen eller valt en än mera dramatisk form för att ge uttryck åt den uppfattning han hyser i föreliggande fall. Som herr Lundberg själv meddelat har han väckt en motion, vari han yrkar avslag på en föreslagen löneregler ing. Han gör detta med det speciella motivet att få tillfälle att inför kammaren framföra sina kritiska synpunkter beträffande tillsättandet av vissa tjänstemän. Det är inte det rätta tillvägagångssättet.

Herr talman! Jag hemställer om bifall till utskottets förslag.

Avlöningsanslag till lantbrukshögskolan. (Forts.)

Herr **Lundberg:** Herr talman! När jag talar om meriter vill jag erinra om att jag alltid påtalat det förekommande överflödet av pappersmeriter. Med verkliga meriter menar jag duglighet och ingenting annat. Att sedan meriternas värde kan variera är en sak för sig. Jag hoppas att det första anförande jag höll i denna fråga ändock skall visa vad det är för tendenser jag önskar vända mig emot.

Vidare anfördes ej. Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 2.

Utskottets hemställan bifölls.

§ 18.

Anslag till trädgårdsundervisningen.

Föredrogs jordbruksutskottets utlåtande, nr 67, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till trädgårdsundervisningen jämte i ämnet väckta motioner.

I en till riksdagen den 2 mars 1945 avgiven, till jordbruksutskottet hänvisad proposition nr 142, hade Kungl. Maj:t, under åberopande av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över jordbruksärenden för samma dag, föreslagit riksdagen

att å riksstaten för budgetåret 1945/46 under nionde huvudtiteln anvisa

1) till Trädgårdsundervisningen: Understöd åt trädgårdsskolor: Avlöningar ett anslag av 60 000 kronor;

2) till Trädgårdsundervisningen: Understöd åt trädgårdsskolor: Driftkostnader ett förslagsanslag av 20 000 kronor;

3) till Trädgårdsundervisningen: Lärlingsutbildning ett reservationsanslag av 12 000 kronor;

4) till Trädgårdsundervisningen: Bidrag till kurser i trädgårdsskötsel ett reservationsanslag av 40 000 kronor;

5) till Trädgårdsundervisningen: Stipendier för högre utbildning i trädgårdsfacket ett reservationsanslag av 1 200 kronor.

Av anslaget till bidrag till kurser i trädgårdsskötsel hade 20 000 kronor avsetts till utbildningskurser för trädskötare.

I samband därmed hade utskottet till behandling förehaft följande inom riksdagen väckta, till utskottet hänvisade motioner, nämligen

1) I: 208 av herr *Johanson, Karl Emil,* och herr *Arrhén,* likalydande med II: 335 av herr *Sveningsson m. fl.,* vari hemställts att riksdagen måtte besluta

att till Bidrag till kurser i trädgårdsskötsel anslå ett till 60 000 kronor förhöjt belopp (varav 40 000 kronor skulle användas till trädskötarkurser); samt

att till Trädgårdsskötseln befrämjande åtgärder bevilja ett anslag på 100 000 kronor;

2) I: 314 av herr *Johanson, Karl August, m. fl.,* likalydande med II: 491 av herr *Skoglund* i Umeå *m. fl.;*

3) I: 367 av herr *Hagman m. fl.,* likalydande med II: 563 av herr *Larsson* i Karlstad *m. fl.,* vari hemställts att riksdagen vid behandlingen av Kungl. Maj:ts proposition nr 142 måtte för höjning av anslaget till trädskötarkurser till det av lantbruksstyrelsen föreslagna beloppet av 30 000 kronor under punkt 4) till Trädgårdsundervisningen: Bidrag till kurser i trädgårdsskötsel anvisa ett med 10 000 kronor förhöjt anslag av 50 000 kronor.

Anslag till trädgårdsundervisningen. (Forts.)

Utskottet hemställde,

A. att riksdagen måtte med bifall till förevarande proposition och avslag å motionerna I: 208 och II: 335, likalydande, samt I: 367 och II: 563, ävenså likalydande, å riksstaten för budgetåret 1945/46 under nionde huvudtiteln anvisa

1) till Trädgårdsundervisningen: Understöd åt trädgårdsskolor: Avlöningar ett anslag av 60 000 kronor;

2) till Trädgårdsundervisningen: Understöd åt trädgårdsskolor: Driftkostnader ett förslagsanslag av 20 000 kronor;

3) till Trädgårdsundervisningen: Lärlingsutbildning ett reservationsanslag av 12 000 kronor;

4) till Trädgårdsundervisningen: Bidrag till kurser i trädgårdsskötsel ett reservationsanslag av 40 000 kronor;

5) till Trädgårdsundervisningen: Stipendier för högre utbildning i trädgårdsfacket ett reservationsanslag av 1 200 kronor;

B. att de likalydande motionerna I: 314 och II: 491 måtte anses besvarade med vad utskottet i sin motivering anfört.

Reservation hade avgivits av herrar *Hagman* och *Larsson* i Karlstad, vilka ansett att utskottet bort hemställa,

A. att riksdagen måtte i anledning av förevarande proposition och med bifall till motionerna I: 367 och II: 563, likalydande, samt avslag å motionerna I: 208 och II: 335, ävenså likalydande, å riksstaten för budgetåret 1945/46 under nionde huvudtiteln anvisa

— —

4) till Trädgårdsundervisningen: Bidrag till kurser i trädgårdsskötsel ett reservationsanslag av 50 000 kronor;

— —

B. att de likalydande motionerna I: 314 och II: 491 måtte anses besvarade med vad reservanterna i sin motivering anfört.

Sedan utskottets hemställan föredragits, anförde:

Herr **Larsson** i Karlstad: Herr talman! Då jag jämte en annan ledamot av utskottet fogat en reservation till föreliggande utskottsutlåtande skall jag be att få säga några ord i frågan; det gäller anslaget till kurser för trädskötare.

Det förhåller sig i denna sak så att det för närvarande finns ett ganska stort antal fruktodlarföreningar, som inte kunna få trädskötare på grund av brist på härför erforderliga krafter. Samtidigt är det många som årligen söka sig till kurserna för utbildning av trädskötare men som inte kunna tas emot på grund av bristande tillgång på medel för dessa kurser. De finansieras på det sättet att staten betalar ledarna, varjämte varje elev till uppehälle under kursen får 3 kronor per dag.

Nu räcka dessa bidrag inte till åt alla som anmäla sig till kurserna. Följaktligen få kurserna hållas med ett lägre antal elever än vederbörande kursledare skulle kunna ta emot. Kostnaden för en elev kan beräknas till ungefär 100 kronor och kursen pågår i fem veckor. Det belopp det här gäller är mycket blygsamt, bara 10 000 kronor. Orsaken till att motionärerna och reservanterna begärt det högre beloppet är lantbruksstyrelsens beräkning över vad det skulle ha kostat innevarande år, om alla som hade sökt till dessa kurser kunnat tagas emot. Då skulle kostnaden ha gått till 30 000 kronor. Det finns 20 000 kronor disponibla, det fattas således 10 000 kronor. För detta ökade anslag skulle man kunna få ungefär hundra trädskötare utbildade. Då det av proposi-

Anslag till trädgårdsundervisningen. (Forts.)

tionens upplysningar framgår, att det finns cirka 97 000 trädgårdsodlare sammanslutna i något över 1 400 fruktodlarföreningar, har varje fruktodlarförening inemot sjuttio medlemmar. Varje sådan förening önskar en trädskötare. Kunde man få hundra trädskötare utbildade skulle det betyda att 6 000—7 000 fruktodlare kunde få del av de råd, som en trädskötare kan lämna medlemmarna i en förening.

Jag nämnde att frågan är obetydlig för riksdagen och anslaget mycket oväsentligt i riksstaten. Men tillgången på dessa yrkeskunniga personer har rätt stor betydelse för trädgårdsodlarna. Jag skall be att få med endast ett exempel klargöra vad fruktodlingen kan betyda. 1936 kom en ung man, lantbrukarson, hem till Värmland från Amerika. Han visste inte vad han skulle ta sig till, men han började med fruktodling vid sitt föräldrahem. Där planterade han 1936 ett antal träd, han fortsatte att plantera 1938, och han har nu på sin nya trädgårdsodling planterat, på vanlig åkerjord, något över 300 träd; en del frös bort under de hårda vintrarna. Under de tre senaste åren har han skördat till ett värde av mellan 3 000 och 3 500 kronor.

Mannen i fråga har själv skriftligt lämnat mig dessa uppgifter. Jag känner honom inte personligen, men jag fick höra talas om saken, blev intresserad och tillskrev honom. Han räknar med att omkostnaderna — gödningsämnen, besprutningsmedel, emballage för fruktens förpackning — gå till 500 kronor i genomsnitt per år. Om vi dra denna summa ifrån 3 300 som en medelförtjänst, betyder det att han har 2 800 kronor för sitt arbete. Han uppskattar själv den tid han lagt ned på arbete i sin trädgård till tre månader per år. Han har således på denna odling haft en inkomst på inte mindre än 900 kronor per arbetsmånad, en synnerligen aktningsvärd arbetsinkomst.

Även förra året, då det i allmänhet var missväxt i fråga om frukten i Värmland, kunde han sälja för 3 200 kronor, alltså för ungefär det normala. Detta förvånade mig, och jag bad honom förklara, hur han kunnat göra detta. Han svarade att det goda skörderesultatet knappast kunde bero på anläggningens förmånliga, relativt frostfria, läge, då det inte var frost som skadade fruktsättningen i orten, utan den förstörelse som vållades berodde på det oavbrutna regnandet. Han förklarade saken så, att på grund av ordentlig gödsling och skötsel i övrigt voro blomknopparna utmärkt väl utvecklade. Blomningen varade ganska länge, längre än hos grannarna, och det gjorde att det blev flera tillfällen till befruktning än hos grannarna. Vidare hade han varit mycket noggrann vid planteringen att få sådana träd intill varandra, som hade lättast att befrukta varandras blommor. Dessa båda omständigheter angav han såsom orsak till att han även 1944, då det eljest var missväxt, kunde få en fullt tillfredsställande avkastning av sina små äppelträd.

Vi ha sålunda kommit fram till att vi ha behov av ökad fruktodling. Vi importera nämligen årligen i normala fall frukt för cirka 15 miljoner kronor. Vi ha gott om fruktodlare, som äro benägna att fylla detta vårt behov, men de sakna erforderlig yrkeskunskap. Vi ha tillräckligt med folk, som vill utbilda sig till trädskötare, men det saknas medel. Varför skulle då inte riksdagen, som förut i många fall visat sig ganska förstående för yrkesutbildningens betydelse och dessutom också ganska förstående, när det gällt att hjälpa mindre bemedlade till en bättre utkomst, också i detta fall vilja lämna det ringa bidrag som erfordras? Jag vill vädja till kammaren att för sin del göra detta och hemställer, herr talman, om bifall till reservationen.

Herr **Sveningsson:** Herr talman! I anslutning till de frågor, som behandlas i Kungl. Maj:ts proposition nr 142, har även väckts en motion av underteck-

Anslag till trädgårdsundervisningen. (Forts.)

nad och några övriga ledamöter av denna kammare. Vi ha när det gäller punkt 4 i propositionen gått ännu litet längre än vad herr Larsson i Karlstad gjort i sin motion och i sin reservation. Vi ha föreslagit att under denna punkt, bidrag till kurser i trädgårdsskötsel, anslaget borde höjas till 60 000 kronor och att av detta anslag 40 000 kronor borde utgå till utbildningskurser för trädskötare. I förhållande till Kungl. Maj:ts förslag är detta en höjning av anslaget med 20 000 kronor, och detta belopp anse vi borde användas enbart till utbildningskurser för trädskötare.

I de bygder, där fruktodling och trädgårdsskötsel med någon fördel kunna bedrivas, ha jordbrukarna och trädgårdsägarna, såsom här förut har sagts, i stor utsträckning bildat s. k. fruktodlarföreningar. Dessas uppgift är att ha en eller några personer anställda för att utföra sådant arbete, vartill fordras mera kvalificerad arbetskraft. De ha att utföra sådana arbeten i trädgårdarna som beskärning av fruktträd, besprutning och dylikt. Enligt uppgift av lantbruksstyrelsen finnas här i landet, såsom herr Larsson i Karlstad redan har upplyst om, cirka 1 400 sådana fruktodlarföreningar med tillsammans 97 000 medlemmar. Men nu förhåller det sig på det sättet, såsom här redan också har sagts, att många av dessa fruktodlarföreningar för närvarande icke ha någon verksamhet på grund av att kunniga, utbildade personer saknas för dessa uppgifter. Jag har i ortstidningar under den gångna vintern och våren sett många referat från fruktodlarföreningars årsmöten, och i slutet av referaten har i regel varit angivet, att föreningen för närvarande icke har någon verksamhet på grund av att trädskötare saknas.

Var och en kan förstå, att det arbete, som en trädskötare har att utföra, är ganska besvärligt. Han har att utföra arbete åt ett flertal arbetsgivare kanske under en och samma dag, han får fara ifrån trädgård till trädgård, och det ekonomiska resultatet av detta arbete blir i många fall inte sådant som det borde bli. Det är nog ganska vanligt att en person åtager sig detta arbete som bisyssla i en fruktodlarförening, genomgår en eller flera utbildningskurser, som anordnas av hushållningssällskapen och av staten, och så utför han sitt arbete ett eller två år och sedan är han borta. Därför skulle det vara önskvärt, såsom vi ha framhållit i vår motion, att ett större anslag kunde utgå till dessa utbildningskurser, så att ett större antal för saken intresserade kunde utbildas. Men det är också önskvärt att dessa trädskötare kunde med starkare band bindas vid sitt arbete. Vi ha av denna anledning i vår motion föreslagit, att ett anslag på 100 000 kronor borde ställas till förfogande för, som vi ha sagt, trädgårdsskötseln befrämjande åtgärder, och då ha vi i första hand tänkt oss att detta anslag borde användas till bidrag för dessa fruktodlarföreningars verksamhet.

Redan i hushållningssällskapsutredningens betänkande 1942 har det här föreliggande behovet uppmärksammats, och jordbruksutskottet har, som det vanligen brukar heta, på ett välvilligt sätt avstyrkt motionen. När det gäller anslaget till utbildningskurser säger utskottet: »Vad motionärerna anfört om behovet av ökad tillgång på kunniga trädskötare att biträda och vägleda fruktodlarna finner utskottet förtjäna beaktande. Emellertid anser sig utskottet för närvarande icke kunna tillstyrka någon anslagshöjning i angivna syfte.»

När det gäller anslaget på 100 000 kronor säger utskottet, att utskottet icke heller i denna del kan biträda dessa motioner, eftersom det synes utskottet lämpligt att tillsvidare stanna vid den anslagstilldelning som tillstyrkts i enlighet med Kungl. Maj:ts förslag.

Utskottet har sålunda den meningen, att i båda fallen kan för närvarande icke något högre eller något nytt anslag beviljas. Då utskottet beträffande motion nr 335 är enigt skulle det inte leda till något resultat att här i kam-

Anslag till trädgårdsundervisningen. (Forts.)

maren yrka bifall till motionen. Jag skall också avstå från detta och vill i stället biträda den reservation, som avlämnats av herr Hagman och herr Larsson i Karlstad. Jag vill därutöver rikta en vädjan till Kungl. Maj:t och till jordbruksutskottet att mera beakta dessa frågor nästa år och det behov av anslag som här föreligger.

Trädgårdsskötsel och trädgårdsodling i allmänhet är något som bör stödjas och uppmuntras på alla sätt. Genom väl planlagd trädgårdsodling kunna mängder av för folkhushållet mycket värdefulla produkter produceras, mer än vad som för närvarande produceras, och genom en inhemsk produktion på detta område kunna vi fylla ut en stor del av vad som helt säkert kommer att importeras, när importvägarna återigen öppnas. Det pågår också för närvarande ett omfattande och mycket betydande arbete på att genom förädling få fram mera vinterhärdiga fruktsorter, för att den svenska produktionen skall kunna täcka behovet under en längre tidsperiod av året än vad nu är fallet. Vi skola hoppas att detta arbete också leder till gott resultat och att detta arbete får allt det stöd av staten som erfordras. Men jag tror också att produktionen av de fruktsorter, som här kunna odlas, för närvarande icke är tillräckligt stor. I ett föredrag under lantbruksveckan i år i samband med årsmöte med föreningen för växtförädling av fruktträd yttrades, att av färsk frukt konsumerade svensken före kriget cirka 30 kg om året. Under krisåren har han fått nöja sig med att konsumera hälften av detta. Vi förstå vad här finns att fylla ut genom en inhemsk produktion. Det finns helt säkert många hushåll i vårt land, till och med ute på rena landsbygden, som under den tid, då vi ha svensk frukt, icke få konsumera så mycket av den varan som skulle vara önskligt.

Och så till sist ännu en sak. Vad verkar mera tilltalande, när man reser genom svenska bygder, och hur trivs man inte med väl planlagda, nyttobetonade och välvårdade trädgårder omkring varje byggnad där människor bo! Kunna vi se något vackrare och mera tilltalande än när fruktträden blomma om våren och när de bära frukt om hösten? Vi göra säkert det svenska samhället och dem som där bygga och bo en god tjänst, om vi i riksdagen framdeles komma att beakta de spörsmål, som vi i vår motion nr 335 angivit. Som dessa frågor i dag ligga till ber jag, herr talman, att få yrka bifall till den reservation, som har avlämnats av herr Hagman och herr Larsson i Karlstad.

Herr andre vice talmannen **Carlström:** Herr talman! Herr Larsson i Karlstad hoppades, att andra kammaren skulle visa förståelse för trädgårdsundervisningen och utbildningen av trädgårdsskötare. Det göra vi nog i allmänhet, och det ha vi nog gjort i utskottet också, även om vi inte ha kunnat gå med på de motioner, som de två sista talarna rekommenderat. Om vi ge akt på anslagssumman i dess helhet i detta utlåtande skola vi finna, att det är en väsentlig utökning av anslaget till trädgårdsodling gentemot de anslag som tidigare utgått. Det har ju varit en utredning, som framkommit med vissa förslag till ytterligare stödjande av denna verksamhet, och den har departementschefen i huvudsak följt. Det har dragit med sig ökade kostnader, och det ha vi inom utskottet inte haft anledning att gå emot. Vi ha haft intresse för saken. Men det är uppenbart, att inom ett utskott kan man icke alltid gå med på önskemål som framställas, även om de äro aldrig så behjärtansvärda. Man får i någon mån taga hänsyn också till vad kostnaden blir.

Jag skall icke uppehålla mig vid denna sak med många ord. Man kan nog utan risk vila på hanen någon tid, innan man går in för att höja detta anslag, som främst gäller utbildningskurserna för trädskötare. Då Kungl. Maj:t här

Anslag till trädgårdsundervisningen. (Forts.)
visat ganska stort intresse för frågan i dess helhet och då man ju längre fram har möjlighet att gå med på ytterligare anslag för denna sak, har utskottsmajoriteten ansett, att man för närvarande bör begränsa sig till vad kungl. Maj:t föreslagit.

Jag ber att med dessa ord, herr talman, få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr förste vice talmannen **Magnusson:** Herr talman! Jag ber att få rekommendera det högre anslag, som här föreslås, varigenom bl. a. skulle ges större möjligheter till utbildning av trädskötare. För vår fruktodling och dess framtid är det nämligen av avgörande betydelse, att man kan åstadkomma den hjälp, som litet var behöver, när det gäller tillgång till trädskötare, som kunna hjälpa menige man med skötseln av fruktträden. Hittills ha anslagen varit alltför små, varför man i stor utsträckning måst inställa planerade trädskötarkurser ute i landet. Lantbruksstyrelsen har helt enkelt icke kunnat bevilja några medel för ändamålet. Jag är övertygad om att därest vi anslå de begärda 50 000 kronorna, det skall visa sig vara mycket väl använda pengar. Jag saknar möjlighet att här framlägga statistiska siffror, men jag vågar påstå, att i förhållande till värdet av näringsgrenens omsättning det torde vara få, om ens någon näringsgren, som har fått så litet hjälp och stöd från statsmakternas sida som just trädgårdsodlingen. Skulle man göra en jämförelse mellan stödet för det egentliga jordbruket och det som trädgårdsodlingen erhåller, utfaller jämförelsen till att den senare erhåller ett mycket obetydligt stöd. Det är försvinnande litet i förhållande till jordbruket. Jag säger icke detta för att vända mig mot stödet till jordbruket, men jag vågar säga, att en utökning av anslaget till trädgårdsodlingen är betydelsefull icke minst med hänsyn till det värde ur rent ekonomisk synpunkt, som trädgårdsodlingen har i vårt land.

Jag ser, att statsrådet och chefen för jordbruksdepartementet nu begär ordet. Jag hoppas, att han icke upptager vad jag nu sagt såsom om jag därmed ville göra gällande, att någon försummelse från hans sida skett när det gäller trädgårdsodlingen. Å andra sidan har jag ju rätt att påpeka, att denna näringsgren i själva verket icke hör till dem som äro mest gynnade av statsmakterna.

Jag ber för min del att få rekommendera det högre anslaget till kammarens behjärtande.

Chefen för jordbruksdepartementet, herr statsrådet **Pehrsson-Bramstorp:** Herr talman! Det är självfallet, att när de olika huvudtitlarna göras upp, man har att röra sig med ett begränsat belopp, som skall fördelas allt efter vad skatterna och andra inkomster ge. I detta fall förefaller det, som om herrarna glömt den förbättring, som är gjord genom propositionen i det hänseendet, att undervisningen kommer att gå efter samma linjer som lantbruksundervisningen i övrigt. Detta betraktar jag som en av de värdefulla punkterna. Därtill kommer anslagstillägget utöver vad som tidigare utgått för ändamålet.

Här talade en av de ärade talarna om att det skulle vara tillfredsställande, om det fanns fruktträd omkring vartenda hus i hela vårt land. Ja, visst skulle det vara tillfredsställande. Men det heter ju också, att staten skall icke alltför mycket blanda sig i allting, och vi skola väl ändå icke ge statshjälp där det icke kan vara ekonomiskt riktigt. Med vår hjälp i detta fall avse vi, att vederbörande skola kunna utöka den verksamhet det här gäller. Man kan önska 40 000 kronor eller 100 000 kronor, men jag tycker, att det bästa i detta förslag är det grundläggande, att själva undervisningen kommer att ske efter samma linjer som lantbruksundervisningen. Sedan får man se, om

Anslag till trädgårdsundervisningen. (Forts.)

det ett annat år går att så fördela de pengar som bli disponibla, att det blir litet mera här och en eventuell minskning på ett annat håll.

Herr förste vice talmannen **Magnusson:** Herr talman! Jag skall villigt erkänna, att det blivit en förbättring i fråga om anslaget till trädgårdsodlingen genom den proposition som här nu behandlas. I det fallet har jag ingen anledning att icke ge mitt fulla erkännande. Men om det är riktigt och angeläget som en talare påpekade, att fruktträd om möjligt planteras vid varje hem i vårt land eller åtminstone på de ställen, där fruktträdsodling är möjlig, skulle jag vilja säga, att det är ännu angelägnare, att de fruktträd, som blivit planterade, bli ordentligt och väl skötta. Alltför ofta ser man, hur fruktträd planteras och sedan lämnas helt och hållet åt sig själva, med ett misslyckat resultat som följd. Det mest angelägna är, att vederbörande kunna få sakkunnig hjälp, och i det avseendet betyder trädskötarorganisationen ofantligt mycket. Ja, egentligen är denna hjälp avgörande, ty vederbörande själva varken hinna eller kunna ägna träden nödvändig skötsel. Det är därför jag tillåter mig tala för det ökade anslaget. Det belopp det rör sig om kan ju icke vara av den betydelse, att det på något sätt skulle vara besvärande för budgeten, men det kan bli till stort gagn för fruktträdsodlingen och fruktträdsskötseln. Jag kan tillägga, att de senaste årens erfarenheter visa, att fruktträdsodlingen har en mycket stor betydelse och stora möjligheter, och jag tror det är nödvändigt att man på allt sätt tillvaratager dessa möjligheter.

Chefen för jordbruksdepartementet, herr statsrådet **Pehrsson-Bramstorp:** Herr talman! Det är klart, att 10 000 kronor mer eller mindre här icke betyder så mycket. Men såsom jag nämnde måste man, när det gäller att fördela summorna på huvudtitlarna, väga det ena mot det andra. Här innebär förslaget en så väsentlig förbättring mot vad som tidigare gällt, att man i detta fall fick nöja sig med det föreslagna beloppet.

Sedan skulle jag härtill vilja lägga, att jag tycker icke, att vi skola tvista om vad trädskötarna och fruktodlarna ha för uppgifter. Men skall fruktodlingen bli vad den bör bli för det svenska folket och för landet i dess helhet, måste det odlas sådana sorter, som duga att användas mer än ett par tre månader på hösten. Av dylika sorter ha vi överflöd. Dem kunna vi skänka bort eller använda på vad sätt som helst. Men vi ha icke frukt, som kan konsumeras åtta à nio månader efter nedplockningen. Det är icke trädskötarna, som skola klara den saken. Det behövs annan sakkunskap för att få fruktodlingen in på riktigare linjer.

Herr förste vice talmannen **Magnusson:** Herr talman! Jag skulle vilja kraftigt understryka vad statsrådet sade i fråga om sortvalet. Men vi kunna väl vara ense om att om vi komma fram till ett riktigare sortval, vilket skall ske på andra vägar än här diskuterade, det fortfarande är betydelsefullt att träd efter detta sortval bli föremål för sakkunnig skötsel. Annars är det icke av någon större betydelse, att man planterar de riktiga träden.

Även om jag villigt erkänner den förbättring för trädgårdsodlingen, som förslaget innebär, är det icke oberättigat att ställa den i paritet med de mycket otillräckliga anslag trädgårdsodlingen tidigare åtnjutit från statsmakternas sida.

Härmed var överläggningen slutad. Herr talmannen framställde propositioner dels på bifall till utskottets hemställan dels ock på bifall till den vid utlåtandet fogade reservationen; och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Larsson i Karlstad begärde

Anslag till trädgårdsundervisningen. (Forts.)
emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller jordbruksutskottets hemställan i utskottets förevarande utlåtande nr 67, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit den vid utlåtandet fogade reservationen.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne flertalet hava röstat för ja-propositionen. Herr Larsson i Karlstad begärde emellertid rösträkning, vadan votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgåvos 123 ja och 79 nej, varjämte 3 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

§ 19.

Föredrogs jordbruksutskottets utlåtande, nr 68, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ersättning för skador till följd av Tämnarens översvämning m. m.

Utskottets hemställan bifölls.

Som tiden nu var långt framskriden, beslöt kammaren på förslag av herr talmannen att uppskjuta handläggningen av övriga på föredragningslistan upptagna ärenden till kl. 7.30 em., då enligt utfärdat anslag detta plenum komme att fortsättas.

§ 20.

Upplästes följande till kammaren inkomna läkarintyg:

Härmed intygas, att riksdagsman *Fredrik Sundström*, f. 3 maj 1886, på grund av magsår fr. o. m. 14 juni 1945 t. v. är arbetsoförmögen.

Stockholm den 7 juni 1945.

Gunnar Lindgren,
leg. läk.

Kammaren beviljade herr Sundström i Vikmanshyttan ledighet från riksdagsgöromålen tills vidare fr. o. m. den 14 innevarande juni.

§ 21.

Föredrogs och lades till handlingarna en från justitiedepartementet till kammaren överlämnad avskrift av ett från samma departement utfärdat bevis därom, att Kungl. Maj:t genom beslut den 8 innevarande juni godkänt släktnamnet Hellbacken för ledamoten av kammaren, hemmansägaren Gustaf Kristofer Pettersson från Ludvika landsförsamling i Kopparbergs län.

Kammarens ledamöter åtskildes härefter kl. 4.45 em.

In fidem
Sune Norrman.

Onsdagen den 13 juni.

Kl. 7.30 em.

Fortsattes det på förmiddagen påbörjade sammanträdet; och leddes förhandlingarna därvid till en början av herr andre vice talmannen, varjämte undertecknad på grund av förfall för sekreteraren, jämlikt herr talmannens förordnande, tjänstgjorde vid protokollet.

§ 1.

Anmäldes första lagutskottets förslag till riksdagens skrivelse, nr 393, till Konungen i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om utlännings rätt att här i riket vistas (utlänningslag), m. m.

Skrivelseförslaget godkändes under förutsättning att utskottets hemställan i utlåtande nr 40 bifölles jämväl av första kammaren.

§ 2.

Anslag till åtgärder för ökad skogsproduktion i Norrland m. m.

Föredrogs jordbruksutskottets utlåtande, nr 69, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till åtgärder för ökad skogsproduktion i Norrland m. m. jämte i ämnet väckt motion.

Efter föredragning av utskottets hemställan anförde:

Herr **Jacobson** i Vilhelmina: Herr talman! Jag vill när denna fråga nu tas upp till avgörande icke underlåta att med några ord beröra dess tidigare öden. När riksdagen första gången beviljade detta anslag, avsåg anslaget enbart lappmarken. Men redan påföljande år försökte man motionsvägen få området utvidgat, och så har det fortsatt undan för undan. Året därpå ville man att anslaget skulle avse även Norrbottens län, och 1944 gick man ännu längre och ville att det skulle omfatta de fyra nordligaste länen. Jordbruksutskottet och riksdagen ha emellertid hela tiden sagt nej till dessa propåer. I år slutligen nöjer man sig icke mer med vad som tidigare betraktats som maximum, då det gällt att med lappmarken dela de kronor det här är fråga om, utan nu vill man också lägga Gävleborgs län till detta område.

Om jag ser litet närmare på vad norrländska skogsproduktionsutredningen säger i sitt utlåtande 1940, så framgår det klart och tydligt, att meningen är att den här ifrågavarande verksamheten så småningom skall utvidgas att omfatta de fyra nordligaste länen och eventuellt även vissa delar av Kopparbergs län. Gävleborgs län har däremot aldrig nämnts av utredningsmännen. Detta hindrar nu icke jordbruksutskottet att ändra sin ståndpunkt i frågan och att gå med på Kungl. Maj:ts föreliggande förslag. Jag förstår att det är lönlöst att nu yrka bifall till den av mig och herr Skoglund i Umeå väckta motionen, i vilken hemställts, att i det föreslagna tillämpningsområdet av Gävleborgs län endast norra Hälsingland måtte få ingå. Trots detta har jag icke ansett mig kunna uraktlåta att säga dessa ord, ty det är just vad som bör sägas ifrån i detta sammanhang.

För övrigt vill jag säga, att det är beklämmande att konstatera hurusom icke ens detta speciellt för lappmarken avsedda anslag har lappmarken kunnat få be-

Anslag till åtgärder för ökad skogsproduktion i Norrland m. m. (Forts.)
hålla. Man brukar ju säga, att Norrland är styvmoderligt behandlat, men för min del måste jag säga, att om Norrland är styvmoderligt behandlat i allmänhet, så är lappmarken det i all synnerhet.

Herr talman! Jag har intet yrkande.

Herr **Andersson** i Löbbo: Herr talman! Eftersom den föregående ärade talaren icke hade något yrkande, kan jag inskränka mig till ett par påpekanden.

Det förslag, som här föreligger, att skogsproduktionsanslaget skall utsträckas att omfatta de fyra nordligaste länen samt jämväl Gävleborgs län har framkommit på förslag av norrlandskommittén. Det är ju allom bekant, att norrlandskommittén är mycket starkt intresserad av Norrlands försörjningsproblem. Jag undrar om ens herr Jacobson i Vilhelmina vill rikta någon egentlig kritik mot norrlandskommitténs i det avseendet ådagalagda vilja. Att ifrågavarande verksamhet för vissa delar av Gävleborgs län kanske icke är av så stor betydelse kan jag medge, men det är en synnerligen liten sak, som herr Jacobson i Vilhelmina här talar om. Ett avskiljande av blott en del av Hälsingland skulle icke betyda stort. Jag utgår för övrigt från att vid anslagets fördelning vederböranden skola taga sådan hänsyn till olika förhållanden, att anslag egentligen icke kommer att beviljas för delar icke bara av Gävleborgs län utan även andra delar av Norrland, där ett anslag ur skogliga och andra synpunkter icke kan anses vara befogat.

Jag ber alltså, herr talman, att med dessa ord få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr **Orgård:** Herr talman! Jag uppskattar mycket livligt herr Jacobsons i Vilhelmina patos för lappmarken och hans intresse för skogsvården. Jag kunde i detta fall förstå honom, om han riktat sin kritik mot att det område utvidgas, som skall tillgodoses genom detta anslag, så att den summa, som kommer att stå exempelvis lappmarken till buds, icke är vad som behövs för skogsproduktionen som sådan, vilken ju där har så oerhört stor betydelse för hela näringslivet.

När han emellertid så att säga kommer utanför lappmarksgränsen och skall försöka göra upp ett förslag för andra landsdelar, exempelvis Hälsingland, synes han icke ha samma grepp på problemet. Jag vänder mig mot den uppdelning, som herr Jacobson gjorde för Hälsinglands vidkommande i detta avseende, nämligen i en nordlig del och i en sydlig. Förhållandet är i själva verket det, att vi i Hälsingland också ha ett Lappland i miniatyr. Men det ligger icke i norr utan i väster, i bergstrakterna kring Los. Skulle motionen bifallas skulle det innebära, att sistnämnda område, som är i stort behov av hjälp från detta anslag, skulle ställas utanför, medan däremot den norra delen av Hälsingland med exempelvis Bjuråkers socken, där den kanske allra finaste skogen i hela Gävleborgs län finns, skulle komma i åtnjutande av detta anslag.

Herr talman! Jag har med det anförda velat framhålla hur galet det är och alltid har varit, att när det gällt att stödja jordbruket — och jämväl skogsbruket — så har det skett efter en uppdelning av landet längs länsgränserna. I Norrland borde denna uppdelning i stället för tvärs över landet ske längs detsamma, detta särskilt när det gäller områdena vid Kölen. Förhållandena i Hälsingland visa just detta, vilket i sin tur visar, hur fullkomligt galet det förslag är, som här framkommit.

Herr talman! Det var som sagt endast detta jag ville framhålla, och jag ber att få yrka bifall till utskottets förslag i den förhoppningen, att det anslag, som ställs till förfogande för detta ändamål, i fortsättningen kommer att höjas undan för undan så att det skall bli möjligt att sätta in verkliga krafttag på att göra dessa skogsområden så fruktbara som möjligt.

Anslag till åtgärder för ökad skogsproduktion i Norrland m. m. (Forts.)

Herr **Jacobson** i Vilhelmina: Herr talman! Jag får medge, att jag blev något överraskad av herr Orgårds upplysning, att det skulle finnas en lappmark även i Hälsingland. Jag måste erkänna, att så långt sträcker sig icke mina kunskaper på detta område.

I övrigt vill jag erinra om, att såväl departementschefen i den kungl. propositionen som jordbruksutskottet i sitt utlåtande framhållit, att de skogliga betingelserna i Gävleborgs län måhända icke äro fullt jämförliga med förhållandena i de övriga norrländska länen. Nu kommer emellertid herr Orgård och säger, att detta är fel. Jag tror för min del icke på herr Orgårds sakkunskap på detta område.

Herr **Orgård:** Herr talman! Jag ber att som replik till herr Jacobson i Vilhelmina få framhålla, att en del av jordbruksutskottets ledamöter hade tillfälle att delta i en exkursion, som nyligen ägde rum i Gästrikland och Hälsingland, och sålunda kunde se på åtminstone en liten del av det skogsområde i västra Hälsingland här är fråga om och hur förhållandena äro.

Herr **Jacobson** i Vilhelmina: Herr talman! Jag ber att få meddela herr Orgård, att jordbruksutskottet avlämnade detta utlåtande efter besöket i Gävleborgs län.

Vidare yttrades ej. Vad utskottet hemställt bifölls.

§ 3.

Föredrogs, punktvis, jordbruksutskottets utlåtande nr 70, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående försäljning av viss del av kronoparken Restad i Älvsborgs län m. m.

Vad utskottet hemställt bifölls.

§ 4.

Ändring i grunderna för lån från jordbrukets maskinlånefond m. m.

Föredrogs jordbruksutskottets utlåtande nr 71, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ändring i grunderna för lån från jordbrukets maskinlånefond m. m. jämte i ämnet väckta motioner.

I en till riksdagen den 19 januari 1945 avlåten, till jordbruksutskottet hänvisad proposition nr 38 hade Kungl. Maj:t, under åberopande av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över jordbruksärenden för samma dag, för riksdagen framlagt förslag om ändring i grunderna för lån från jordbrukets maskinlånefond m. m.

I samband därmed hade utskottet till behandling förehaft följande inom riksdagen väckta, till utskottet hänvisade motioner, nämligen

1) II: 452 av herrar *Karlsson* i Stuvsta och *Nordström* i Kramfors, vari föreslagits att riksdagen måtte uttala, att de i propositionen föreslagna maskincentralerna för gemensam maskinanvändning inom jordbruket endast borde ägas av ekonomiska föreningar med jordbrukarna som delägare samt att statliga lån och bidrag endast borde utgå till sådana maskincentraler;

2) II: 453 av herr *Sandberg*.

Utskottet hemställde,

A. att riksdagen måtte

1) medgiva, att ändringar vidtoges i bestämmelserna angående lån från jordbrukets maskinlånefond samt bidrag till förstärkning av ofullständiga

Ändring i grunderna för lån från jordbrukets maskinlånefond m. m. (Forts.)
jordbruk m. m. i huvudsaklig överensstämmelse med de av departementschefen angivna grunderna;

2) medgiva, att av det för budgetåret 1944/45 å riksstaten upptagna anslaget Bidrag till jordbrukstekniska föreningen: Särskilda undersökningar ett belopp av 6 000 kronor finge disponeras för utarbetande av en handledning angående gemensam maskinanvändning;

3) till Jordbrukets maskinlånefond för budgetåret 1945/46 anvisa ett investeringsanslag av 3 000 000 kronor;

4) medgiva, att Kungl. Maj:t finge för år 1946 bevilja statsanslag intill 4 500 000 kronor för utlämnande av statsbidrag till förstärkning av ofullständiga jordbruk m. m.;

5) till Grundförbättringar: Bidrag till förstärkning av ofullständiga jordbruk m. m. för budgetåret 1945/46 anvisa ett förslagsanslag av 3 000 000 kronor;

B. att motionerna II: 452 och II: 453 icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Reservation hade avgivits av herrar *Jonsson* i Järvsand och *Karlsson* i Stuvsta, vilka ansett att utskottet bort hemställa,

A. att riksdagen måtte, i anledning av förevarande proposition och med bifall till motionen II: 452,

1) medgiva, att ändringar vidtoges i bestämmelserna angående lån från jordbrukets maskinlånefond samt bidrag till förstärkning av ofullständiga jordbruk m. m. i huvudsaklig överensstämmelse med de i reservationen angivna grunderna;

2) medgiva, att — — — gemensam maskinanvändning;

3) till Jordbrukets maskinlånefond — — — 3 000 000 kronor;

4) medgiva, att — — — ofullständiga jordbruk m. m.;

5) till Grundförbättringar: Bidrag — — — 3 000 000 kronor;

B. att motionen II: 453 icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Utskottets hemställan föredrogs; och anförde därvid:

Herr **Karlsson** i Stuvsta: Herr talman! Vid det föreliggande utskottsutlåtandet finns fogad en reservation av herr Jonsson i Järvsand och mig, och jag ber nu att med några ord få motivera varför jag för min del icke kunnat ansluta mig till förevarande utskottsutlåtande i dess helhet. Det gäller närmast en del av motiveringen. För att klargöra min ståndpunkt kan jag icke underlåta att göra ett par principiella reflexioner i denna och närliggande frågor.

Jag anser att frågan om gemensamma maskinanläggningar inom jordbruket är en särdeles viktig fråga, som har stor betydelse för det svenska jordbrukets framtida utveckling. Jag är av den uppfattningen, att rationaliseringen av det mindre jordbruket är den svenska jordbruksnäringens centrala problem. Det är ju bekant för alla, att produktionskostnaderna inom det mindre jordbruket äro mycket högre än inom det större jordbruket, och att också förräntningen är avsevärt lägre inom det förra än inom det senare. Detta hänger samman med, att driften i det mindre jordbruket är avsevärt mindre rationaliserad. Överhuvud taget stöter ju rationaliseringen inom det mindre jordbruket på många stora svårigheter. Till dessa svårigheter bruka ju i allmänhet hänföras dels de små arealerna, som skapa svårigheter att förränta dyrare maskiner, och dels själva arealförhållandena. Jag tänker då närmast på ägosplittringen och att stenbunden mark också förekommer oftare vid de mindre jordbruken än i de större. Detta jämte förekomsten av öppna diken och annat förhindrar användandet av moderna maskiner.

Ändring i grunderna för lån från jordbrukets maskinlånefond m. m. (Forts.)

Då man diskuterar frågan, hur dessa det mindre jordbrukets problem skola kunna lösas, bruka ju två linjer framföras. Den ena linjen är sammanläggningslinjen eller, som man också kan kalla den, utslagslinjen. Det finns ingenting annat att göra, menar man, än att de mindre jordbruken få slås ut och läggas samman till större enheter. Därigenom skulle man kunna skapa mera bärkraftiga jordbruk och därigenom, till dels åtminstone, en del svårigheter, som stå hindrande i vägen för rationaliseringen, kunna övervinnas. Jag skall icke gå in på denna linje, som ju icke är alldeles främmande även för jordbrukarkretsar. Inom vissa agrarkretsar dyker denna linje upp, men framför allt kommer den fram inom andra kretsar i landet. Jag vill därvidlag bara säga, att jag för min del icke är anhängare av densamma. Denna linje är ingenting annat än den vanliga kapitalistiska utvecklingslinjen, där småproduktionen dukar under för storproduktionen. Det hela är för övrigt i och för sig ingen ny lösning av det föreliggande problemet.

Det finns även en annan linje i fråga om det mindre jordbrukets rationalisering. Jag anser att detta kan rationaliseras och att det kan rationaliseras genom samverkan jordbrukarna emellan genom utveckling av föreningsväsendet, kort och gott genom olika former av kooperation. Ja, det kanske kan sägas, att det finns ännu en linje, en tredje, eller prislinjen, enligt vilken hela problemet bara är en fråga om icke alla det mindre jordbrukets problem skulle kunna lösas genom att priserna på dess produkter höjdes. Men om det nu är så att produktionskostnaderna för en liter mjölk vid ett jordbruk eller en grupp av jordbruk är låt mig säga 20 öre per liter men vid ett mindre jordbruk 40 öre, så kan man icke åstadkomma någon rättvisa enbart prisvägen. Därmed har jag icke sagt, att prisfrågan är av underordnad betydelse, men jag anser, att denna linje, där man varken går på sammanläggning eller en utveckling av föreningsväsendet, är en illusion.

Beträffande linjen att genom olika former av kooperation och genom samverkan kunna lösa det mindre jordbrukets problem bör det väl framhållas, att hela utvecklingen av jordbrukarnas föreningsrörelse pekar på att denna väg är framkomlig. Det gäller ju att ge det mindre jordbruket storproduktionens fördelar. Det som redan har skett i fråga om föreningsrörelsens utveckling har ju givit vid handen, att det mindre jordbruket kan tillvinna sig en hel del av de fördelar storproduktionen har. Andelsmejerier, andelsslakterier och andra former av samverkan ha ju redan tillfört det mindre jordbruket avsevärda fördelar. Beträffande det första väsentliga hindret för det mindre jordbrukets rationalisering, nämligen att arealerna äro för små, så syftar ju den proposition som är utgångspunkten för jordbruksutskottets utlåtande nr 71 till att här finna en utväg, nämligen genom att utveckla den gemensamma maskinanvändningen. Vissa erfarenheter på detta område ha ju gjorts under de senare åren, men själva grundtanken i propositionen är ju, att man skall vidareutveckla denna gemensamma maskinanvändning genom att så att säga höja det hela till en högre nivå genom att inrätta större föreningar medelst upprättande av s. k. maskincentraler.

Den andra svårigheten, arealens beskaffenhet, är också ett hinder som kan övervinnas. Jag är av den meningen att det icke bara är fråga om att skapa maskincentraler. På grund av arealbeskaffenheten behöver det göras mycket, innan maskiner överhuvud taget kunna användas i större utsträckning inom det mindre jordbruket. I propositionen har ju en del av dessa frågor tagits upp, bl. a. frågan om stenröjning med användning av maskinella hjälpmedel och nyodling för komplettering av ofullständiga jordbruk likaledes medelst maskinella hjälpmedel. Detta att jordförbättringsåtgärderna ha kommit i förgrunden anser jag vara något mycket positivt. Vi ha ju vid årets riksdag

Ändring i grunderna för lån från jordbrukets maskinlånefond m. m. (Forts.) även behandlat en annan mycket viktig åtgärd i detta sammanhang, nämligen frågan om en bättre fastighetsarrondering genom sammanförande av splittrade ägolotter till enhetliga fält. Till dessa jordförbättrande åtgärder kunna ju dessutom räknas torrläggningsverksamheten och täckdikning. Speciellt är igenläggandet av öppna diken en förutsättning för användning av maskiner i större skala. Jag vill om dessa åtgärder, som jag skulle vilja kalla för förberedande rationaliseringsåtgärder, bara säga, att jag har fått det intrycket av behandlingen av dessa frågor hittills i riksdagen — jag är ju ny här och känner icke till tidigare beslut — att man är alldeles för snål med pengar, då det gäller ifrågavarande jordförbättringsverksamhet. Man kunde ju icke ens höja anslaget till torrläggningsverksamheten med fyra miljoner kronor, och även i övrigt äro ju de summor som satsas för att skapa bättre brukningstekniska förhållanden inom det mindre jordbruket mycket obetydliga, speciellt i jämförelse med de summor som anslås i form av direkta prissubventioner åt jordbrukarna. Jag menar, att det skulle vara en rationellare politik att anslå större summor för att verkligen möjliggöra användandet av maskiner inom det mindre jordbruket. Det skulle på lång sikt innebära möjligheter att lösa det svenska jordbrukets huvudfråga.

Rationaliseringen är sålunda enligt min mening dels en fråga om jordförbättrande åtgärder, som jag här flyktigt har berört, dels är det naturligtvis en fråga om att få till stånd mera rationell bebyggelse inom jordbruket. Det är fråga om elektrifiering och det är slutligen fråga om ökat utnyttjande av maskinella hjälpmedel medelst gemensam maskinanvändning. De hittillsvarande erfarenheterna av den gemensamma maskinanvändningen äro, som ju också framhålles i propositionen, att maskinföreningarna ha varit alltför små. Man har endast haft en eller annan maskin men icke flera maskiner, så att man mera allsidigt har kunnat betjäna det mindre jordbruket. Nu är det alltså meningen, att det skall bli verkliga centraler med ett komplex av olika maskiner, som mera allsidigt skola kunna hjälpa det mindre jordbruket än vad förut har varit fallet. Det är på den punkten som jag icke har kunnat ansluta mig till utskottets och för övrigt också Kungl. Maj:ts förslag.

Man föreslår nämligen, att dessa maskincentraler som ju komma att bli något helt annat än de tidigare maskinföreningarna och komma att bli stora företag med kanske en halv miljon eller en miljon kronor i kapital, skola kunna grundas och ägas dels av jordbrukarnas egna föreningar, dels av enskilda personer, dels av bolag, och att dessa i lika mån kunna komma att erhålla statliga lån och bidrag. Jag anser det vara betänkligt att slå in på en sådan väg, ty det skulle ju innebära att enskilda eller bolag av enskilda personer, som kunna stå alldeles utanför jordbruket, kunna medelst statslån och statsbidrag sätta i gång med företag på detta område och därmed få ett inflytande över jordbruket som icke kan vara lyckosamt. Jag anser, att utskottet härvidlag icke tillräckligt har beaktat den väsentliga skillnad som måste finnas mellan en maskinförening av den gamla typen och en maskincentral. Om vi skola räkna med att dessa maskincentraler skola bli allmänt utbredda och i så hög grad betjäna jordbruket att en viss del eller rättare sagt en betydande del av de produktionsmedel som skola användas inom det mindre jordbruket komma att bli koncentrerade till dessa maskincentraler och icke längre vara privatägda av varje jordbrukare kan följden sålunda bli att privatkapitalet, storkapitalet, får ett mycket stort inflytande över jordbrukets produktionsmedel, vilket enligt min mening skulle vara olyckligt. Jag vill erinra, att detta är en uppfattning som tydligen också finns på jordbrukarhåll, ty i sitt yttrande över föreliggande förslag har ju riksförbundet landsbygdens folk sagt följande: »Om systemet med maskincentraler skall genomföras, anser förbundet,

Ändring i grunderna för lån från jordbrukets maskinlånefond m. m. (Forts.)
att detta bör ske genom ekonomiska föreningar med jordbrukarna som delägare. Erhålla maskincentralerna form av aktiebolag eller uppstå de på enskilt initiativ kunna ägarnas profitintresse lätt snedvrida det hela. Den behövliga expertisen», säger förbundet, »för en sådan förenings skötsel kan alltid förvärvas».

Det är ju helt fråga om vad vi härvidlag anse. Äro vi pessimistiska och tro att dessa maskincentraler icke komma att bli allmänt utbredda och spela en roll härvidlag spelar heller icke frågan om vem som äger dem någon roll. Om däremot detta kan tänkas bli en allmän utvecklingslinje av grundläggande betydelse för jordbrukets rationalisering anser jag att det är skäl att se upp, allra helst som det enligt min mening finns alla förutsättningar för att dessa maskincentraler skulle kunna upprättas, ägas och ledas av jordbrukarnas egna föreningar. Jordbrukarnas ekonomiska föreningsrörelse är ju nu så stark och har löst så många invecklade problem, att den säkerligen utan svårighet skulle kunna lösa förevarande. Det går ju alldeles utmärkt när det gäller gemensamma industriföretag, mejerier, slakterier och gemensamma inköps- och försäljningsföreningar o. s. v. Man har i dessa skaffat sig både den expertis som behövs och de resurser som i övrigt äro nödvändiga, och det är väl ingen som vill påstå, att de samägda företagen icke äro lika rationella som några andra. Jag vill vidare här framhålla, att lantmannaföreningarna, som ju sälja maskiner, ha under de senaste åren skaffat sig en mycket förnämlig expertis i fråga om maskiner. Skulle icke dessa kunna ha överinseende över dessa maskincentraler? Om det saknas kapital ställer ju staten här kapital till förfogande. Vore det icke tryggare, om dessa enligt min mening mycket viktiga hävstänger för det mindre jordbrukets rationalisering vore i böndernas egna händer?

Det är dessa reflexioner jag velat göra för att motivera min ståndpunkt, och jag ber att med det anförda få yrka bifall till den föreliggande reservationen.

Herr **Andersson** i Löbbo: Herr talman! Jag skall icke ge mig in på något resonemang med den föregående ärade talaren beträffande hans rent principiella inledning, där han förutom det ärende som nu förehaves till behandling jämväl behandlar en hel del andra spörsmål som exempelvis rationaliseringsverksamheten i allmänhet, problemet om sammanläggning av fastigheter, torrläggningsverksamheten o. s. v. Det är ju allt saker som icke höra hemma i detta sammanhang, och därför skall jag inskränka mig till att tala om vad det föreliggande utskottsutlåtandet egentligen innebär.

Skillnaden mellan utskottets förslag och reservanternas är ju ingenting annat än att utskottet har tillstyrkt Kungl. Maj:ts förslag att lån skall få utlämnas till såväl sammanslutningar av jordbrukare som privata maskinhållare och jämväl bolag, under det att reservanterna förmena att dylika lån och bidrag icke böra utgå till andra än sammanslutningar av jordbrukare. Skillnaden härvidlag är kanske icke så livsviktig som herr Karlsson i Stuvsta tror. Jag skall be att få nämna några av förutsättningarna för att lån överhuvud taget kunna beviljas ifrån maskinlånefonden. Redan nu gäller nämligen att då lån sökes av någon som ämnar bedriva uthyrning av maskiner eller utföra maskinarbete åt andra med desamma, d. v. s. maskinhållare, så fordras bland annat, att lånesökanden med hänsyn till sin ekonomiska ställning och förhållandena i övrigt prövas vara lämplig för drivande av den avsedda verksamheten, samt att de avgifter, vilka han därvid ämnar betinga sig, icke befinnas oskäliga. Dessa bestämmelser kvarstå och komma alltfort att gälla. Det blir låneförmedlarna, i detta fall hushållningssällskapen, som komma att

Ändring i grunderna för lån från jordbrukets maskinlånefond m. m. (Forts.)
avgöra, om lånesökanden fyller de fastställda kvalifikationerna. Man kan säga, att rent allmänt formulerat innebär det, att lån icke beviljats under andra villkor än att det kan förutsättas, att maskinhållaren, vare sig det är en firma eller en enskild maskinhållare, kommer att med sin verksamhet gagna jordbruket. Är det så, att detta icke skulle bli fallet, utan att verksamheten på något sätt skulle urarta, då tror jag, med vetskap om den styrka som jordbrukarnas ekonomiska och fackliga organisationer ha, finns det ingen risk för att icke en sådan privat maskinhållare eller bolag säkerligen kommer att verkningsfullt hållas efter.

Jag kan ju nämna en sak till som i viss mån motiverar att bolagsformen under vissa omständigheter kan vara försvarbar. Låt oss exempelvis antaga, att några av jordbrukarnas ekonomiska organisationer komma på idén att starta en stor maskinservice, ett företag, som omspänner kanske en kapitalinvestering av det mått som herr Karlsson i Stuvsta nämnde, måhända en halv miljon kronor eller mera. Om dessa jordbrukarnas ekonomiska organisationer skulle finna det mest ändamålsenligt att för bedrivande av verksamheten göra detta under formen av ett bolag är däremot, tycker jag för min del, ingenting att invända. Risken för att andra bolag, som ämna bedriva uthyrning av maskiner, och privatpersoner, som äro privata maskinhållare, skulle kunna handha verksamheten på ett sådant sätt att den icke gagnade jordägarna eller på ett sätt som icke vore önskvärt, tror jag icke är så värst stor. Och den risken elimineras som jag förut nämnde av den styrka som jordbrukarnas ekonomiska och fackliga organisationer i närvarande stund ha.

Ja, herr talman, detta gör, att vid behandling av föreliggande ärende har jordbruksutskottets majoritet kommit till den bestämda uppfattningen, att det mest ändamålsenliga, mest gagneliga för syftet att snabbast möjligt kunna genomföra en ökad maskinanvändning jämväl inom det mindre jordbruket är, att Kungl. Maj:ts proposition även i detta avseende godkännes.

Jag ber därför få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr **Jonsson** i Järvsand: Herr talman! När jag tillsammans med herr Karlsson i Stuvsta avlämnat denna reservation, så är det delvis med en annan motivering än herr Karlsson, och det är detta som föranlett mig att begära ordet. Jag vill då först säga, att jag betraktar den proposition som här avlämnats liksom utskottets förslag såsom mycket välkommet och mycket värdefullt i synnerhet för det mindre jordbruket, som har haft svårigheter med sin maskinanvändning hittills och har det för närvarande. När herr Andersson i Löbbo här säger, att det icke är så synnerligen livsviktigt vilketdera, utskottets förslag eller reservationen, som här vinner bifall, så kan jag helt och fullt instämma med honom. Om jag hade varit övertygad om att den bestämmelse i grunderna för lån från maskinlånefonden, som här diskuteras, absolut följdes, skulle det för min del icke varit anledning att här avlämna någon reservation. Jag är personligen fullt medveten om att det kan ges tillfällen, då vi ifrån statsmakternas sida få finna oss i att ge ekonomiskt understöd till enskild företagsamhet av olika slag. Det är emellertid så, att jag tror, att kontrollen över att de avgifter som en enskild maskinhållare ämnar betinga sig icke äro oskäliga är alltför svag. Vi ha i det fallet en viss erfarenhet ifrån Norrland. Det har ju under senare år blivit så, att de mindre jordbrukarna i allt större utsträckning fått lov att använda sig av traktorer, och det har icke stått andra traktorer till buds än sådana som ägts av enskilda ägare men ändå kanske inköpts med hjälp av de maskinlån som givits av hushållningssällskapen. Jag har den bestämda uppfattningen att man i många fall kan draga i tvivelsmål, huruvida man kan säga att de priser som dessa traktorhållare ha betingat sig va-

Ändring i grunderna för lån från jordbrukets maskinlånefond m. m. (Forts.)
rit skäliga. Jag vet i varje fall, att de småbrukare som nödgas använda sig av dessa traktorer ha ansett att priserna varit tilltagna i allra högsta laget. Jag menar, att när vi nu skola taga ett stort steg för att, som jag hoppas, åstadkomma en effektivare maskinanvändning inom det mindre jordbruket, skulle vi kombinerat detta med sådana bestämmelser, att vi därigenom tvingat fram en verksamhet inom jordbrukarnas egna led, en verksamhet i syfte att bland jordbrukarna själva skapa dessa maskinföreningar. Jag tror det skulle vara önskvärt ur mer än en synpunkt, om vi kunde få utvecklingen dithän, och det är, herr talman, uteslutande av den anledningen, som jag varit med om att avlämna denna reservation. Jag vill icke vara med om att medverka till att enskilda personer erhålla dessa relativt förmånliga lånevillkor för att köpa maskiner, som de sedan kunna komma att utnyttja på ett sätt som icke kommer att bli till nytta för jordbruket utan uteslutande till ekonomisk favör för vederbörande maskinhållare själva. Jag ber att med denna motivering, herr talman, få yrka bifall till reservationen.

Herr **Stattin:** Herr talman! Jag har den uppfattningen, att om riksdagen skulle besluta i enlighet med reservanternas förslag skulle det bli till olycka åtminstone för jordbruket i Norrland. Reservanterna äro rädda för att en enskild jordbrukare eller en icke jordbrukare skall kunna bli i tillfälle att ta för mycket betalt, när han tillhandahåller en traktor eller en del till en traktor.

Nu förhåller det sig ju så uppe i Norrland att det med våra små brukningsdelar, som ofta ligga utspridda längs en smal älvdal, blir så stora avstånd att frakta en maskin från den ena brukningsdelen till den andra att det blir svårt, ja nästan omöjligt att kunna använda exempelvis en traktor. Vår erfarenhet där uppe säger oss, att det bästa systemet att kunna använda sig av maskiner i jordbruket är att en enskild person eller en sammanslutning av ett fåtal småbrukare beredes möjlighet att få lån för inköp av maskiner. Både departementschefen och utskottet utgå från, att såväl ekonomiska föreningar som bolag och enskilda personer böra kunna uppträda som maskinhållare och erhålla lån från maskinlånefonden för inköp av maskiner. Om det skulle bli så att endast ekonomiska föreningar skulle få möjligheter att låna pengar för ifrågavarande ändamål, skulle det i många hänseenden bli odrägliga förhållanden på detta område. Vi veta alla vilka svårigheter som uppstå innan ett flertal småjordbrukare kunna ena sig om att sammansluta sig till en ekonomisk förening. Jag är själv småbrukare och har ett jordbruk på 20 tunnland öppen jord. Tillsammans med en annan jordbrukare inköpte jag en traktor jämte nödiga jordbruksmaskiner. I de fall då våra grannar velat använda dessa redskap ha vi gett dem tillstånd därtill. Vi ha då själva skött maskinerna, men grannarna ha fått utföra arbetet. De priser, som för uthyrningen tillämpats av oss lika väl som på andra ställen, ha icke på något sätt varit oskäliga. Ingen jordbrukare är för övrigt så litet insatt i dessa förhållanden att han inte själv kan beräkna värdet av användningen av maskiner under olika tider på året. Om en jordbrukare ser att den som uthyr en maskin tar för höga priser, har han alltid möjlighet att på annat sätt få utfört sitt arbete.

Herr talman! Under hänvisning till vad jag nu anfört ber jag att framför allt få varna för den utveckling som reservanterna gjort sig till tolk för. Jag hemställer om bifall till utskottets utlåtande i denna fråga.

Herr **Karlsson** i Stuvsta: Herr talman! Jag anser, att herr Andersson i Löbbo i egenskap av utskottets talesman var orättvis, när han inledningsvis ville göra gällande, att jag rörde mig med en massa synpunkter, som inte hörde till ämnet. Jag anser, att vi nu inte endast behandla frågan om reservationen, utan

Ändring i grunderna för lån från jordbrukets maskinlånefond m. m. (Forts.)

vi behandla frågan i hela dess vidd, nämligen den gemensamma maskinanvändningen för jordbruket. Om jag då tillät mig att framföra min mening om den gemensamma maskinanvändningens roll i fråga om det mindre jordbrukets rationalisering i allmänhet, kan väl en sådan liten utvikning från ämnet vara tillåten. För övrigt behandlar ju propositionen frågan om olika jordförbättringsåtgärder såsom stenröjnings- och nyodlingsverksamhet. Jag förutsätter verkligen att övriga utskottsledamöter lagt märke till detta.

Jag har inte menat att bolagsformen som sådan, om nu jordbrukarna själva skulle vilja använda sig av densamma, skulle vara förkastlig. Här tycks det emellertid endast vara fråga om enskilda personer — och det kan inte vara andra än kapitalister — som skola sätta upp maskincentraler. Det rör sig således om stora företag, som i form av bolag erhålla statens hjälp av olika slag för sin verksamhet. Jag vet mycket väl, att det finns bestämmelser, som i någon mån reglera dessa företags verksamhet. Det är väl emellertid uppenbart, att det inte finns några kapitalägare, som insätta kapital i ett sådant företag, om det inte samtidigt finns utsikter att förtjäna pengar på verksamheten. På vilket område för övrigt satsas det kapital utan någon vinstmöjlighet? Man kan naturligtvis inte förmå enskilda och bolag att bilda maskincentraler utan att det i rörelsen insatta kapitalet skall förräntas. Det har här under debatten redan påvisats, att de reglerande bestämmelser som komma att utfärdas aldrig kunna bli effektiva.

Enligt min mening finns det icke något motiv för att dessa maskincentraler skola ägas av enskilda och bolag. Utskottets talesman påstår, att det här rör sig om en bagatell, som icke spelar någon större roll. Det beror nog på vilken roll och framtid man tillmäter dessa maskincentraler. Jag kan dessutom inte förstå, varför man skall ordna förhållandena på det sätt, som utskottet föreslår. Varför kunna icke dessa maskincentraler ägas av jordbrukarna själva? Jag tror, att bakom hela argumentationen ligger ett visst mindervärdighetskomplex. Man tror inte, att jordbrukarna föreningsvägen skola kunna få fram lika bra maskincentraler som enskilda bolag. Man tror, att det måste vara enskilda eller bolag, som skola kunna ha hand om dem, ty annars blir det ingen ordning. Jag vill rekommendera utskottets talesman att kalla sakerna vid deras rätta namn, så att var och en kan förstå utskottets grundinställning till frågan. Jag anser emellertid, att det icke finns något motiv för att hysa en sådan uppfattning, som utskottet har beträffande jordbrukarnas möjligheter att själva ta hand om dessa maskincentraler. Att döma av de hittillsvarande erfarenheterna i fråga om jordbrukarnas ekonomiska föreningsrörelse och de stora och viktiga företag, som organiserats i jordbrukets regi, så måste man tro, att maskincentraler, ägda av jordbrukarna själva, kunna bli minst lika effektiva som om de hade ägts av enskilda eller bolag. Detta är åtminstone min uppfattning, och jag har velat ge den till känna inför kammaren.

Chefen för jordbruksdepartementet, herr statsrådet **Pehrsson-Bramstorp:** Herr talman! Herr Karlsson i Stuvsta berörde i sitt anförande rationaliseringsfrågan. Herr Karlsson i Stuvsta menade, att ur hans synpunkt var propositionen som sådan mycket tillfredsställande. Propositionens förslag skulle bidraga till att vi inte skulle behöva tillgripa den s. k. utslags- eller sammanslagningslinjen, utan att småjordbruken skulle drivas även i fortsättningen. Jag har icke någon anledning att gå in på denna fråga i annan mån än att jag vill framhålla, att detta just var avsikten med ifrågavarande förslag.

Herr Karlsson i Stuvsta nämnde vidare något om att de föreslagna anslagsbeloppen skulle vara alldeles för små. Anslagsbeloppen äro emellertid så stora, som de behöva vara för dessa ändamål. Ännu har det inte varit någon större

Ändring i grunderna för lån från jordbrukets maskinlånefond m. m. (Forts.)
efterfrågan, och jag tar för givet att efterfrågan i detta fall inte blir större än tillgångarna. Jag kan som ett exempel på tillräckligheten av anslagen för dessa och liknande ändamål nämna, att Kungl. Maj:t ett år begärde och fick anslag av riksdagen med 2 000 000 kr till torkanläggningar för foder. Kungl. Maj:t och riksdagen hade den uppfattningen, att denna anslagssumma skulle täcka behovet för endast ett år. Anslaget räckte emellertid i flera år. Det är självklart, att om efterfrågan för medel till nu ifrågavarande ändamål skulle bli större än vi beräknat, så kommer väl riksdagen till ett annat år att bevilja större anslag.

Gentemot vad herr Karlsson i Stuvsta anförde att bolag och enskilda inte skulle få äga ifrågavarande maskiner vill jag framhålla, att Kungl. Maj:ts förslag på den punkten icke innebär någon ändring av nu gällande bestämmelser. Även enligt de nuvarande bestämmelserna kunna nämligen bolag få bidrag och lån för att inköpa jordbruksmaskiner. Kungl. Maj:ts förslag innebär således icke någon ändring mot vad som tidigare gällt. Trots att bolag således haft möjlighet att erhålla lån för dessa ändamål har, såvitt jag vet, ännu inget bolag ansökt om sådant lån. Därest nu bolag skulle beviljas sådana lån i fortsättningen, beror på den praxis, som vederbörande hushållningssällskap komma att tillämpa i fråga om förutsättningarna för lån och bidrag. Det ankommer nämligen på hushållningssällskapen att godkänna den taxa, efter vilken maskinerna skola uthyras.

Det föreligger stora utsikter att om ett sådant företag beviljas lån, kommer användningen av maskinerna att ställa sig billigare än om småbrukarna själva hade inköpt dem. Jag kan som ett exempel nämna, att mejeriföreningen i en bygd såsom företrädare för jordbrukarna där kan träffa ett avtal med ett maskinbolag, som har maskiner och fackkunnigt folk till förfogande. Om då detta maskinbolag erhåller lån och bidrag till inköp av maskiner kunna jordbrukarna få använda maskinerna till en billigare taxa än om de själva eller genom en särskild sammanslutning hade inköpt maskinerna. Jordbrukarna slippa ju själva köra maskinerna eller anskaffa montörer, som skola sköta dem.

Vi som ha praktisk erfarenhet av jordbruk veta hur mycket pengar det kostat de svenska jordbrukarna, att de saknat sakkunnigt folk, som kunnat sköta traktorer, självbindare och andra jordbruksmaskiner. Framför allt då det gäller traktorer vågar jag påstå, att stora besparingar kunna uppstå om en förening av jordbrukare träffar avtal med ett särskilt bolag, som äger olika jordbruksmaskiner.

Det åligger ju som jag nyss påpekade hushållningssällskapens representanter att godkänna taxorna. Om den begärda taxan är orimligt hög, kan den ju pressas ned. Om vederbörande bolag inte vill uthyra maskinerna för en tillräckligt låg taxa, får ju bolaget varken något lån eller därav följande bidrag.

Om man, som herr Karlsson i Stuvsta anser, bör hjälpa först och främst småbrukarna, kan jag inte förstå, varför man inte skulle kunna ansluta sig till utskottets förslag i denna fråga. Jag kan inte inse, att det skulle föreligga anledning att lägga några hinder i vägen för att enskilda och bolag skulle få bilda särskilda maskincentraler. Det är ju dock hushållningssällskapen som skola bevilja dessa lån och bidrag. Det ankommer sedan på hushållningssällskapen att kontrollera att inte vederbörande skola tjäna pengar på detta genom att uthyra maskinerna till högre taxor än som äro skäliga. Om dessa maskinföretag inte tillämpa de av hushållningssällskapen godkända och såsom skäliga ansedda taxorna, kan ju det träffade avtalet uppsägas med hänvisning till att bolaget inte följer detsamma. Då kommer ju bolaget att inte beviljas något bidrag. Om emellertid ett sådant företag genom en utomordentlig skötsel av maskinerna eller på annat sätt kan få ett eller ett par års längre livslängd på maskinerna, måste detta bli till jordbrukarnas fördel. I varje fall, då nästa avtal med ett sådant företag

Ändring i grunderna för lån från jordbrukets maskinlånefond m. m. (Forts.)
skall träffas, ha dessa småjordbrukare fått erfarenhet av driften och de kunna då ytterligare pressa taxorna. Ungefär på detta sätt ha vi sett på denna fråga inom departementet. Vi ha inte haft den ringaste tanke på att vare sig enskilda eller bolag skulle komma i åtnjutande av dessa lån för att tjäna pengar på dem. Om så skulle bli fallet, måste representanterna från hushållningssällskapen sköta sig synnerligen dåligt.

Herr Karlsson i Stuvsta berörde vidare något om rationella byggnader och därmed sammanhängande frågor. Om man skall sammanslå jordbruk är man emellertid ännu inte på det klara med hur man skall bestämma att byggnaderna skola se ut. Vi veta ännu inte om byggnaderna skola bli kvar så små som de äro eller om större byggnader skola uppföras. Vi kunna följaktligen inte ta ståndpunkt till detta, förrän statsmakterna beslutat en linje att gå efter. Enligt min mening bör denna linje bli den, som överhuvud taget är den praktiskt sett mest framkomliga på de olika orterna.

Herr **Johansson** i Norrfors: Herr talman! Då avsikten med ifrågavarande proposition varit att förbättra maskinanvändningen inom de mindre och medelstora jordbruken, kan man inte säga annat än att denna proposition är väl formulerad.

Jag är förvånad över att det i denna fråga föreligger en reservation. Framför allt förvånar det mig att talesmän från norrlandshåll sagt, att ett genomförande av propositionen skulle kunna medföra vissa förhållanden, mot vilka anmärkning skulle kunna riktas, nämligen att enskilda bolag skulle kunna komma i fråga, då det gäller att erhålla statsbidrag i detta fall. Enligt min uppfattning böra vi tvärtom vara glada över att vi på det sättet kunna ta vara på den ganska stora maskinpark, som finns inom småjordbruket, men som inte användes i full utsträckning till följd av bristande organisation. Vi ha inom den s. k. 27-mannakommittén gjort vissa undersökningar på detta område, och vi ha fått en tydlig bild av hur det ser ut i landet i detta avseende.

Enligt min uppfattning kunde man i herr Karlssons i Stuvsta anförande spåra en bristande erfarenhet på detta område. Jag har den uppfattningen, att vi jordbrukare böra med alla medel försöka få fram personer, som vilja ställa sig själva och ett kapital till förfogande för detta ändamål. Dessa personer komma säkerligen att inte tjäna några grova pengar på upprättandet av maskincentraler. Om dessa maskincentraler skulle hyra ut redskap till för höga taxor, komma de inte att kunna få redskapen uthyrda i full utsträckning. Enligt hittills vunnen erfarenhet ha taxorna varit så avvägda, att rörelsen nätt och jämnt gått ihop. Det finns ingen anledning att förmoda, att det i framtiden skall inträffa någon ändring i detta avseende.

Det har under debatten även anförts att jordbrukets ekonomiska föreningsrörelse skulle driva ifrågavarande verksamhet. Enligt den erfarenhet, som jag har av den ekonomiska föreningsrörelsen, är denna mycket försiktig inom sina verksamhetsgrenar såsom inom mejeri- och slakterihanteringen. Jag tror inte, att föreningsrörelsen är intresserad av att ge sig in på att driva dessa maskincentraler. Om vi i stället kunna få några enskilda personer att intressera sig för denna verksamhet och jordbrukarna i trakten garanteras att få en person, som sköter denna rörelse med intresse, så tror jag att detta är lyckligare än om föreningsrörelsen intresseras för denna verksamhet. Jag tror inte, att vi behöva vara oroliga för att de personer, som satsa pengar på maskincentraler, komma att tjäna så mycket därpå. Enligt min uppfattning böra vi, som företräda de mindre och medelstora jordbruken, ena oss om att stödja utskottets förslag i denna fråga. Det vore en faktisk försämring om reservanternas förslag i detta fall skulle vinna majoritet inom kammaren.

Ändring i grunderna för lån från jordbrukets maskinlånefond m. m. (Forts.)

Herr talman! Med vad jag nu anfört hemställer jag om bifall till utskottets förslag.

Herr **Karlsson** i Stuvsta: Herr talman! Jag har inte sagt att Kungl. Maj:ts proposition i ämnet förordat utslagslinjen. Jag förklarade vidare, att jag ur principiell synpunkt helt var med om att något göres för maskinteknikens befordrande inom det mindre jordbruket.

Beträffande frågan, huruvida det finns tillräckligt med pengar för dessa rationaliseringsåtgärder, nämnde jag två områden, där vissa svårigheter gjort sig gällande, nämligen torrläggnings- och täckdikningsverksamheten. När det gäller dessa verksamhetsgrenar förhåller det sig i alla fall på det sättet, att man måste vänta i minst två år, innan man kan få en ansökan om bidrag behandlad. Det ha vi kunnat utläsa ur de handlingar, som vi fått oss tillställda i år. Om några andra områden har jag inte uttalat mig.

Det är vidare sant att de tidigare gällande bestämmelserna om vem som skall få äga dessa maskincentraler och erhålla statsbidrag icke ändras genom det föreliggande förslaget. Beträffande dessa förhållanden vill jag emellertid hänvisa till vad jag sade i mitt förra anförande, nämligen att det föreligger en väsensskillnad emellan de små maskinföreningar, som hittills ha funnits, och de stora maskincentraler, som äro avsedda att upprättas. Det måste bli en avsevärd skillnad härvidlag. Det gäller här stora företag, som kunna komma att bli ägare till en betydande del av det mindre jordbrukets produktionsmedel. Jag anser det synnerligen betänkligt att dessa skola vara i främmande händer.

Det har vidare under debatten gjorts gällande, att det kapital, som offras på dessa maskincentraler, sannerligen inte kommer att ge någon vinst. Jag vill med anledning därav säga, att då kommer väl inte heller något kapital att placeras i dessa anläggningar. Detta måste väl stå klart för varje människa. För övrigt vill jag tillägga, att jag tycker att det är ganska märkvärdigt, att ledningen för böndernas fackliga sammanslutning RLF med 140 000 medlemmar kunnat ta så kapitalt fel. Det måste väl ändå ligga något bakom de farhågor man hyst.

Chefen för jordbruksdepartementet, herr statsrådet **Pehrsson-Bramstorp:** Herr talman! Jag vill endast säga till herr Karlsson i Stuvsta, att det är förlåtligt att göra en felbedömning. Det kan hända vem som helst.

Jag vill vidare med ett praktiskt exempel belysa under vilka former ett bolag kan uppträda som maskinhållare. Låt oss tänka oss att ett bolag för sin vanliga verksamhet använder en relativt stor maskinpark. Under den tid, då jordbruksdriften icke kräver någon större maskinkraft, kan detta bolag bedriva sin verksamhet och utnyttja sina maskiner på vanligt sätt. Under andra tider av året, då bolagets ordinarie rörelse inte är i gång, kan bolaget draga nytta av sina maskiner genom att mot viss ersättning ställa dem till jordbrukets förfogande. Om bolaget kan göra detta till ett billigt pris, bör man inte förhindra en sådan verksamhet. Vägrar man ett sådant bolag tillåtelse att köra för jordbruket, bli de små jordbrukarna tvungna att köpa en maskin, som de kanske inte ha använding för mera än låt oss säga två och en halv månader på året. Under resten av året får den stå stilla. Jag tycker verkligen att man för ett märkvärdigt resonemang, då man motsätter sig en dylik verksamhet.

Herr **Gustafson** i Vimmerby: Herr talman! Jag har inte deltagit i detta ärendes behandling i utskottet, men jag vill likväl passa på att ge uttryck åt min tillfredsställelse över att detta förslag har framlagts.

Ändring i grunderna för lån från jordbrukets maskinlånefond m. m. (Forts.)

Gent emot det påstående, som herr Karlsson i Stuvsta gjorde, att det inte förebragts någon motivering för att man borde låta även enskilda personer och i vissa fall bolag erhålla lån till upprättande av maskincentraler, vill jag endast säga, att det verkligen på sina håll föreligger skäl för den ståndpunkten, att även bolag skulle kunna erhålla dylika lån. Jag utgår emellertid från att den verksamhet det här gäller i de flesta fall kommer att handhas av jordbrukarnas egna, för ändamålet bildade ekonomiska föreningar. Jag skulle framför allt tro, att detta blir förhållandet på slättbygden. Jag tror emellertid också, att man kan ha anledning att räkna med att man på sina håll, framför allt i skogsbygderna, kommer att föredraga att en enskild maskinhållare eller rent av ett bolag ställer maskiner till förfogande för uthyrning. Om man skulle låta de erfarenheter man haft från den gemensamma maskinanskaffning, som hittills förekommit, tjäna som vägledning för bedömande av denna fråga, så visar i varje fall erfarenheten från mitt eget län — utan att jag kan förebringa eller stödja mig på någon statistik — att jordbrukarna i många fall framför att sammanslå sig för en gemensam maskinanskaffning föredragit att träffa uppgörelse med en s. k. maskinhållare att tillhandahålla för dem erforderliga maskiner. Denne har då erhållit lån till maskinernas anskaffande jämte bidrag till deras amortering.

Man ställer sig då frågan: varför ha enskilda jordbrukare förfarit på detta sätt? Trots att vi i denna tid dess bättre äro gripna av den ekonomiska föreningstanken, säga sig dock många jordbrukare i ett fall som detta, att det är mycket bättre att träffa överenskommelse med en blivande maskinhållare om att utnyttja hans maskiner men att han får stå för den ekonomiska sidan av saken. Med ett ord sagt: jordbrukarna gå i detta fall ut ifrån att de inte taga på sig större risker än de kunna överblicka i den mån de använda en maskinhållares maskiner.

Jag håller inte för uteslutet, att jordbrukarna här och var komma att se på saken precis på samma sätt när det gäller de större maskincentralerna. Låt oss göra ett tankeexperiment. Vi tänka oss, att man i form av en ekonomisk förening på en ort bildar en stor maskincentral, i vilken jordbrukarna äro ekonomiskt intresserade. Vi veta ju, att i en ekonomisk förening äro medlemmarna dock inte bundna av sina förpliktelser för mer än två år framåt, en tid, som dock efter medgivande från Kungl. Maj:t i varje särskilt fall kan utsträckas till högst fem år. Låt oss antaga, att det i mån som tiden går visar sig, att åtskilliga jordbrukare finna lämpligt att skaffa sig egna maskiner och så småningom upphöra med att använda sig av maskincentralens, alltså den ekonomiska föreningens, tjänster. Då kunna verkligen de jordbrukare, som alltjämt äro kvar i denna ekonomiska förening och denna maskincentral, komma i ett visst ekonomiskt bryderi med hänsyn till att det ekonomiska ansvaret kommer att vila på ett färre antal personer än som man tidigare kalkylerat med.

Kontentan av de synpunkter jag nu anfört blir för min del, att även om jag tror, att i flertalet fall de ekonomiska föreningarna komma att taga hand om och driva denna verksamhet, håller jag inte för uteslutet, att det på sina håll finns människor inom det svenska jordbruket, som ha en något annorlunda syn på detta problem. Varför skall man då hindra dessa människor att ordna sina förhållanden i detta avseende på det för dem mest lägliga sättet?

Herr talman! Jag ber att få ansluta mig till yrkandet om bifall till utskottets hemställan.

Överläggningen var härmed slutad. Herr andre vice talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan dels ock på bifall till den vid utlåtandet fogade reservationen; och fann herr andre vice talmannen den förra

Ändring i grunderna för lån från jordbrukets maskinlånefond m. m. (Forts.)
propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Karlsson i Stuvsta begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller jordbruksutskottets hemställan i utskottets förevarande utlåtande nr 71, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit den vid utlåtandet fogade reservationen.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning; och befanns därvid flertalet hava röstat för ja-propositionen, vadan kammaren bifallit vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

§ 5.

Utredning angående den framtida organisationen av handeln med brännoljor m. m.

Föredrogos i ett sammanhang andra kammarens andra tillfälliga utskotts utlåtande, nr 11, i anledning av motion om utredning angående den framtida organisationen av handeln med brännoljor m. m. och till kammaren överlämnat utdrag, nr 551, av första kammarens protokoll, innefattande delgivning av nämnda kammares beslut över dess andra tillfälliga utskotts utlåtande, nr 14, i anledning av väckt motion i samma ämne.

I en inom andra kammaren väckt och till dess andra tillfälliga utskott hänvisad motion, nr 447, hade herr *Nilsson* i Stockholm *m. fl.* hemställt, »att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte begära en skyndsam utredning angående den framtida organisationen av handeln med brännoljor samt huruvida och på vad sätt handeln med kol och koks efter kriget bör samhälleligt organiseras i syfte att på bästa sätt tillgodose samhällets behov».

Utskottet hemställde, att andra kammaren för sin del måtte besluta, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t skulle anhålla

dels om en skyndsam, kompletterande utredning angående den framtida organisationen av handeln med brännoljor och att det förslag, vartill utredningen kunde föranleda, därefter snarast möjligt förelades riksdagen, samt

dels om utredning på vad sätt handeln med kol och koks borde framdeles organiseras.

Reservationer hade avgivits

1) av herrar *Fahlman* och *Jonsson* i Malmgrava, som ansett, att utskottet bort hemställa, att förevarande motion, II: 447, icke måtte till någon andra kammarens åtgärd föranleda;

2) av herrar *Hansson* i Skegrie och *Jönsson* i Rossbol, som ansett, att utskottet bort hemställa,

1) att andra kammaren för sin del ville besluta, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla om en förutsättningslös utredning angående den framtida organisationen av handeln med brännoljor,

2) att motionen, i vad den avsåge utredning om den framtida organisationen av handeln med kol och koks, ej måtte föranleda någon andra kammarens åtgärd; samt

3) av herr *Swedberg*, som ansett, att utskottet bort, ehuru med annan motivering, göra samma hemställan, som föreslagits av de under 2) antecknade reservanterna.

Utredning angående den framtida organisationen av handeln med brännoljor m. m. (Forts.)

Sedan utskottets hemställan föredragits, anförde:

Herr **Fahlman:** Herr talman! Bland reservanterna för avslag på den begärda utredningen befinna sig de tvenne högerledamöterna i utskottet. Jag vill i anledning härav framföra några av de synpunkter, som för reservanterna varit avgörande vid deras ställningstagande.

Motionärerna anföra att det vore önskvärt, att den svenska inköps- och distributionsapparatens anpassning till fredsförhållandena förberedes på så sätt, att såväl konsumenterna som det allmännas intressen bliva på bästa sätt tillgodosedda. Vidare åberopa motionärerna, att den sakkunnigutredning, som 1933 framlade sitt betänkande, blottade ett flertal anmärkningsvärda missförhållanden i fråga om den svenska bensinmarknaden. Sålunda hade de utländska moderbolagen debiterat sina härvarande dotterföretag högre priser än vad som kunnat ske med hänsyn till moderbolagens självkostnader. De sakkunniga gjorde i detta sammanhang gällande, att ett statsmonopol sannolikt skulle kunna erhålla avsevärt förmånligare prisvillkor. Motionärerna framhålla ytterligare, att ett statligt monopol borde såsom ensam köpare ha vissa möjligheter att erhålla lägre inköpspriser än ett privat bolag eller en kartell, som kontrolleras av utländska trustintressen, och det skulle vidare ha större möjligheter att ordna import och distribution med hänsyn till samhällets olika behov. Som ett ytterligare skäl för ett statsingripande anföres distributionsapparatens överdimensionering samt att skatteflykt till följd av moderbolagens åtgöranden förekommit.

I utskottsmajoritetens utlåtande återfinnas liknande synpunkter som av motionärerna anförts. Remissinstanserna ha varit många och representera utan tvivel stor praktisk ekonomisk sakkunskap. Flertalet ha emellertid uttalat sig i avstyrkande riktning. Kommerskollegium erinrar om tidigare utredningar och påpekar, att dessa icke ingått på handelspolitiska och andra allmänna synpunkter, och vill för den skull icke motsätta sig en förnyad förutsättningslös utredning, men framhåller att 1944 års drivmedelsutredning har i uppdrag bl. a. att i samband med frågorna om beredskapslagring och avsättning av en inhemsk produktion undersöka på vad sätt och i vilken utsträckning en återgång till den före krigsutbrottet rådande ordningen bör ske.

För sin egen del har drivmedelsutredningen i anledning av den nu föreliggande motionen vitsordat, att samarbetet mellan oljebolagen och de svenska myndigheterna i allt väsentligt utvecklats fullt tillfredsställande under avspärrningstiden. Utredningen har vidare, samtidigt som den starkt framhåller nödvändigheten av ett gott samarbete mellan samtliga berörda parter under övergångstiden, funnit det ligga i öppen dag, att samarbetet skulle bli lidande, om samtidigt en utredning påginge i det mer eller mindre tydligt uttalade syftet att få till stånd en radikal omläggning av oljehandeln. En praktisk lösning av övergångsproblemen skulle, anser utredningen, äventyras under sådana arbetsförhållanden.

Kommerskollegium anser sig vidare böra framhålla, att de synpunkter, som framförts rörande möjligheterna att ernå sänkta inköpspriser, icke synas övertygande.

Vad angår det påtalade missförhållandet, att den svenska olje- och bensinmarknaden till följd av moderbolagens åtgärder resulterat i en skatteflykt, framhåller Sveriges köpmannaförbund, att en skatteflykt torde kunna förhindras genom gällande skattelagar. Om detta i praktiken icke skulle visa sig vara fallet, kunna skattelagarna utbyggas i erforderlig utsträckning. »Under alla omständigheter,» säger köpmannaförbundet vidare, »torde de skattebelopp,

Utredning angående den framtida organisationen av handeln med brännoljor m. m. (Forts.)

som undanhållas stat och kommun, icke vara av den storleksordning, att det kan vara försvarligt att vidtaga en så genomgripande och till sina verkningar så oöverskådlig åtgärd, som ett monopols införande innebär.»

Kooperativa förbundet framhåller, att enbart misstanken om skatteflykt icke torde vara ett bärande skäl för förstatligandet av sådana svenska företag, som stå i dotterförhållande till utländska koncerner; skulle så vara fallet, borde givetvis bärande skäl föreligga att utsträcka kravet på förstatligande till samtliga de övriga branscher av import, handel och industri, där dotterföretag till utländska koncerner äro verksamma och där samma möjligheter till skatteflykt genom godtycklig fakturering av leveranser från moderbolagens sida kunna läggas till grund för förmodandet om systematisk skatteflykt. »Skulle de svenska statsmakterna», säger förbundet vidare, »i enstaka fall eller som en konsekvent linje i sin politik gentemot internationella koncerners utbredning till vårt land gå in för ett förstatligande eller speciell statlig reglering i syfte att omöjliggöra eller begränsa vinstöverföringar, kan en viss risk föreligga för att man i dessa koncerners hemländer skulle kunna uppfatta sådana åtgärder som diskriminatoriska och i överensstämmelse därmed vidtaga retaliationsåtgärder.» — »Förhållandet till andra stater», heter det vidare, »vid eventuellt upprättande av ett statligt importmonopol för mineraloljor torde vidare även i andra avseenden lättare kunna bli utsatt för komplikationer än om importen handhaves av andra företag, vilka icke ägas av staten.»

Reservanterna vilja gärna medge, att en viss överdimensionering varit rådande med utgångsläge från 1930 års förhållanden men kunna inte finna det vara korrekt att från detta utgångsläge påstå, att icke distributionsapparaten senare anpassats såväl till konsumenternas som till det allmännas intresse.

Åren närmast före kriget ökades omsättningen på bensin med 80 procent vid jämförelse med år 1932, medan försäljningsställena ökade med endast ca 5 procent. En 1933 vid bensinbolagen gjord undersökning ger vid handen, att överdimensioneringen var av betydligt ringare omfattning än som i kritiken gjorts gällande. I pengar motsvarade den påstådda överorganisationen blott 0,15 öre per liter försåld bensin. Då det finns grundad anledning att räkna med ytterligare ökad bensinkonsumtion, när bensinen åter blir fri, skulle en reducering av försäljningsställena icke vara önskvärd. Det bör i detta sammanhang erinras därom, att en kraftig reducering av försäljningsställena måste medföra en försämrad service, en ej oviktig detalj för bilismen samt för de personer, som ha sin försörjning av dessa tjänster. Skulle en indragning ske i överensstämmelse med den utredning, som företagits inom finansdepartementet 1936, enligt vilken av befintliga 13 505 försäljningsställen endast 4 225 skulle lämnas kvar, ha vi sannolikt att vänta en motsvarighet till de olägenheter i fråga om väntetid, som ej sällan uppstå vid spritmonopolets försäljningsställen.

Då motionärerna förutsätta billigare inköpspris på bensin efter införande av ett statsmonopol, finns det anledning att erinra om att konsumentpriset i vårt land varit synnerligen lågt — bland de billigaste i världen — samt att bensinförbrukningen utgjort blott 0,4—0,5 procent av den årliga världskonsumtionen. Det är högst osannolikt, att försäljningspriserna skulle bli lägre, om ett svenskt bensinmonopol bleve bildat. En dylik monopolbildning skulle i stället, framhåller Sveriges köpmannaförbund, handelspolitiskt sett kunna försätta vårt land i ett sämre förhandlingsläge, då risker finnas för att bensinköpen i sin helhet bleve sammankopplade med andra utrikeshandelsfrågor.

Vad beträffar det prisreglerande syfte, som ett statligt monopol enligt utskottets uppfattning skulle kunna befordra, torde det för efterkrigstiden även

Utredning angående den framtida organisationen av handeln med brännoljor m. m. (Forts.)

vara väl sörjt för detta genom den sammanslutning av olika organisationer av mineraloljeförbrukare, som nu tagit sig uttryck i bildandet av Sveriges oljekonsumenters riksförbund. Härigenom ha betydligt ökade möjligheter öppnats att tillvarataga berättigade konsumentintressen.

Beträffande kolhandeln föreligger än mindre grundad anledning att företaga en statlig reglering. Motionärernas motivering för önskvärdheten av att i framtiden sörja för en i orostider ökad lagerhållning av helt andra dimensioner än den som förekom före kriget kan knappast sägas vara av det starkare slaget. Inte heller kommer man med något starkt argument, då man anför, att sannolika skäl tala för att utrikeshandeln i framtiden gör det nödvändigt att den statliga handelspolitiken äger kontroll över kol- och koksimporten för att kunna prestera ett kraftfullare uppträdande på utlandsmarknaden. Inga av de anförda argumenten äro särskilt bärande. Man kan inte undgå att hysa den uppfattningen, att konsumenternas och det allmännas intressen blivit väl tillgodosedda genom de billigaste priser, som förekomma i Europa, och genom en god och ändamålsenlig kundtjänst. När motionärerna påstå, att distributionsapparaten före kriget led av en splittring, som verkade fördyrande, skulle det vara av intresse att få veta, på vilka grunder detta påstående stödes. Reservanterna hysa ingen överdrivet hög tanke om att kolhandeln i statens hand skall bli vad motionärerna önska och hoppas. Jag vill i detta sammanhang vara respektlös nog att påstå, att staten inte härför äger nödiga förutsättningar. Är det att ställa förväntningarna för högt, om jag i dag skulle påkalla riksdagens skydd för den näringsfrihet, som riksdagen vid många andra tillfällen visat ett berättigat intresse, utan att näringsfriheten så allvarligt hotats som nu är fallet? Jag skall genast tillåta mig att bemöta påståendet, att riksdagens beslut i dag icke gäller något förstatligande utan en utredning. Det är emellertid ingen hemlighet, att riksdagens majoritet önskar förstatliga olje- och kolhandeln, och att en kommande utredning kan ge vid handen, att samhällsnyttan är bäst betjänt därav. Alltför lätt glömmes, vad det enskilda initiativet och näringslivets frihet betytt efter det att näringsfriheten införts i vårt land. Den mångdubbling av svenska folkets levnadsstandard, som under de senaste årtiondena är så påtaglig, kan lätt äventyras genom mer eller mindre spekulativa åtgärder och teoretisk experimentlust. Den amerikanske presidenten har med hänvisning till de stora uppgifter, som förestå den amerikanska nationen, yttrat ungefär följande: Nationen måste bli fri från den kontroll över industrien och produktionen, som automatiskt hindrar initiativkraften och uppfinningsförmågan. — Det torde vara riksdagen bekant, att Amerikas näringsliv arbetar under de friaste former, är effektivast i världen, och att landets folk har den högsta levnadsstandard. Jag tillåter mig en stilla och blygsam undran, om denna demokratiska stats framsynta, framgångsrika och av praktiska livets män utformade näringspolitik skulle kunna vara något för oss att efterlikna.

Herr talman! Jag yrkar bifall till den av herr Jonsson i Malmgrava och mig avgivna reservationen.

Häruti instämde herr *Jonsson* i Malmgrava.

Herr **Jansson** i Kalix: Herr talman! Jag föreställer mig, att det är en ganska unik företeelse, att samtliga i ett utskott representerade partier inför kammaren redovisa var sitt förslag till utlåtande, såsom skett i dag i anledning av motionen nr 447 i denna kammare. Då man får förutsätta, att utlåtandena representera respektive partiers uppfattning i en under många år omdiskuterad fråga, kan det vara av ett visst intresse att något granska utskottets huvudförslag och de reservationsvis framförda yrkandena.

Utredning angående den framtida organisationen av handeln med brännoljor m. m. (Forts.)

Att motionen mottagits med ett visst intresse framgår av till utskottet inkomna yttranden. Medan utskottet inhämtat yttranden i vederbörlig ordning från sex statliga organ samt dessutom berett 22 organisationer tillfälle att inkomma med yttranden, har utskottet mottagit 39 utlåtanden från statliga organ och organisationer. Utskottet har dessutom varit i tillfälle att taga del av de utredningar, som tidigare företagits inom berörda område. Dit höra »Betänkande angående ordnandet av avsättningsförhållandena för inom riket tillverkad sprit», 25/1933, »Betänkande angående import- och partihandelsmonopol å brännoljor», 61/1935, och slutligen »Rationaliserings- och ersättningsfrågor i samband med ifrågasatt införande av statligt brännoljemonopol», 45/1936. De från organisationerna i år inkomna yttrandena hava icke på ett övertygande sätt kunnat bestrida de resultat, som 1935 års brännoljekommitté redovisat i sitt betänkande 61/1935. Man har sålunda icke kunnat jäva påståendet om att de utländska bolagen haft möjligheter — och även utnyttjat dem — att reglera försäljningsresultaten på sådant sätt, att skattepliktig inkomst icke uppstått för deras dotterbolag inom vårt land. Det framgår mycket tydligt av den åberopade utredningen. Men även ur andra synpunkter finner utskottsmajoriteten det olämpligt, att handeln med en för vårt ekonomiska liv så viktig vara skall i den omfattning, som det hittills varit fallet, ligga i händerna på utländska intressen. Utredningen hade också blivit övertygad om att det förefunnits möjligheter att pressa de officiella amerikanska noteringarna på bensin med ett fjärdedels öre per liter. Allt talar också för att det, som var möjligt 1935, måste det också finnas betingelser för 1945, sedan den internationella handeln kommit i normala gängor.

Det intressantaste avsnittet i det åberopade betänkandet utgöres enligt min mening av utredning om förutsättningarna för att nedbringa organisations- och förvaltningskostnaderna. Det skulle emellertid föra alltför långt och därtill skulle det vara tämligen meningslöst att tynga debatten i kammaren med en uppräkning av de olika delposter, som finnas noggrant och klart redovisade i betänkandet. Det får räcka med att angiva att, sedan utredningen med ledning av oljebolagens räkenskaper för 1934 verkställt beräkningar rörande ett monopols vinster och omkostnader i jämförelse med de av oljebolagen redovisade, den kommit fram till att ett monopol under enahanda villkor, som dem vilka gällde då utredningen företogs, skulle kunna ge ett årligt överskott av 10 696 000 kronor. Ja, men, säger man bland fienderna till ett monopol, vem kan garantera, att vi 1945 ha samma betingelser som vi hade 1935? Anmärkningen kan göras, men man må också komma ihåg, att gör man den anmärkningen måste man också vara skyldig att bevisa, att betingelserna icke äro desamma. Kalkylerna äro nämligen uppgjorda efter en princip, och i det principiella underlaget ha inga väsentliga förändringar förekommit. Det blir nog också svårt att bevisa större realförändringar, som väsentligt skulle rubba de refererade kalkylerna. Under sådana förhållanden anser sig utskottsmajoriteten stå stark med sitt förslag.

Ännu påtagligare äro de brister, som vidlåda det av bolagen tillämpade distributionssystemet. I en reservation till utredningsbetänkandet påvisar en av utredningsmännen, L. A. Björklund, värderad medlem än i dag av denna kammare, dessa brister. Att han fått gå fram reservationsvägen för att få fram sina synpunkter betyder icke, att han varit ensam om sin uppfattning om distributionssystemets överdimensionering, utan det hänger samman med att kommitterades flertal icke ansett, att frågan om inlösen av distributionsanläggningarna för minutförsäljningen och rationaliseringsåtgärder ingick i utred-

Utredning angående den framtida organisationen av handeln med brännoljor m. m. (Forts.)

ningsuppdraget. Herr Björklund var av en annan mening, och i sin reservation påvisar han, att den frågan har en synnerligen stor ekonomisk betydelse och därtill intimt sammanhänger med frågan om en monopolorganisation för import- och partihandel. Av utredningen framgår också, att en rationalisering och en förnuftig organisation skulle tillföra statsverket eller konsumenterna ytterligare 12,6 miljoner kronor, utan att den resande allmänhetens krav på en god service därför behöver eftersättas. Denna uppfattning delar för resten herr Björklund och utskottsmajoriteten med bensinhandlarnas riksförbund, som tillstyrker efter att ha påvisat, att kartellbildning har förekommit inom detaljhandeln och skapat svårigheter för småföretagarna bland detaljhandelns folk. De framhålla också ett statligt monopols betydelse vid en utbyggnad av det inhemska bränslet — en synpunkt, som säkerligen icke får förbises.

Jag skall till sist, herr talman, säga några ord huvudsakligen om reservationerna. I högerreservationen, sådan den är redovisad i utskottets utlåtande, tycker jag för min del, att man rör sig med dunkla antaganden om de faror, som lura från de stora oljebolagens sida, därest vi skulle våga oss på ett statsmonopol. Man menar, att vi skulle få det svårt att erhålla olja under övergångstiden, och utan det ringaste bevis hotar man med repressalier från oljebolagens sida. Skall man godkänna en sådan argumentering, lär man nog i Sveriges riksdag få avstå från alla initiativ, som icke kunna komma att falla högern på läppen. När man dessutom förnekar den skatteflykt, som finns redovisad i siffror i 1934 års brännoljekommittés betänkande, får man nog en känsla av att en fortsatt debatt mellan höger och socialdemokrater i detta ämne knappast kan bli fruktbärande. Här har en av reservanterna medgivit något mera än vad den skriftliga reservationen innehåller, nämligen att en överdimensionering av distributionsnätet förekommit. Han vill emellertid göra gällande, att man fått sin uppfattning om denna överdimensionering med ledning av uppgifter från åren närmast före världskriget, då förbrukningen av bensin inom landet ökade med 30 procent, under det att distributionsapparaten ökade med endast 5 procent. Om man nu betänker, att Björklundsutredningen bevisar, att varje servicestation inom landet genomsnittligt endast har fem bilar om dagen att betjäna, förstår man, att de siffror, som herr Fahlman nämnde, icke kunna utöva något avgörande inflytande på riksdagens ställningstagande till frågan om distributionens rationella ordnande.

Av reservationerna från bondeförbunds- och folkpartihåll får man det intrycket, att dessa reservationer mera ha formell än reell och principiell karaktär. De tillstyrka en utredning, men den skall vara förutsättningslös. Jag utgår ifrån att de utredningar, som hittills företagits, varit förutsättningslösa och att de kunnat framvisa resultat, som icke kunna bli annorlunda, även om vi nu skulle sätta i gång med en ny stor utredning. Utskottsmajoriteten har därför stannat vid den översyn, som med hänsyn till utvecklingen under kriget och till de betingelser, som därigenom ha kunnat uppstå, bör göras. Den kan man företaga inom departementet. Vi förutskicka också, att vad som redan gjorts i frågan i tidigare utredningar kan så underlätta det arbetet, att det kan bedrivas i sådan takt, att vi redan under höstsessionen eller i varje fall vid nästa års riksdag skola bli i tillfälle att taga ställning till en Kungl. Maj:ts proposition i ämnet.

Beträffande handeln med kol och koks har utskottsmajoriteten också yrkat på en utredning — kanske främst av det skälet, att dessa viktiga försörjningsmedel icke tidigare varit föremål för några utredningar. Deras intima samband med brännoljorna nödvändiggör emellertid, att man utan att hysa någon större misstro mot de svenska företagare, som bedriva import av kol och koks, dock

Utredning angående den framtida organisationen av handeln med brännoljor m. m. (Forts.)

bör verkställa en förutsättningslös utredning. Det har utskottsmajoriteten kommit till, och jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Under detta anförande hade herr talmannen övertagit ledningen av kammarens förhandlingar.

Herr **Birke:** Herr talman! De skäl, som motionärerna och utskottet anföra för att en utredning skall komma till stånd, synas enligt deras mening vara, att distributionsapparaten skulle vara överdimensionerad och att utländska intressen på ett ofördelaktigt sätt skulle inverka på handeln med brännoljor, kol och koks. I början av 1930-talet fanns nog en viss överdimensionering beträffande denna handel, men denna överdimensionering har sedan bortfallit. Bensinförbrukningen hade nämligen ökat med över det dubbla från 1930-talets början till världskrigets utbrott. Enligt verkställd utredning betyder denna överdimensionering som förekommit icke mer än ett tiondels öres fördyring per liter av bensinpriset. Den nuvarande organisationen är motorismen nöjd med, och jag har icke hört, att det förekommit några klagomål på den kundservice som hittills funnits. Det är bekvämt för bilisterna att bli expedierade utan att behöva stå i kö. De enskilda företagarna äro måna om sin kundkrets, ty i annat fall förlora de den. Bensinstationerna skötas ofta såsom en bisyssla — av en handlande eller en bilverkstad etc. Bensinpriset var också, innan världskriget började, det lägsta i Europa. Det är en ren utopi att tro, att om staten nu skall övertaga handeln med brännolja och kol och anställa folk, kunderna skola bli lika väl betjänta som förut. Framför allt komma, såvitt jag kan förstå, kostnaderna att bli avsevärt mycket högre. Skall sedan staten också reducera antalet bensinstationer, kommer givetvis detta att medföra olägenheter för bilisterna.

Staten säljer ju sprit genom systembolagen. Här kan man få praktiska exempel på hur staten sköter denna försäljning. Kunderna få stå många gånger i långa köer, och butikerna ligga ofta mycket illa till för kundkretsen. Om det skulle falla någon person in att en lördag vilja hämta sin motbok, får han det beskedet att komma igen en annan dag, då man på lördagar icke expedierar motböcker. Skulle en privat affärsman sköta sin kundkrets på det sättet, skulle hans affärsbana taga ett hastigt slut.

Vad sedan de utländska intressena beträffar har herr Fahlman påpekat, att den svenska bensinkonsumtionen utgör endast omkring $^1/_2$ procent av hela världsproduktionen, och därför kan, såvitt jag förstår, en köpare av denna storleksordning icke påräkna att kunna framställa berättigade anspråk på någon särställning i fråga om bensinpriset. Det är nog helt säkert så, att de utländska oljebolagen komma att i framtiden suveränt bestämma priserna, antingen importen kan ske på privat väg eller genom statens försorg.

Vi ha under det nu pågående kriget fått finna oss i en hel del statliga ingripanden i affärslivet, och såvitt jag förstår är det angeläget att dessa elimineras så fort som möjligt. Jag har därför mycket svårt att begripa att det finns personer, som vilja medverka till och sträva efter att binda handeln och försvåra densamma även i fortsättningen genom statliga ingripanden. Det är ganska betecknande, att statens järnvägar, som är en mycket stor kund både beträffande kol, olja och bensin, i sitt yttrande säger, att ett statsmonopol icke skulle vara förmånligt ur företagsekonomisk synpunkt. Järnvägsstyrelsen framhåller vidare, att den alltid fått det bemötande, som en konsument kan begära av handelns män på området.

Utredning angående den framtida organisationen av handeln med brännoljor m. m. (Forts.)

1944 års drivmedelsutredning har ju till sin uppgift att utreda en hel del frågor, som just sammanhänga med de spörsmål, som äro påtalade i motionen. Jag kan därför icke finna det påkallat att nu ytterligare sätta till en utredning, men det tycks ha blivit så vid årets riksdag, att man skall sätta till utredningar på praktiskt taget alla områden.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till den av herrar Fahlman och Jonsson i Malmgrava avgivna reservationen.

I detta anförande instämde herrar *Janson* i Frändesta och *Nilsson* i Göingegården.

Herr **Jansson** i Kalix erhöll på begäran ordet för kort genmäle och yttrade: Jag måste ju säga mig, att jag hade inte väntat mig från herr Birkes sida, att han skulle komma med ett så enkelt argument som att det är meningen att göra bensindistributörerna till statstjänare och att försvåra, för att inte säga omöjliggöra för resenärerna att erhålla den bensin som de behöva. Jag tror ingen har haft den tanken, att man skulle förstatliga distributionsapparaten efter det mönster, som herr Birke här drog upp. Vi lära nog i stort sett behöva ha den distributionsapparat, som vi för närvarande ha. Bensinhandlarna tyckas i varje fall icke ha varit inne på herr Birkes tankegång, eftersom de ha tillstyrkt utredning och varmt förordat en omläggning från det hittills gällande systemet.

Vidare anförde:

Herr **Jönsson** i Rossbol: Herr talman! I egenskap av reservant i den föreliggande frågan skall jag be att få säga några ord.

Vi ha, alldeles som utskottets ordförande sade, icke kunnat ena oss från de olika partierna om ett enhetligt utlåtande i den föreliggande frågan. Det är också alldeles riktigt, att de reservationer, som ha avgivits av oss och från folkpartiets sida, kanske mera formellt än principiellt skilja sig från utskottsmajoritetens förslag, men då utskottsmajoriteten i sin motivering pläderar för ett statsmonopol, anse vi, att det icke kan vara riktigt att i förväg binda en utredning för en viss målsättning. Utredningen bör enligt vår mening få ske förutsättningslöst och kunna ge till resultat antingen ett statsmonopol eller möjligen en kooperativ sammanslutning av den art, som redan finns. Vi ha som bekant redan nu ett embryo till en mycket omfattande kooperativ sammanslutning på hithörande område, där jordbrukets och trafikanternas organisationer äro representerade. Jag anser att det bör vara en utredning förbehållet att pröva vilka vägar som må vara de lämpligaste utan särskilda direktiv från utskottets eller riksdagens sida.

Vi ha i vår reservation framhållit de skäl, som vi anse bärande för att en utredning verkligen kommer till stånd. Vi ha i det fallet berört de synpunkter, som utskottets ordförande här har framhållit, nämligen att denna handel i huvudsak dirigeras av utländskt kapital. Jag skall icke närmare gå in på den saken. Jag vill endast till detta lägga, att även om vi ha haft billig bensin, så är det inte uteslutet, att detta utländska kapital kan önska ta betalt för sina uppoffringar i ett tidigare skede, om det nämligen får tillfälle att utan kontroll fortsätta. Det är ju beträffande den sistnämnda saken som utredningen skall ge ett svar och några riktlinjer.

Det föreligger stora möjligheter för den blivande kommittén att samordna det material som redan finns. Jag hade inom utskottet pläderat för att vi skulle antyda något om ett annat område, som jag ansåg behövde utredas, men

Utredning angående den framtida organisationen av handeln med brännoljor m. m. (Forts.)

jag har sedermera funnit, att 1944 års riksdag redan har beslutat en utredning och att det redan har tillsatts en kommitté, 1944 års drivmedelskommitté, som har att utreda viktiga avsnitt som sammanhänga med denna fråga, nämligen om behovet av beredskapsbränsle. Denna utredning har fått i uppdrag att utreda, huruvida inhemskt bränsle skall framställas i fortsättningen och kunna vinna avsättning och användning som drivmedel för bilar o. s. v. I de direktiv, som denna utredning har fått, har också gengasfrågan uppmärksammats. Jag anser det vara av vikt, att vi äro beredda på detta område liksom på andra för eventualiteter, som kunna inträffa, så att vi icke försättas i samma situation som vi råkade i vid detta krigs början.

Nu skulle man ju nästan kunna tycka, att det blir tårta på tårta med dessa utredningar med hänsyn till de mycket omfattande direktiv, som 1944 års drivmedelsutredning har fått. Kungl. Maj:t säger i statsrådsprotokollet, att i samband med frågan om beredskapslagring och avsättning av inhemsk produktion kan utredningen icke undgå att undersöka på vad sätt eller i vilken utsträckning en återgång till den före krigsutbrottet rådande ordningen inom handel och distribution kan och bör ske. Man skulle ju kunna tycka, att det är nästan omotiverat att nu begära en ny utredning, när vi redan ha en sittande utredning, som har fått hand om det väsentliga av det, för vilket vi nu skulle begära den nya utredningen. Eftersom det emellertid råder en mycket allmän opinion för att en utredning bör ske, bör den komma till stånd och helst så snart som möjligt. Jag är dock tveksam om huruvida en utredning överhuvud taget kan bli genomförd på den korta tid som utskottets ordförande angav.

Herr Birke uttryckte sin farhåga för att en eventuell inknappning av distributionsapparaten skulle komma att bli besvärande för trafikanterna, och han tog det drastiska exemplet, att vi på hithörande område kanske skulle få uppleva något i stil med spritmonopolets försäljningsförhållanden. Om man tar några siffror från 1936 års utredning, kan man nog bli lugnad i det avseendet. I det län, som jag representerar, nämligen Jämtlands län, redovisas 230 försäljningsställen. I verkligheten finns det 470. Avsikten är att av dessa dra in 38. För egen del har jag kört 25 000 à 30 000 mil på svenska landsvägar, och jag har alltid förvånat mig över den stora tillgången på mackar överallt i både mindre och större orter. Jag är övertygad om att en viss inknappning icke på något sätt skulle försämra läget eller förorsaka besvärligheter för trafikanterna.

Med dessa ord, herr talman, ber jag att få yrka bifall till den vid förevarande utskottsutlåtande av mig och herr Hansson i Skegrie fogade reservationen.

Herr **Kempe**: Herr talman! I år har frågan om förstatligande av vissa produktionsmedel varit föremål för stora diskussioner i denna kammare. Nu ha vi åter en sådan fråga, som visserligen icke gäller produktionsapparaten för framställning av dessa varor utan själva distributionsapparaten. Man kan fråga sig, varför förstatligandet har blivit så aktuellt i dessa dagar. Det är naturligtvis icke ett uttryck för några mer eller mindre energiska och påhittbara motionärer. Nej, det är säkert en reflex av den samhälleliga utveckling, som driver fram nya initiativ för att mänskligheten skall kunna bemästra de komplicerade uppgifter, som det privatkapitalistiska samhällssystemet i sin utvecklingsfas ställer oss inför. De människor, som se genom låt mig säga borgerliga glasögon, ha givetvis svårt att förstå orsakssammanhanget med vad som sker på den ekonomiska samhällsutvecklingens område. Själva ramen för de gamla produktionsformerna börjar bli för trång, och den fria företag-

Utredning angående den framtida organisationen av handeln med brännoljor m. m. (Forts.)

samheten fyller icke längre helt och kan för övrigt icke fylla den uppgift, som den tidigare fyllde. Jag bortser icke från det faktum, att den ännu på vissa områden fyller en bestämd uppgift, men denna är självklart begränsad. Den fria företagsamhet, som högern så varmt talar om, existerar egentligen icke i verkligheten utan mera i fantasiens värld.

Jag vill inom parentes säga, att naturligtvis icke alla högerriksdagsmän äro direkt förbundna med storfinansen, men i den mån de äro det företräda de den fria företagsamhet, som tar sig uttryck i en politik, som innebär karteller och monopol. En sådan fri företagsamhet är vad de eftersträva.

Den fria företagsamheten har haft och har ännu på stora områden en positiv uppgift att fylla för att utveckla produktionsformerna, så att de kunna betjäna den samhälleliga utvecklingen, men på de områden av näringslivet, där det råder en viss mogenhetsgrad, framskapar denna utveckling mera komplicerade förhållanden, som icke kunna vara till fördel för de stora medborgarmassorna utan självklart till nackdel. Exempelvis existerar ju överproduktion på vissa förnödenhetsvaror. Vi ha tidigare diskuterat skoindustrien i det sammanhanget, och då kom ju också frågan om ett förstatligande upp. Det hindrar icke, att det finns en mängd folk här i landet, som icke ha täckt behovet av skor, såsom också framhölls i debatten, då vi diskuterade den frågan, och så är det litet varstans. Under en krisperiod måste ju byggnadsarbetarna, som ha byggt fina och moderna bostäder, själva bo i ruckel. Den fria företagsamheten har, kan man säga, själv varit drivkraften till att skapa ett visst anarkiskt tillstånd i samhället.

I det fallet kunna vi ju ta den fråga vi nu diskutera, oljan och bensinen. Där avspeglas en viss anarki. Åtminstone var det så före krigsutbrottet. När man kom in till Norrköping eller vilken stad som helst, var det första man mötte bensinstation intill bensinstation; ja, det kunde vara tre, fyra bensinstationer på samma tomt. Man måste fråga sig, om detta verkligen var nödvändigt. Naturligtvis icke, utan här avspeglade sig ett uttryck för den anarki jag tidigare talade om. Det privata initiativet skapade denna anarki. Det är ganska naturligt att så är fallet. Något annat skulle helt enkelt strida mot kapitalismens hela väsen.

Före krigsutbrottet kunde man se, hur bolag och distributionsfirmor växte upp ur den privata företagsamheten, vilket ju var ganska naturligt, då det gällde att distribuera en så eftertraktad vara. Men konkurrensen vidtog, och med konkurrensen utvecklades ju också vissa anarkiska förhållanden, som dessa företag själva måste ta itu med för att bemästra situationen. De gjorde därvid så gott de kunde. De små företagen blevo uppsugna av de stora o. s. v., och de jämnstarka träffade vissa överenskommelser om priser o. dyl. för att stävja den s. k. osunda konkurrensen.

Det är klart, att detta måste vara i högsta grad oekonomiskt. Varje bolag har ju sin direktör och sin personal, sina bensin- och servicestationer. Här gäller det ju ändå att distribuera en mycket allmännyttig vara för hela vårt samhälle. Vad är då naturligare — jag tycker det säger sig självt — än att samhället eller staten tar hand om distributionen och handeln med olja och också med kol och koks och därmed berövar de enskilda liksom också de utländska kapitalisterna deras profit?

Högerreservanternas argumentering synes mig vara synnerligen svag och ohållbar. Man försöker att tänja argumenten så gott man kan, och man säger bland annat följande: »För övrigt skulle ett statligt monopol för Sveriges del innebära, att den svenska staten vid förhandlingar med de säljande världskoncernerna skulle uppträda såsom affärspartner gentemot dessa, och detta skulle

Utredning angående den framtida organisationen av handeln med brännoljor m. m. (Forts.)

många gånger kunna handelspolitiskt medföra ömtåliga lägen.» Kort och gott, man förutsätter, att de privata skulle ha större möjligheter än staten att uppnå goda resultat på handelspolitikens område vad gäller denna vara.

Nu ser man, hurusom det litet varstans, framför allt i Europa, sker en förändring av samhällsformerna. Det börjar bli mera aktuellt också att förstatliga industrier och handel, och det är väl mycket troligt, att även de privata, i den mån de komma att ha affärsförbindelser med utlandet, komma att direkt få underhandla med statliga organ. Därför anser jag det vara en överdrift, när reservanterna försöka att göra den frågan till en så komplicerad fråga, som man har gjort i nämnda reservation.

Ett förstatligande, som innebär en centralisering av hela distributionsapparaten, måste ovillkorligen medföra en besparing av administrationsutgifterna förutom att vinstintresset bortfaller och därmed också kontrollen över företagets ekonomiska drift. Dessutom blir distributionen mera planmässig landet runt. En sådan ordning måste ovillkorligen förbilliga denna nödvändiga vara. Jag förutsätter naturligtvis, att även om, såsom redan har framhållits i debatten, bensinpriset tidigare var lågt här i Sverige, mycket talar för att det kan bli ännu lägre, om staten övertar distributionen av bensin. Någon kanske invänder, att vid ett förstatligande uppstår en fara för byråkratism och oekonomisk skötsel. Jag tror inte, att vi skola bortse från denna fara. Den föreligger alltjämt när det gäller statliga företag, det är självklart, och därför är det nödvändigt att oavbrutet — och här har pressen en stor uppgift att fylla — bekämpa denna byråkratism och misskötsel av företag som drivas i statlig regi. Men samtidigt böra vi också uppmärksamma ett minst lika viktigt problem, och det gäller personalen.

Den fria företagsamhetens män framhålla gärna, att vi ju se, hur duktiga våra köpmän äro på alla områden och hur de kunna driva ett företag rationellt. Ja, varför skola vi inte ta vara på denna utomordentligt goda personal? Den bör ju inte få gå sysslolös, utan man bör tvärtom taga vara på allt det kvalificerade folk som här finns och sätta dem till att sköta och driva sådana här statliga företag. De skulle säkerligen komma till god användning i detta fall, och man bör som sagt se till, att man tar vara på denna personal i god tid.

Frågan om förstatligande av vissa delar av näringslivet måste vi, anser jag, se som en nödvändig historisk process. Den har inte direkt med socialism att skaffa, ty trots förstatligandet ligger allt fortfarande den avgörande ekonomiska makten i storfinansens händer. För att man skall kunna tala om socialism i detta sammanhang, måste en maktförändring äga rum och ett system genomföras som upphäver utsugningen av arbetarklassen, d. v. s. den enskildes rätt att leva på andras arbete. Men innan vi komma dithän, ha vi att genomgå en etapp i samhällsutvecklingen, som vi nu stå på tröskeln till. De borgerliga ha inte, det måste villigt erkännas, en avundsvärd lott. Det bästa vore, att de toge sitt förnuft till fånga och började sakligt pröva de socialistiska teorierna och anpassa sig till den utveckling som sker, ty det farligaste för dem är att i denna situation rida emot utvecklingen. De kunna då självklart hamna i rena nazistiska funderingar, d. v. s. när det icke går på annat sätt, måste man med våld upprätthålla den gamla privilegierade ordning, som man tidigare vant sig vid.

Herr Birke sade, att statens järnvägars remissyttrande till motionen var synnerligen intressant. Jag finner det också intressant, men jag måste fråga mig, vems intressen järnvägsstyrelsen går, då den uttalar sig på följande sätt: »För statens järnvägar gäller nämligen liksom för alla andra konsumenter av oljor och bränslen att det är av ekonomisk vikt och betydelse att för varje förbrukningsområde erhålla det varuslag, som bäst lämpar sig för detsamma. Mot

Utredning angående den framtida organisationen av handeln med brännoljor m. m. (Forts.)

det sätt, på vilket de enskilda företagarna i detta hänseende tillmötesgått statens järnvägars fordringar, finnes enligt järnvägsstyrelsens erfarenhet intet att erinra.» Detta är ett mycket vagt uttalande, men det hindrar inte, att man ställer sig positiv till frågan om att avstyrka en utredning. Man har då rätt att fråga sig, vems intressen järnvägsstyrelsen i detta sammanhang företräder. Det kan självfallet inte vara den stora allmänhetens intressen, och det förvånar mig i högsta grad, att en statlig ledning alltså här helt enkelt allierar sig med det privata kapitalet på ett sådant markant sätt som här kommit till uttryck.

Jag vill, herr talman, understryka, vad herr Jansson i Kalix framhöll om nödvändigheten av en skyndsam utredning, ty tiden är nu synnerligen lämplig för att man snabbt genomför en annan sakernas ordning på detta område. Jag vill till sist uttala den förhoppningen, att om vi få till stånd ett statligt monopol på detta område, det skall kunna bli sådana priser på varorna, att den stora allmänheten kan få nytta av desamma.

Med vad jag här framhållit vill jag, herr talman, yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr **Fahlman**, som nu på begäran erhöll ordet, anförde: Herr talman! Jag vill säga ett par ord till herr Kempe. Han gjorde gällande, att centralisering ovillkorligen måste medföra en del besparingar. Det är möjligt, men det beror på hur saken sköts.

Så säger herr Kempe vidare, att man skall taga vara på alla de goda affärsmän som för närvarande finnas inom ifrågavarande företag och driva denna näring med dessas bistånd. Men är det så säkert, att dessa affärsmän stå att ta på hyllan för ett statligt företag? Så länge det finns andra näringsgrenar, som staten ännu inte har lagt beslag på, har man anledning att tro, att dessa affärsmän skola söka utnyttja sina möjligheter på andra områden först. Det är icke alldeles säkert, att man bara har att taga denna goda sakkunskap.

Härefter yttrade

Herr **Hagberg** i Malmö: Herr talman! När jag lyssnat till inläggen i denna debatt, har jag icke kunnat undgå att göra en reflexion, som jag gjort även i anslutning till den diskussion som förts i dessa spörsmål utanför riksdagen. Den reflexionen gäller den omständigheten, att man tycks betrakta detta spörsmål först och främst som en distributionsfråga och därefter som en sak som företrädesvis angår vissa utländska bolags dotterföretag och representationer i Sverige, vilka enligt uppgift skola vara mycket osjälvständiga och av de utländska ordergivarna beroende. Jag undrar verkligen, ärade kammarledamöter, om det icke är att se en smula smalt på hela detta problem, när man lägger upp det uteslutande som en distributionsfråga och som en fråga om de stora oljetrusternas svenska representanter och deras bolags fortvaro. Jag tror, att det är anledning att se denna fråga ur vidare perspektiv. Man har icke alls, såvitt jag kunnat finna — under alla omständigheter har det icke påpekats under debatten här tidigare eller i handlingarna — betraktat detta spörsmål som en inhemsk produktionsfråga med vida aspekter, icke minst i dess förhållande till den kemiska industrien, som fått allt större omfattning i vårt land. Jag undrar därför, om det icke kan ha sitt lilla värde, att det i denna diskussion sägs ett par ord om just den sidan av saken.

Redan 1928 anlade en svensk storföretagare ett raffinaderi för asfalt- och bensintillverkning i Nynäshamn och igångsatte 1938 en kraftig utbyggnad av detta raffinaderi till en hypermodern, fullständig oljeraffinaderianläggning

Utredning angående den framtida organisationen av handeln med brännoljor m. m. (Forts.)

med en kapacitet, allt efter råoljornas beskaffenhet, av mellan 400 000 och 600 000 ton råolja per år, motsvarande en produktion av ungefär $^1/_3$ av Sveriges normala årsbehov av oljeprodukter. I samband med utvidgningen av oljeraffinaderiets i Nynäshamn verksamhet byggde och köpte vederbörande företagare ej mindre än fyra nya tankfartyg — och varenda människa vet av vilket format sådana fartyg äro — i syfte att säkerställa hemtransporten av råvarorna för raffinaderiets tillverkningar. Härutöver nedlades stora belopp för lagertankar, tankvagnar, transportbilar etc. Sammanlagt ha i dessa produktiva anläggningar investerats över 40 miljoner kronor. Tillverkningsprogrammet har sedermera utvidgats med dels det asfaltraffinaderi, som är under uppförande i Malmö och som vi äro glada över att vi ha fått dit, och dels en planerad oljeraffinaderianläggning på Västkusten.

Jag skulle kunna tillägga, att i oljeraffinaderiet i Nynäshamn ingår vårt lands största tankanläggning med ett utrymme av ej mindre än 180 miljoner liter råolja och oljeprodukter.

Då färdigställandet av de stora nyanläggningarna i Nynäshamn närmade sig sitt slut vid årsskiftet 1939—1940, beställde vederbörande ett antal råoljelaster på sammanlagt 175 000 ton för leverans under våren 1940. Jag nämner detta i anledning av det tal som här förts om vår bristande beredskap på detta område. På grund av den plötsliga avspärrningen i april 1940 av vårt land kunde tyvärr dessa stora oljekvantiteter, för vilka tonnage ordnats, ej komma in i landet. Som ett exempel på hur energiskt denne framsynte företagare vid denna tid arbetade på att få in oljelaster kan erinras om de till cirka 35 000 ton uppgående råoljepartier, som tillfördes oljeraffinaderiet i Nynäshamn trots den s. k. Falsterbospärren. Tankfartygen lossades till en del i Göteborg och en del i Malmö, och varorna transporterades på järnväg i pendeltågstrafik till Nynäshamn. Härigenom uppkommo extra transportkostnader på över 500 000 kronor. Tack vare att dessa råoljor på enskilt initiativ kommo in i landet, innan Skagerackspärren lades, blev det möjligt för oljeraffinaderiet i Nynäshamn att i en under forcerat tempo färdigställd del av anläggningarna tillverka cirka 20 000 ton grundflygbensin, som sedan under kriget hållits förvarad i bombsäkra lagringscisterner såsom en betydelsefull reserv för vårt lands försvar. Jag nämner detta, herr talman, som en kommentar i största allmänhet till den siste ärade talarens filosofiska betraktelser över den enskilda företagsamhetens förmenta ineffektivitet och av allt att döma förestående hädanfärd.

Det sålunda genom privat svensk företagsamhet skapade oljeraffinaderiet har under kriget varit av allra största betydelse för vårt land. Under kriget har raffinaderiet i Nynäshamn haft en viktig uppgift att fylla för framställning av flytande ersättningsbränslen. Därjämte ha vid raffinaderiet i stor skala tillverkats ersättningssmörjoljor genom s. k. krackning och raffinering av stubbtjära. Vidare ha av inom landet befintliga lager av motor- och brännoljor tillverkats transformatorolja för vår elektriska industri och vår kraftförsörjning samt smörjolja för bl. a. järnvägarnas behov. Spritblandade bränslen för såväl bil- som flygmotordrift ha tillverkats. Trätjäror ha bearbetats till motorbränslen, och svensk skifferolja har raffinerats till bilbränsle. Tillverkning av skifferflygbensin har utexperimenterats, och en anläggning för sådan tillverkning har färdigställts och tagits i bruk. Alltsammans har skett på enskilt initiativ. Tillverkning av för flygbensinframställning betydelsefulla tillsatsmedel har utexperimenterats. I oljeraffinaderiets laboratorier för vetenskaplig forskning och för lösande av kemisk-tekniska problem på oljeområdet ha ett 60-tal ingenjörer och kemister varit verksamma vid detta enskilda företag.

Utredning angående den framtida organisationen av handeln med brännoljor m. m. (Forts.)

Jag undrar, om man här kan tala om ineffektivitet eller om tendenser till någon döende borgerlig kultur på detta område. Till följd av det monopolhot som vilar över oljenäringen i vårt land föreligger emellertid, såvitt jag förstår, en mycket betydande risk för att det påbörjade, ytterst omfattande och för hela vårt land så välsignelsebringande arbetet med att bygga upp denna nya verkligt betydelsefulla industri, som skulle kunna skapa vidsträckta möjligheter till arbete för svenska arbetare och svenska ingenjörer, kan komma att bli avbrutet. Detta avbrott vore dubbelt skadligt, då inhemsk oljeraffinering betyder icke endast svensk bensin, svenska brännoljor, svenska smörjoljor och svensk asfalt utan även organiska kemikalier. Raffinering av olja innebär nämligen numera en kombination med industriell framställning av sådana organiskt kemiska produkter med råolja som utgångsmaterial, som i annat fall till dyra priser måste importeras från utlandet.

Om jag icke riskerade att trötta kammaren alltför mycket, skulle jag vilja säga några få ord om denna sista sida av saken. Det förhåller sig nämligen på det sättet — och det kan ha ett ganska stort intresse att påpeka detta just i detta sammanhang — att petroleumtekniken befinner sig i det första stadiet av en ny utvecklingsepok. Det är känt vilken stor betydelse stenkolstjäran hittills haft såsom råvara för tillverkning av allehanda kemiska produkter. De bensol-, fenol-, naftalin- och anthracenfraktioner, som erhållas vid destillation av stenkolstjära, utnyttjas som råvaror vid syntetisk framställning av en mångfald aromatiska ämnen, som i praktiska livet funnit stor användning som färgämnen, sprängämnen, läkemedel, parfym, kryddor etc. Man kan tryggt påstå, att den organisk-kemiska industrien tidigare så gott som uteslutande byggt på stenkolstjäran som råvara. Stenkolstjäran som råmaterial för denna industri börjar emellertid — och det är det intressanta i detta spörsmål och det som motiverar, att man tar upp det i detta sammanhang — nu undanträngas av mineraloljorna, som kunna erhållas i mycket större kvantiteter och till avsevärt billigare pris än stenkolstjäran. Medan man för några årtionden sedan icke så mycket behövde tänka på möjligheten att erhålla tillräckliga kvantiteter råvaror för tillverkningen av organiska kemikalier, har detta problem numera blivit så mycket mer avgörande, sedan industriella förfaranden utarbetats för framställning av varor som marknaden har behov av i tusentals ton. Jag skall nämna några av de mera aktuella varuslagen. Jag vill nämna högvärdiga flytande motorbränslen och syntetisk kautschuk. Jag tror icke, att jag behöver närmare utveckla vad det betyder för oss att ha tillgång till gummi. Det har varit ett av våra största bekymmer under dessa år, och detta bekymmer har sannerligen inte lättat. Vi ha såvitt jag kan förstå att emotse en mycket lång knapphetsperiod just i fråga om kautschuk. Jag nämner vidare konsthartser, syntetiska fetter, syntetiskt fibermaterial, lösningsmedel och andra organiska kemikalier. I syfte att göra det möjligt för Sverige att göra sin insats även på dessa helt nya tillverkningsområden har forskningslaboratoriet vid det raffinaderi jag här talar om fått en omfattning vida större än vad som i utlandet är brukligt vid raffinaderier av motsvarande storleksordning. För vetenskaplig forskning och för lösande av kemiskt-tekniska problem stå vid detta laboratorium till förfogande cirka 60 ingenjörer och kemister. Jag för min del tycker inte, att detta är dåligt gjort av en enskild företagare.

Till slut ett ord om en annan sida av denna sak. Jag kan icke underlåta att finna det en liten smula anmärkningsvärt, att i de kommissioner och nämnder som ha att handlägga dessa för vårt näringsliv så viktiga frågor, som jag här i allra största allmänhet sökt antyda, ingen expertis på oljeraffineringens

Utredning angående den framtida organisationen av handeln med brännoljor m. m. (Forts.)

område, som kan bedöma möjligheten att utnyttja ett oljeraffinaderi på det för vårt land riktigaste sättet, finnes företrädd, åtminstone såvitt mig är bekant. Det är givet, att den svenska företagsamheten och den svenska oljeindustriens insatser under sådana förhållanden ha svårt att bli framhållna och beaktade.

Jag tror för min del, att riksdagen har all anledning att uppmärksamma den utveckling av inhemsk oljeindustri, som här i landet i likhet med i andra europeiska länder håller på att växa upp och redan i nynäshamnsanläggningen fått en imponerande början. Jag skulle vilja tillägga, att jag nog har den meningen, att det kunde vara av intresse för riksdagens ledamöter att, om tillfälle därtill erbjödes, genom ett besök i Nynäshamn göra sig underrättade om den stora och för landet så betydelsefulla industri, som där under de senaste åren — kanske allt för mycket i tysthet — växt upp.

Man har, när man talar om detta problem, icke rätt att betrakta det på det sätt man gjort i utskottsutlåtandet. Det är icke ett distributionsproblem enbart eller ett problem, som bara berör de stora oljetrusternas representanter i Sverige. Det är mycket mera än så. Det kan i sig inkludera mycket betydelsefulla ting, det kan måhända inkludera hela den svenska kemiska industriens framtid. Den kemiska industrien är — det tror jag nog att jag kan våga säga — framtidens industri. Det är icke alldeles utan anledning man i dessa dagar talar om, att världen håller på att glida in i den kemiska aeran. Vilja vi hålla oss framme i konkurrensen och icke bli beroende av utlandet, är det nödvändigt att förutsättningarna bibehållas och förkovras för att på svensk mark utvinna de förädlade produkter av råolja, som redan nu visat sig lovande och som med fortsatt svenskt forskningsarbete kunna innebära nya landvinningar för svensk produktion och nya möjligheter till svenskt arbete. Men en förutsättning för att detta skall kunna lyckas, en förutsättning för att detta stora arbete skall kunna föras vidare, är naturligtvis, att man har möjlighet att arbeta utan det hot över sitt huvud, som nu har aktualiserats. Detta arbete kräver frihet från fruktan även i det sammanhanget, och såsom jag ser på dessa ting, är detta ingen orimlig begäran.

Med vad jag här anfört — och jag knyter nu an till vad jag började med — har jag försökt framhålla, att det spörsmål, vi här syssla med, har väsentligt mycket större aspekter än vad man måhända till en början tänker sig. Jag tror för min del, att vi ha mycket stor anledning att med all möjlig omtanke begrunda dessa problem. Vi måste nog se på dem utan teoretiska spekulationer eller i tecknet av ett doktrinärt tänkande. Ett realistiskt bedömande av de fakta, som här resa sig för oss, är nog av nöden, så att vi icke medverka till åtgärder, som både direkt och indirekt kunna leda till kanske obotlig skada för svensk företagsamhet och för svensk framtidsproduktion.

Herr **Jansson** i Kalix erhöll på begäran ordet för kort genmäle och anförde:

Herr talman! Jag måste säga att jag icke kan förstå, att utskottets ståndpunkt här behöver stå i något som helst motsatsförhållande till de synpunkter, som herr Hagberg i Malmö anförde i fråga om oljeraffinaderiet i Nynäshamn. Tvärtom föreställer jag mig, att ett statligt oljebolag skulle vara synnerligen intresserat av att kunna tillgodose raffinaderiet med den olja det kan behöva för sin ur statens och hela samhällets synpunkt synnerligen viktiga produktion och sitt fortsatta experimenterande för att få fram nya kemiska produkter ur råoljan. Jag tror nog, att utskottets synpunkter på ett statligt importmonopol på olja kunna sammanföras med de synpunkter, som herr Hagberg i Malmö hade på frågan om utvecklingen av raffinaderiet i

Utredning angående den framtida organisationen av handeln med brännoljor m. m. (Forts.)

Nynäshamn. Enligt min mening behöver det alltså icke finnas något dylikt motsatsförhållande, utan härvidlag torde man kunna gå hand i hand och hjälpa varandra.

Herr **Hagberg** i Malmö, som jämväl på begäran erhöll ordet för kort genmäle, yttrade: Herr talman! Jo, herr Jansson i Kalix, det är nog ofrånkomligt att utskottets ståndpunkt står i motsatsförhållande till de synpunkter, jag anlagt på denna fråga. Blir det ett statligt importmonopol, betyder det, att det enskilda företaget i Nynäshamn och andra företag, som eventuellt uppstå vid sidan av detta, måste köpa sin råvara av det statliga företaget till de priser, som detta med sin monopolställning behagar dekretera. Ett enskilt företag blir därigenom urståndsatt att, såsom nu är fallet, gå ut på världsmarknaden och köpa i konkurrensen mellan säljarna till det lägsta pris, som kan erhållas. Detta senare är en helt annan historia än att man köper en vara till ett av ett statligt svenskt monopol fastställt pris.

Herr Jansson i Kalix måste ge mig rätt däruti, att då staten sätter ett pris på en monopoliserad vara sker det, enligt vad erfarenheten ger vid handen, med hänsynstagande till synpunkter, som icke alltid kunna kallas affärsmässiga.

Herr **Jansson** i Kalix erhöll på begäran ånyo ordet för kort genmäle och anförde: Herr talman! Vi kunna nog icke bli riktigt ense, herr Hagberg i Malmö och jag. 1935 års utredning har emellertid visat, att det icke funnits möjlighet för ett statligt monopol att köpa oljan på världsmarknaden till mellan ett kvarts och ett halvt öres billigare pris per liter än vad moderföretaget debiterat sina dotterföretag här i Sverige för oljan. Det finns heller ingen anledning antaga, att företaget i Nynäshamn kan köpa oljan billigare exempelvis på den amerikanska marknaden än vad dotterföretaget här i Sverige har köpt den för. Det var den ena sidan av saken.

Den andra punkten, där vi icke heller kunna bli ense, är när herr Hagberg i Malmö tycks utgå från den förutsättningen, att staten och samhället icke ser till sitt eget bästa. Jag har tvärtom den uppfattningen, att samhället, just därför att samhället måste se till sitt eget bästa, kommer att tillgodose nynäshamnsraffinaderiet med olja till priser, som kunna göra företaget konkurrenskraftigt, om det ur andra synpunkter måste anses angeläget att företaget finns till inom landet. Det har också sagts ifrån många gånger från det parti jag tillhör, att vi icke önska komma till livs sådana enskilda företagare, som sköta sina företag rationellt och under ur samhällets synpunkt godtagbara villkor. Jag tror att det kommer att finnas mycket stora möjligheter för ett statligt monopol att samarbeta med nynäshamnsföretaget. Vi böra icke, herr Hagberg i Malmö, i sådana fall — och dit hör detta — där det icke finns anledning till oro, skapa sådan.

Herr **Hagberg** i Malmö, som likaledes på begäran ånyo erhöll ordet för kort genmäle, yttrade: Herr talman! Det sista anförandet var ju ganska värdefullt, och jag hoppas bara, att herr Jansson i Kalix en dag skall bli i tillfälle att verifiera den utveckling, som han här antytt. För egen del är jag icke så säker på att det kommer att gå riktigt på det sättet.

Herr Jansson i Kalix lämnade här några uppgifter rörande utredningen av år 1935 och de priser den ansett möjliga för ett svenskt monopol att uppnå på världsmarknaden. Men i det fallet gällde det ju icke, såvitt jag kan förstå, råoljan utan importen av bensin och smörjoljor, vilket är en helt an-

Utredning angående den framtida organisationen av handeln med brännoljor m. m. (Forts.)

nan sak. Här gäller det import av en råvara för förädlingsverksamhet; i det av herr Jansson i Kalix nämnda fallet gällde det import av färdiga produkter.

Härpå anförde:

Herr **Swedberg**: Herr talman! Då jag fogat en reservation vid detta utskottsutlåtande må det tillåtas mig att i detta sammanhang yttra några ord, även om vad jag nu kommer att anföra delvis sammanfaller med synpunkter, som förut framhållits i debatten.

Man har hävdat, och det är ju ett av utskottsmajoritetens huvudargument för dess yrkande på utredning, att distributionsapparaten är överdimensionerad. Låt vara att en viss överdimensionering tidigare varit för handen, men nu är det ganska påtagligt att densamma, såsom förut här framhållits, praktiskt taget bortfallit. Det är väl tämligen säkert att motortrafiken, då normala tider inträda, åter kommer att få ett nytt mycket kraftigt uppsving här i vårt land, och med tanke på denna trafiks utomordentliga betydelse för näringslivets utveckling och blomstring måste ju detta anses vara något synnerligen önskvärt. Men då ligger det naturligtvis i motorismens intresse att ha ett vitt utgrenat distributionssystem till sitt förfogande. Detta är helt enkelt en betingelse för att i motorrörelsen nedlagt kapital med största möjliga vinst skall kunna utnyttjas till fromma för folkhushållningen. En alltför stark reducering av försäljningsställenas antal, vilket måste innebära långa avstånd, stora körsträckor och betydlig tidsförlust, betyder tydligen stora olägenheter för alla trafikanter men naturligtvis alldeles särskilt för den yrkesmässiga trafiken. Man har med all rätt framhållit, att vårt långsträckta land behöver många etappstationer, detta i synnerhet som förbrukningen av bensin och smörjoljor i Sverige per innevånare räknat är betydligt större än i andra europeiska länder. Man har som exempel härpå anfört, att enligt den senaste tillgängliga statistiken Sverige under år 1922 förbrukade 30 kilogram brännolja per innevånare, under det att exempelvis Tyskland då förbrukade endast fem kilogram. Dessa siffror innefatta då visserligen förutom bensin även lysolja och andra liknande oljor.

Utskottet har yttrat att försäljningsorganisationen drar oproportionerligt stora kostnader. Detta är ett påstående, som ställs i en rätt egendomlig belysning genom brännoljebolagens förklaring, att kostnaderna för förräntning och amortering av i distributionsapparaten investerat kapital uppgå till endast bråkdelen av ett öre per liter. På landsbygden bestrides, som är väl känt, handeln med oljor och bensin i stor utsträckning av affärsmän och andra näringsidkare som bisyssla, vilket förhållande självfallet är ägnat att nedbringa kostnaderna. I städer och tätorter däremot torde en viss koncentration av apparaten med fördel kunna genomföras. Utskottets erinran om det utländska inflytandet på handel med brännoljor är värt en viss uppmärksamhet. Detta inflytande har emellertid redan nu i viss mån neutraliserats genom sammanslutningen av mineraloljeförbrukare här i landet. Sveriges oljekonsumenters riksförbund, i vilket Bilägarnas inköpscentral, Västkustfiskarnas centralförbund, Andelsföreningen svensk andelsfisk, Svenska lantmännens riksförbund och Kooperativa förbundet äro medlemmar, lyckades redan före kriget åstadkomma en prisreglering och motverka de stora koncernernas monopolsträvanden. Det låga bensinpriset under hela 1930-talet talar ju också kraftigt för att bolagen icke utnyttjat samarbetet sinsemellan för en obehörig prishöjning. Enligt vad de själva meddelat har samarbetet i stället främst tagit sikte på överenskommelser

Utredning angående den framtida organisationen av handeln med brännoljor m. m. (Forts.)

om enhetliga rabattvillkor och begränsning av reklamkostnaderna och investeringarna i distributionsapparaten.

Utskottets förmodan att ett statligt monopol såsom ensam köpare av landets hela brännoljebehov skulle besitta större och alldeles särskilda möjligheter att erhålla förmånliga inköpsvillkor är något som icke har funnit stöd i remissyttrandena. Om man betänker, att den svenska oljeproduktionen uppgår till endast knappt en halv procent av världsproduktionen, förefaller det påtagligt, att icke heller ett statsmonopol här skulle kunna ha synnerligen stora möjligheter att kunna utverka något särskilt förmånspris för vårt vidkommande.

Herr talman! Ehuru jag och det parti jag företräder i utskottet icke kunna anse de åberopade skälen för en ny utredning särdeles bärande, utan vi i stället funnit, att åtskilliga skäl kunna anföras mot en ny utredning om handeln med brännoljor, ha vi ändå icke velat motsätta oss en dylik utredning, då det väl kan anses vara ett allmänt intresse, att de i motionen berörda förhållandena bli föremål för en grundlig och allsidig undersökning. Denna utredning bör dock vara verkligt förutsättningslös och verkställas så att alla på frågorna inverkande omständigheter få en objektiv belysning.

Vad vidare gäller motionärernas yrkande på utredning om handeln med kol och koks synes det oss, att skälen därför äro ännu mindre bärande. Ja, vi ha omöjligt kunnat finna några reella skäl alls för en sådan utredning, och därför kunna vi icke för vår del ge vår anslutning till utredningsyrkandet i denna del. Härtill kommer att det avtal, som träffades mellan staten och de svenska kolimportörernas förening år 1938 och som reglerar importen och priserna, slöts under den uttryckliga förutsättningen, att kolhandeln skulle återfå sin frihet, så snart normala förhållanden åter inträtt. Nu ha kolhandlarna fullgjort sin uppgift på ett sådant sätt att någon berättigad anmärkning däremot icke kunnat eller nu kan göras. Det borde vara uteslutet att staten under sådana förhållanden utan särskild anledning å sin sida bryter den träffade överenskommelsen.

Under åberopande av vad jag nu tillåtit mig anföra ber jag, herr talman, att få yrka bifall till den av mig vid utskottets utlåtande fogade reservationen.

Herr **Lundstedt:** Herr talman! Jag anser för min del, att denna motion bör bifallas och detta enligt mitt förmenande redan av det skälet, att när en motion i en sådan här brännande fråga framföres — jag ber om ursäkt, herr talman, för den enkla men ofrivilliga vitsen; jag kan ju i stället säga en fråga, där kravet på en lösning eller åtminstone ett försök till lösning har på särskilt sätt aktualiserats — så bör en dylik motion om utredning alltid bifallas, därest man icke på förhand är fullständigt övertygad om att utredningskravet saknar verklig grund. Rent parentetiskt tillåter jag mig, herr talman, säga, att enligt min mening ödslar man i sådana frågor, som jag nu sökt karakterisera, alltför mycket tid och kraft på spörsmålet om man skall bifalla utredningskravet eller icke. Icke sällan dirigeras ju riksdagsdebatterna efter vissa konventionella principer. Jag tycker att principen härvidlag borde vara den, att även motståndarna gå med på en så allsidig och saklig utredning som möjligt av ett föreliggande problem och att de därefter sätta in all sin kraft på att få till stånd bästa möjliga utredning.

I det föreliggande fallet synas nu emellertid positiva synpunkter a priori tala för en lagstiftning i utredningskravets anda. Detta sagt utan någon hänsyn tagen till de särskilda skäl, som framlades av socialministern i hans egenskap

Utredning angående den framtida organisationen av handeln med brännoljor m. m. (Forts.)

av kammarledamot i första kammaren i lördags. Jag tror dock, att vad han där anförde ger särskild tyngd åt detta utredningskrav.

Det är emellertid, herr talman, enligt min mening olyckligt, att debatter i sådana frågor som denna utspelas så sent på dygnet, att man rent av rädes för att taga kammarens tid i anspråk. Eljest skulle jag ha haft mycket god lust att inför kammaren belysa, att min nu angivna ståndpunkt är fullt förenlig med mitt anförande i remissdebatten i januari, vari jag principiellt uttalade mig mot näringslivets förstatligande. Jag hoppas få bättre tillfälle att belysa denna sak när, som man kan förvänta, inom kort från första lagutskottet föreligger ett betänkande över en motion angående omdaning av försäkringsverksamheten. Jag har därför nu, herr talman, intet att tillägga och kan för fullständighetens skull också för min del yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr **Henriksson:** Herr talman! Då jag kommer att ansluta mig till yrkandet om bifall till den av herrar Fahlman och Jonsson i Malmgrava avgivna reservationen, skall jag åtminstone försöka att undvika något upprepande av argument, som tidigare framhållits.

Det är dock ett par synpunkter, som jag skulle vilja särskilt understryka i debatten här. Först vill jag emellertid notera det förhållandet, att i samband med det utredningsraseri i socialiseringssyfte, som synes ha gripit det socialdemokratiska partiet under denna riksdag, kan man observera, att både i detta och andra sammanhang lämnar man de sakkunniga remissinstansernas synpunkter och sakliga invändningar fullständigt utan avseende. Jag vill notera detta, ty jag har en känsla av att man är i färd med att styra ut på farliga vägar, när man släpper den där kontakten med realiteterna och bara synes följa vissa dogmer.

I denna fråga har man från motionärernas sida tagit två utgångspunkter för sitt yrkande. I det ena fallet siktar man på distributionsapparaten, i det andra fallet på inköpspriset. Vad distributionsapparaten beträffar säger man ju, att den skall rationaliseras. Ja, rationalisera kan man naturligtvis i statens regi, alltså i ett statligt monopols regi, göra snart sagt hur långt som helst. Herr Birke pekade på en drastisk parallell med distributionen av sprit. Det är klart, att det går med statliga tvångsmedel att rationalisera så långt. Men då frågar man sig: vad är distributionens syfte? Det är att tillhandahålla varan till konsumenterna på ett för konsumenterna lämpligt, effektivt och förmånligt sätt. Då det gäller dessa pumpar, som man talat om i många sammanhang och sagt, att det står pumpar både här och där, visa ju gjorda utredningar, att årskostnaderna för dessa anläggningar belöpa sig endast till en bråkdel av ett öre per liter. Men vad vinner man genom att ha ett ganska vittförgrenat distributionsnät? Jo, man vinner, att den konsument, alltså den bilist, som behöver köpa bensin, när det börjar minska i tanken, icke behöver fara långa vägar eller kanske rent av gå långa vägar för att köpa den bensin han är i behov av.

När distributionen såsom på vår landsbygd är förenad med viss lanthandel, kostar den i personalhänseende ingenting. Pumpen står utanför affären och kan betjänas av personalen i affären utan egentlig kostnad. Det är i alla fall en betydande fördel för hela vår bilism, att det finnes ett sådant distributionsnät.

Då man talar om rationalisering av distributionen blir man litet förvånad, när utskottets ärade ordförande säger, att man icke har någon som helst tanke på förstatligande av distributionsapparaten. Jag vet icke, hur han tänkte sig, att det hela skulle sättas in. Jag vill emellertid i sammanhanget peka på att

Utredning angående den framtida organisationen av handeln med brännoljor m. m. (Forts.)

det väsentliga måste vara i vad mån distributionsapparaten på lämpligt sätt betjänar konsumenterna.

Den andra punkt jag vill beröra är inköpspriset. I detta sammanhang vill jag först framhålla, att när vi diskutera denna fråga skola vi utgå från föreliggande realiteter. Vi ha — det äro vi på det klara med — på världsmarknaden stora, mäktiga oljebolag, som äro betydande i sin ekonomiska mäktighet. Det är någonting som ligger utanför våra möjligheter att påverka. Det är en faktor, som vi få taga som utgångspunkt för vårt resonemang. Hittills har det varit så, att dessa stora företag konkurrerat på den svenska marknaden genom egen detaljdistribution. Sättet för dessa företag att få största möjliga försäljningsvolym för sina varor är alltså att vinna konsumenternas bevågenhet genom förmånliga priser i samband med lämplig service.

Vad sker, om vi göra ett statligt monopol, som uppträder som köpare? Jo, det ligger så nära till hands, att blir det *en* köpare blir det också *en* säljare. Så länge man tävlar om alla de tusentals konsumenternas förbrukning kan konkurrensen vara i gång. Men har man bara en köpare, då, mina damer och herrar, är det icke så särskilt märkvärdigt för dessa oljeföretag att komma överens rörande principerna för att offerera det svenska statsmonopolet bensin och exempelvis ordna så, att de få leverera var sitt år. Då kommer priset att stiga till ett sådant läge att de bli belåtna allesamman.

Det är detta som motiverar mitt ståndpunktstagande till denna fråga. Där ser jag för min del den största faran för konsumenterna av brännoljor, att vi genom en köpare i form av ett statligt monopol liksom lägga upp på en bricka möjligheter för de stora oljebolagen att taga ut helt andra priser på den svenska marknaden än de hittills gjort.

Herr talman! Det var dessa synpunkter jag ville understryka. Det är dessa motiv som göra, att jag för min del hemställer om bifall till den av herrar Fahlman och Jonsson i Malmgrava avgivna reservationen.

Herr **Wiberg:** Herr talman! Som utskottets ärade ordförande redan framhållit, har utskottet inhämtat yttranden från 37 stycken olika myndigheter och enskilda organisationer, som borde ha förutsättningar att kunna bedöma de spörsmål, som framförts i motionen. Mitt starkaste intryck av dessa yttranden, varav åtskilliga återfinnas som bilagor vid första kammarens andra tillfälliga utskotts utlåtande nr 14, är att genom dem en övertygande bevisföring förebringats om det sakligt omotiverade i motionen. Vårt land hade före kriget såväl vad beträffar oljor som kol och koks bland de lägsta priserna i Europa. När herr Kempe i dag framhåller, att han för sin del tror, att i fråga om oljorna även ett statsmonopol skulle kunna uppnå samma fördelaktiga priser, måste jag säga, att jag icke kan dela hans uppfattning. Jag skall också tillåta mig att anföra ett exempel, så kanske herr Kempe själv kan bedöma saken. Jag erinrar mig — jag tror det var 1932 — hur ett bussföretag, som trafikerade sträckan Malmö—Lund och konsumerade mycket betydande kvantiteter bensin, kunde träffa flerårigt avtal med ett av de dåvarande bensinbolagen, varvid inköpspriset på bensinen inklusive skatt uppgick till 10 öre per liter jämte 3 procent kassarabatt, d. v. s. i verkligheten 9,70 öre per liter. Skatten utgjorde 10 öre per liter. Orsaken var naturligtvis den hårda konkurrensen mellan oljebolagen om bussföretagen. Jag har mycket svårt att föreställa mig, att oljebolagen skulle ha bedrivit en sådan konkurrens inbördes, om de räknat med att i Sverige få uteslutande en enda kund. Vad man från oljebolagens sida åsyftade var givetvis att komma in på marknaden. I förbigående nämnt är det naturligtvis icke så underligt, om dessa oljebolag i början av 1930-talet ej kunde

Utredning angående den framtida organisationen av handeln med brännoljor m. m. (Forts.)

redovisa några vinster, eftersom konkurrensen i verkligheten var fullkomligt mördande.

Om man hyser den uppfattningen — vilket jag gör — att det material, vilket redan nu föreligger, är tillräckligt klarläggande, måste man också säga sig, att det är fullständigt överflödigt och onödigt med en utredning. I det avseendet har jag alltså fullständigt annan mening än den ärade ledamoten av denna kammare herr Lundstedt.

Men det är ju klart, att man ser helt annorlunda på detta problem, om man hyser den allmänna inställningen, att ett socialiserat näringsliv är effektivare och på alla sätt bättre än ett fritt näringsliv. Jag har också svårt att fria mig från det intrycket, att utskottets majoritet har haft en kanske — om jag får använda det uttrycket — förutfattad mening. Herr Kempe har för sitt vidkommande givit ett klart besked om vad avsikten var. Han talade om den etapp i samhällsutvecklingen, på vars tröskel vi nu stå, och som skall leda till den fullständiga socialiseringen. Och vår erfarenhet från vad som förekommit vid åtskilliga tillfällen, icke minst under riksdagen nu i vår, tyder sannerligen icke på att det är avsikten att i någon större omfattning lämna näringslivet i fred och giva näringslivet det lugn och den ro, som näringslivet behöver. Vad utskottets utlåtande i förevarande fall beträffar skall jag tillåta mig påminna om att i fråga om oljan utskottet anför följande: »Mycket talar emellertid för att ett statligt eller statskontrollerat monopol skulle utgöra den lämpligaste organisationsformen för ifrågavarande handel.»

När det gäller kol och koks går utskottet ännu längre och gör ett uttalande så omfattande och generellt, att man på basis av detsamma med samma fog som i detta fall skulle kunna begära en socialiseringsutredning åtminstone av handeln med praktiskt taget alla varor, som äro av större betydelse ur försörjningssynpunkt eller konsumeras i större kvantiteter.

Nu är jag naturligtvis medveten om att det är ganska lönlöst att här i kammaren söka genom argumentering övertyga den, som är inställd till förmån för det statssocialistiska samhället. Jag är i alla fall personligen av den bestämda meningen, att ett socialiserat näringsliv är underlägset det fria näringslivet. Statsdriften måste av alldeles naturliga skäl bli byråkratiserad. Och näringslivet, mina damer och herrar, är en ganska komplicerad och ömtålig apparat. Det är en apparat, som man får handskas varligt med, och som för sin skötsel kräver folk, som icke endast har medfödda anlag utan också har fått en träning och utbildning i det fria näringslivet. Ty ett statssocialistiskt näringsliv är ingen lämplig jordmån när det gäller att uppfostra de personer, som skola taga hand om den svårskötta apparat, som icke minst utrikeshandeln innebär.

När herr Kempe uppmanar de borgerliga att böja sig för utvecklingen, så skulle jag för min del vilja svara honom, att jag tror, att de borgerliga aldrig komma att acceptera en utveckling på det ekonomiska området, som enligt vår erfarenhet och övertygelse medför materiell skada för folket i gemen och samtidigt är i högsta grad frihetsfientlig.

Ett storartat uttryck för vad ett statssocialiserat samhälle kan medföra, innebar det uttalande, som herr Lundstedt gjorde i remissdebatten. Dess upphovsman förtjänar all aktning på grund av den oräddhet och samtidigt förmåga av självständigt tänkande, som han visade.

Nu kan det givetvis och kommer väl också att invändas, att om dessa utredningsyrkanden bifallas och det sedermera blir ett statsingripande i någon form, kommer man att låta statens inflytande över dessa näringar erhålla bolagsform. Och man kommer, som så ofta skett, att invända: Varför kan icke

Utredning angående den framtida organisationen av handeln med brännoljor m. m. (Forts.)

ett statligt bolag åstadkomma samma goda resultat som ett enskilt? Jag måste då betona, att det är tyvärr icke möjligt att hoppas på något sådant. Skälen äro mångahanda. Tiden är så långt framskriden, att jag icke skall taga kammarens uppmärksamhet i anspråk mer än ytterligare någon minut. Men jag skulle vilja rekommendera i första rummet herr Kempe att taga del av en artikel, som stod i Svensk Järnvägstidnings aprilnummer och vilken var författad av ordföranden i statens krisrevision direktören Ragnar Blomquist. Han tar där till prövning upp just detta problem och gör en jämförelse mellan bolagsdrift, å ena sidan när det gäller statliga bolag och å andra sidan när det gäller enskilda bolag. Jag skall tillåta mig, herr talman, att endast citera några få meningar. Direktör Blomquist säger: »Den rika flora av bestämmelser och det noggranna övervakandet från revisorernas sida beträffande varje avsteg eller felsteg måste verka synnerligen hämmande på tjänstemännens handlande. Det uppkommer 'revisionsskräck'. En verksynd kan bestraffas och medföra ersättningsskyldighet, men underlåtenhetssynder bli sällan beivrade, och goda insatser kunna sällan få den belöning, som vore berättigad eller skälig.»

Jag skulle vilja göra en fråga. Mina damer och herrar, som så ofta ha kontakt med det statliga i olika former, ha inte ni både en och många gånger gjort erfarenheter, som till fullo bestyrka det riktiga i detta uttalande? Är det inte så, att man måste hysa ganska allvarliga farhågor för att det skulle inträffa just ett sådant tillstånd, som direktör Blomquist här berör. Jag skall därutöver endast citera följande: »Det är icke möjligt, att ett statsägt bolag skall kunna givas den nödiga friheten att handla, att fatta snabba beslut, att taga risker som företagaren i det fria näringslivet. Och huru skall det vara möjligt för ett statsråd att kunna välja styrelser och verkställande direktörer i växande antal statliga bolag och lämna direktiv i en mängd viktiga frågor? Härigenom uppstår en maktkoncentration av för svenska förhållanden mycket ovanliga mått. Vad detta är, så icke är det demokrati! Det är ett politiskt envälde, som måste medföra sådana missförhållanden, att en kraftig reaktion måste uppstå från allmänheten, som skulle få känna följderna och olägenheterna. Misslyckandet är säkert.»

Jag skall tillåta mig att sluta med att uttala ett beklagande av att vårt näringsliv, som under kriget, tror jag mig kunna påstå, visat en verklig god effektivitet och till det yttersta ansträngt sig men också lyckats göra en omställning, som väl främst är orsaken till att vårt folk i försörjningsavseende har befunnit sig i ett helt annat läge än under det förra kriget, nu skall behöva leva i denna känsla av otrygghet på praktiskt taget alla områden, på skatteområdet, genom socialiseringsplanerna etc., som nu är fallet.

Herr talman! Då jag förmenar, att dessa utredningar äro fullkomligt obehövliga ber jag att få yrka bifall till den av herrar Fahlman och Jonsson i Malmgrava avgivna reservationen.

Herr **Jansson** i Kalix erhöll nu på begäran ordet för kort genmäle och yttrade: Herr talman! Herr Wiberg liksom tidigare herr Henriksson antydde, att utskottet icke tagit nödig hänsyn till de yttranden, som till utskottet avgivits av de sakkunniga institutionerna. Då jag höll mitt förra anförande, redovisade jag varför utskottet icke gått in på några längre utläggningar av dessa yttranden. Jag byggde mitt anförande på den redovisning, som 1935 års utredning hade avgivit i sitt betänkande, och jag framhöll, att de yttranden som inkommit till utskottet icke på någon punkt jävat vad som sagts 1935. Icke heller i dagens debatt har jävats vad som framkommit i utrednings-

Utredning angående den framtida organisationen av handeln med brännoljor m. m. (Forts.)

betänkandet av år 1935. Därför ha vi icke haft anledning att syssla med de yttranden, som kommit in ifrån olika organisationer.

Herr Henriksson gjorde gällande, att ett statligt monopol, som uppträdde som ensam köpare, skulle komma att få köpa bensinen dyrare än enskilda mindre företag. Herr Henriksson tyckes ha gjort en upptäckt! Det är väl annars enligt de erfarenheter man gjort inom affärslivet så, att ju större en köpare är, som uppträder på marknaden, desto större möjligheter har han att pressa ned priserna. Men jag säger som man brukar säga, att det är mycket man skall få höra, innan öronen ramla av. Det var väl icke heller sista ordet som herr Henriksson har att säga i denna fråga.

Herr talman, jag hemställer om bifall till utskottets förslag.

Herr **Henriksson** erhöll likaledes på begäran ordet för kort genmäle och anförde: Herr talman! Då får jag väl säga ett par ord till, innan öronen ramla av på utskottets ordförande. Jag hoppades, att mitt tidigare anförande skulle klargöra, hur jag såg på saken. Det är ingen nyhet inom det ekonomiska livet, att vi på oljemarknaden ha ett fåtal stora sammanslutningar. Skulle det här i Sverige endast finnas en köpare, så ligger det mycket nära till hands att antaga, att oljebolagen i stället för att konkurrera om denne köpares order komme överens om att offerera varan så, att de finge sälja var sitt år. Det är ingen ny upptäckt att *en* köpare lätt föder *en* säljare. Det har erfarenheten tidigare visat. Men när säljarna nödgas konkurrera om konsumenterna, blir förhållandet annorlunda. Sedan är det ju alldeles riktigt, att i sådana fall, då det finns många köpare och många säljare, har givetvis den köpare, som kan avsluta köp till sådana kvantiteter och på sådant sätt, att han avlastar en del kostnader från säljaren, möjlighet att köpa billigare. Men vi skola se varje situation från de utgångspunkter och under de förutsättningar, som i realiteten föreligga, och om man gör det, tror jag icke det går lätt att vederlägga mina skäl.

Vidare yttrade:

Herr **Olson** i Göteborg: Herr talman! Jag är säkerligen icke ensam om att ha blivit överraskad av ett uttalande, som utskottets ärade ordförande, herr Jansson i Kalix, fällde i en replik till herr Birke. Han yttrade, att meningen icke vore att förstatliga distributionsapparaten. Det var ju en högst märklig upplysning, som därmed lämnades, och man frågar sig, hur detta skall kunna bringas i samklang med all den diskussion, som har förts på detta område under så lång tid, och hur det skall kunna bringas i samklang med det utskottsutlåtande, som herr Jansson har undertecknat och där det klart och tydligt står, att man räknar med att staten skall ingripa för att söka åstadkomma en mera rationell ordning av brännoljehandeln, och att mycket talar för att den bästa organisationsformen vore ett statligt eller statskontrollerat monopol. Man frågar sig, hur det statliga monopolet tänkt sig att komma till rätta med distributionsapparaten, vilken kritiserats såsom överdimensionerad, om den ej skulle skäras ned just i samband med ett förstatligande av densamma.

Vidare har utskottet fäst stor vikt vid att utredningen bör ske så snabbt som möjligt, för att man skall kunna utnyttja de gynnsamma tider, som för närvarande råda med ringa biltrafik för att kunna inlösa denna distributionsapparat på billigast möjliga sätt. Man undrar, hur den skall kunna inlösas, utan att det blir fråga om ett statsmonopoliserande.

Det är överdimensioneringen av distributionsapparaten, som är den spring-

Utredning angående den framtida organisationen av handeln med brännoljor m. m. (Forts.)

ande punkten i allt vad som här har ordats i denna fråga. Visserligen talas det också om förhållandet till utlandet och olägenheten av att utländska intressen ligga bakom brännoljedistributionen här i landet. Jag skall icke gå in på denna senare fråga i vidare mån än att framhålla, att vi knappast befrämja det fria internationella samarbete efter kriget, som vi alla eftersträva såsom en viktig förutsättning för världens återuppbyggande, genom en mot vissa utländska intressen så avog inställning som den, vilken tagit sig uttryck såväl i motionen som i utskottets hemställan.

Jag skall nu endast med några ord ytterligare beröra detta överdimensioneringsproblem. Man ser, förefaller det mig, icke fullt klart på vad en överdimensionering innebär i ett progressivt näringsliv. Det torde knappast vara möjligt att under tider, som kännetecknas av utveckling och framsteg, undvika en tillfällig överdimensionering. Man finge eljest räkna med underdimensionering och brist under vissa perioder, och skadeverkningen av en underdimensionering kan vara avsevärt större än de offer, som en överdimensionering under viss tid kan innebära. Vad ligger det nu för verklighet bakom talet om överdimensioneringen på detta område? Herr Jansson i Kalix har bestritt giltigheten av vissa siffror, som i det avseendet anförts. Jag tror dock icke, att detta låter sig göra, utan vill än en gång erinra om, hurusom bensinförbrukningen under den högkonjunktur, som slutade kring år 1930, språngvis ökade, i vilket samband distributionsapparaten antog stora dimensioner. Vad skulle det ha sagts, frågar man sig, om distributionsapparaten icke utvidgats så, att efterfrågan på bensin under dessa uppgångstider kunnat tillfredsställas? Det hade av konsumenterna icke tolererats, om man underlåtit att bygga ut anläggningarna och låtit brist råda i avvaktan på de dåliga tiderna, då distributionsapparaten ånyo skulle vara av tillräcklig storlek. Mig förefaller det som om ett sådant förfarande från bensinhandelns sida skulle varit ett vida bättre argument för en utredning angående bensinhandelns förhållanden än den överdimensionering, som nu fått tjäna detta syfte. Efter krisen 1931/1932 steg konsumtionen på nytt, men då följde icke utvecklingen av distributionsapparaten med, såsom tidigare hade varit fallet. Då växte omsättningen in i distributionsapparaten, och det är ju ganska belysande, hur den argumentering, som av utskottet göres, i själva verket återtages genom att utskottet medgiver, att de missförhållanden som bestodo i distributionsapparatens överdimensionering avtagit i styrka. Det är förunderligt, att icke en så tillfredsställande utveckling kunnat påverka utskottet, då utskottet avgivit sitt utlåtande. Det brukar ju annars vara så, att en syndare, som sig omvänder och bättrar, plägar bereda stor glädje, men inför detta, som herr Henriksson benämnde utredningsraseri, förefaller det, som om ingen förlåtelse kunde ges för förhållanden, som rått under gångna tider även om de rättats. Man vill ha frågan utredd av skäl, vilka det är svårt att karakterisera annorlunda än så att de snarare äro av ideologisk innebörd än de ha till praktiskt syfte att åstadkomma bättre förhållanden på området.

Jag skall i detta sammanhang meddela ytterligare några, enligt mitt sätt att se, intressanta iakttagelser kring rationaliseringsproblemet som också rör denna sak. Det är så sant, som det är sagt, att från samhällets synpunkt eller, riktigare uttryckt, från folkförsörjningens synpunkt är rationellt arbete och rationellt utnyttjande av materiel och arbetskraft av grundläggande betydelse. Men det förefaller vara först på sistone som det gått upp för arbetarrepresentanterna, att den största möjliga produktion per arbetare är folkvälståndets A och O. Därav följer ju nämligen också att det måste ligga i deras intresse, som äro angelägna om att allmänt välstånd skall råda bland folket, ej blott att så

Utredning angående den framtida organisationen av handeln med brännoljor m. m. (Forts.)

mycket produceras som möjligt, utan att det som produceras tillverkas av så få armar som möjligt och på så få arbetstimmar som möjligt. Detta vill man nå genom mekanisering, standardisering och centralisering eller vad vi med ett ord kalla för rationalisering. Detta är innebörden i all den rationalisering, som övergått företagarvärlden, fastän det mestadels utmålats så att företagarna därmed endast velat bereda sig ytterligare profiter. Man har så ogärna velat inse dessa motiv, som nu så allmänt gillas. Det är relativt sent som det blivit klart, att en sådan företagarpolitik möjliggör högre löner, och att den sålunda är arbetarvänlig. Ja, man kan säga, att genomförandet av rationalisering många gånger är den enda vägen att åstadkomma högre löner. Länge och väl betraktades rationaliseringen som ett arbetsgivarnas påfund. När nu arbetarpartiet kommit att inse betydelsen av koncentration och rationalisering, har detta medfört en så grundlig omvändelse, att bristande koncentration och rationalisering nu få gälla som skäl för igångsättande av den ena utredningen efter den andra. Man kan icke värja sig för det intrycket, att man nu går till överdrift vid tillämpningen av en i och för sig riktig princip. Man tycks alldeles glömma bort och komma bort ifrån en annan synpunkt, som förut var högsta sanning. Det var icke så många år sedan som ett företags främsta syfte ansågs böra vara att bereda arbetstillfällen. Ett företags främsta syfte måste ju i själva verket vara att åstadkomma de varor och tjänster, som efterfrågas, men det är på sina håll en gängse uppfattning, att huvudsyftet för företagsamheten skulle vara att bereda arbetstillfällen. Ju flera anställda ett företag hade, desto mera samhällsgagnande ansågs företaget vara. Nu är det, som om dessa synpunkter icke längre spelade någon roll. Jag vill icke påstå, att de böra spela en dominerande roll, men jag upprepar, att man nu går för långt åt andra hållet. När vi nu ha fått veta, att distributionsnätet är överdimensionerat, böra vi väl i alla fall också lägga märke till att därigenom erbjudits inkomsttillfällen åt stora grupper av befolkningen. Det är ju över 8 000 människor, som varit sysselsatta i detta arbete, till vilka i första hand bensinhandlarna höra och deras anställda, vilket ju icke hindrat Bensinhandlarnas riksförbund att — på grund av någon underlig missuppfattning av vad som här verkligen försiggår eller på grund av en altruistisk inställning, som är ganska ovanlig hos intressesammanslutningar av detta slag — förorda en utredning, vars resultat rimligen icke kan tänkas bliva annat än att åtskilliga av detta förbunds medlemmar bliva arbetslösa.

Jag skulle vilja säga ytterligare några ord om denna rationalisering, som är näringslivets hävarm. Även i skötseln av företagsekonomien borde man välja »the middle way», som vi blivit så berömda för ute i Amerika. Det ligger ju också något värde i den bekvämlighet och bättre service, som kan åstadkommas, när en i rationaliseringssyfte vidtagen standardisering icke drivits så långt, att man icke har möjlighet att träffa ett urval efter sina önskningar. Detta är någonting, som har med samhällstrivseln att göra, och som man också må ha i minnet, när man yrkar på rationalisering på alla håll.

Nu har jag talat om bensinen. Jag skulle nog vilja säga ytterligare några ord om den andra delen av utskottets utlåtande, vilken om möjligt är ännu tunnare i sin motivering än den del av utlåtandet, som handlar om brännoljorna. Man kan icke läsa ut annat ur vad som här skrives än att huvudskälet för utredningen, när det gäller kol och andra fasta bränslen, faktiskt icke är något annat än att det tidigare icke företagits någon utredning på detta område. Det är väl rätt belysande för den mentalitet, som nu synes bli rådande här i landet, att bara den omständigheten att ett område inte blivit föremål för utredning är skäl nog för att det skall underkastas en omfattande och tids-

Utredning angående den framtida organisationen av handeln med brännoljor m. m. (Forts.)

ödande undersökning. Man må väl säga, att det borde vara något mer vägande skäl för att sätta i gång en dylik apparat, som dock inte kan undgå att verka irriterande och störande på det normala arbetet inom den bransch det här är fråga om. Man har inte ett ord att stödja denna utredning på, som skulle innebära klander eller missnöje med försörjningen av kol och koks. Vi ha inte hört att industrien klagat över att den inte fått sitt bränsleförråd fyllt på de bästa och enklaste vägarna och med det kol man önskat. Vi ha inte hört någon klagan från innehavare av värmepannor, och vi ha inte heller hört någon klagan från alla de fartyg, som bunkra genom den nuvarande kolhandeln.

Härmed skulle jag vilja sluta; jag har kanske redan alltför länge uppehållit kammaren. Jag vill dock peka på ihåligheten i ännu ett skäl som har anförts, nämligen i fråga om tonnagets rationella utnyttjande. Det har med fog påpekats, att detta dock är en fråga som angår rederinäringen, och man läser därför med stor nyfikenhet vad rederierna kunna ha att säga om detta rätt lösa påstående rörande tonnagets dåliga utnyttjande. Då finner man, att redarföreningen tillåter sig fälla det omdömet, att motionärernas uttalanden om behovet av ett mera rationellt utnyttjande av det svenska handelstonnaget saknar all reell grund och inte kan åberopas som stöd för den föreslagna utredningen. På detta sätt falla alla anförda skäl sönder, när man tar i dem. De verka obestridligen alla mer eller mindre konstruerade.

Se på det omtalade behovet av ökad lagerbehållning i orostid, varom talas i motionen men inte är upptaget i utskottsutlåtandet i någon nämnvärd omfattning. Därvidlag har kommerskollegium gjort det av allt att döma riktiga påpekandet, att det icke möter några svårigheter att ordna beredskapslagring av fossila bränslen med bibehållande av den fria handeln på detta område. Hade man inte bort utreda alla dessa spörsmål vart för sig, i den mån så hade kunnat anses befogat? Då hade hela denna apparat begränsats till rimliga dimensioner, och dessa utredningar hade också kunnat leda till praktiska och för hela den verksamhet det här är fråga om, och därmed för tillhandahållandet av dessa varor, gynnsamma resultat.

Herr talman! Det är givet att jag med detta avser att yrka bifall till herrar Fahlmans och Jonssons i Malmgrava reservation, vilket jag härmed tillåter mig göra.

Herr **Kempe:** Herr talman! Jag förstår så innerligt väl den reaktion, som kommit till uttryck på borgerligt håll och i särskilt hög grad från dem som representera industrien. Det är ett för deras vidkommande ganska naturligt uttryck, och det förvånar således ingen. Herr Wiberg talar om att konkurrensen på 1930-talet var mördande. Ja, det är nog riktigt, och denna konkurrens medförde också, att respektive bolag sökte komma överens om vissa priser och annat vid försäljning av oljor. Det är ganska naturligt, att konkurrensen överhuvud taget på ett visst stadium växer över i karteller och monopol. Det är så på alla områden, och därför ha vi också i Sverige många monopolistiska företag.

Nå, när man talar så varmt om näringslivet, vill jag fråga: Vad är då näringslivet för någonting? Representerar det bara direktörer och aktieägare? Vem är det som representerar majoriteten, den majoritet som producerar de värden som skapas? Det är det stora flertalet, det arbetande folket. Vilken hänsyn ta det s. k. fria näringslivets män till det arbetande folket exempelvis i en lågkonjunktur, en lågkonjunktur, som är en direkt produkt av de privatkapitalistiska samhällsförhållandena? Då tar man inga hänsyn, då kastar man

Utredning angående den framtida organisationen av handeln med brännoljor m. m. (Forts.)

ut arbetarna på gatan. Aktieägarna och företagarna klara sig nog. Mot arbetarna känner man intet som helst ansvar.

När det gäller frihetsbegreppet överhuvud taget är det rätt intressant att konstatera, att just nu i denna tid har högern helt plötsligt blivit anhängare av frihet. Det är i och för sig någonting nytt, som vi böra inregistrera. Men vad är det då för en frihet högern eftersträvar? Är det en verklig frihet för medborgarnas flertal? Säkert inte. Vad är det för frihet, herr Wiberg? Jo, friheten att överhuvud taget kunna utsuga det arbetande folkets arbetskraft, kort och gott friheten för penningmatadorerna och magnaterna att kunna leva på andras arbete. Den friheten eftersträvar man, och till och med skäms man icke för att mobilisera Engelbrekt i den propagandan.

Vi ha således andra uppfattningar om friheten än högern. Det har redan sagts, att det finns undantag också bland högerns medlemmar. Men de, som representera storfinansens intressen i detta fall, äro anhängare av en mycket begränsad frihet, nämligen friheten för kapitalismen, alltså ingen enskild frihet. Har man någonsin erfarit, att högerpartiet tagit ett enda initiativ för att utveckla medborgarnas frihet i landet? I så fall skulle det vara intressant att veta, när så skedde.

Jag tror icke för övrigt att herr Wiberg skall vara så orolig för det fria näringslivet. Ännu kommer det nog att existera åtskillig tid framåt. Det beror i hög grad på företagarna själva. Komma de att fortsätta i stil med vad Sveriges verkstadsförening gör, då är det icke alls otroligt utan mycket möjligt, att folkmajoriteten måste vidtaga vissa inskränkningar i verkstadsföreningens frihet i fråga om skötseln av verkstadsindustrien. Ty vad som nu sker på detta område är ett åskådligt exempel på hur den fria företagsamhetens män sköta om produktionsapparaten i nuvarande tid. För futtiga, jag måste säga mycket blygsamma krav, låter man metallarbetarna gå fyra månader i sträck utan arbete. Det bottnar icke i omtanke om vare sig näringsliv eller medborgarna, utan det är en cynism utan like. Fortsätter man ännu någon tid framåt, ha de säkerligen diskvalificerat sig, och man måste med eller mot sin vilja företaga operativa ingrepp mot dessa herrars skötsel av produktionen.

Jag vill till sist säga, att många av herr Wibergs kritiska synpunkter beträffande den statliga driften i och för sig äro berättigade, absolut berättigade. Det förekommer en byråkrati och ekonomisk misskötsel i många fall, och därför finnes det anledning att kritisera. Om vi kunde övergå från det nuvarande privatkapitalistiska samhället till ett socialistiskt samhälle, skulle vi slippa detta statskapitalistiska byråkratiska maskineri. Men det vill icke herr Wiberg vara med om. Han vill icke ens vara med om statskapitalistiska företag eller, rättare sagt, att under nuvarande privatkapitalistiska förhållanden driva företag i statlig regi. Men vi få väl se det hela i dess utvecklingsprocess, som en etapp i den ekonomiska samhällsutvecklingen. Det privatkapitalistiska samhället har icke existerat i alla tider. Förr funnos även andra samhällsformer, som blevo för trånga, och ur dessa pressade sig fram ett nytt samhälle, och om en ändring icke sker i morgon eller övermorgon eller nästa år, stå vi i alla fall på tröskeln till en ny ekonomisk ordning.

Till allra sist, herr talman, vill jag säga, att jag tror icke, att högerns representanter böra använda frihetsbegreppet i tid och otid. Jag tror, att det vore bättre, om de i praktiken visade, att de verkligen äro anhängare av friheten. Om de göra det, komma de att skapa respekt och förståelse bland folkets flertal. I övrigt vill jag säga, att sanningen är väl i alla fall den, att högerns frihet innebär, att man vill sätta tvångströja på folkmajoriteten. Om

Utredning angående den framtida organisationen av handeln med brännoljor m. m. (Forts.)

högern skulle få uppleva en sådan dag, då skulle den så att säga ha uppnått den högsta potensen av vad frihet enligt dess mening innebär.

Herr **Wiberg:** Herr talman! Jag är fullt övertygad om att herr Kempe och jag ha svårt att samsas, när det gäller begreppet frihet. Jag föreställer mig nämligen, att den frihetsuppfattning, som han omfattar, skiljer sig helt från min. Hans politiska parti har som bekant såsom yttersta syfte icke friheten utan snarare dess motsats, diktaturen.

Jag tillåter mig i första hand till herr Kempes begrundande citera ett yttrande av en annan talare i remissdebatten. Det heter i detta: »I både Tyskland och Ryssland ha vi sett, hur den s. k. statssocialismen icke kunnat utövas utan den förskräckligaste terror. Också om detta ord synes alltför starkt vid tanken på en 'statssocialism' i Sverige, så torde denna dock å andra sidan icke vara tänkbar, utan att vi nödgades ge oss en frihetsfientlig byråkratisering i våld, med risk för att denna byråkratisering bleve så pass outhärdlig, att det gamla systemet vore att föredraga, t. o. m. därest det kunde påvisas, att statsdriften rent ekonomiskt medförde något större fördelar för den stora massan.»

Vad mitt frihetsbegrepp beträffar skulle jag närmast vilja säga, att det överensstämmer med den frihet, som sedan urminnes tid omfattats av Sveriges folk och som i alla århundraden varit så utmärkande för detta folk, den frihetskänsla, som föranlett att sedan urminnes tid vårt land aldrig velat finna sig i förtryck, vare sig från främmande makts sida eller i form av utländskt inflytande eller övergrepp från stormän i det egna landet. Men däremot identifierar jag icke i något avseende mitt frihetsbegrepp med någon strävan eller någon rättighet till herravälde i detta rike för någon liten grupp, den må utgöras av »direktörer», industriidkare, politiker eller vem det vara må.

Överläggningen förklarades härmed avslutad. Herr talmannen framställde propositioner på 1:o) bifall till utskottets hemställan; 2:o) avslag å utskottets hemställan och bifall i stället till den av herrar Fahlman och Jonsson i Malmgrava avgivna reservationen; 3:o) bifall till den reservation, som avgivits av herrar Hansson i Skegrie och Jönsson i Rossbol; samt 4:o) bifall till den av herr Swedberg avgivna reservationen; och fann herr talmanen den förstnämnda propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Fahlman begärde emellertid votering, i följd varav herr talmannen för bestämmande av kontrapropositionen ånyo upptog de återstående propositionerna, av vilka herr talmannen ansåg den under 2:o) angivna hava flertalets mening för sig.

Beträffande kontrapropositionen äskade herr Jönsson i Rossbol votering, varför herr talmannen för bestämmande av kontraproposition i denna votering ånyo upptog de båda återstående propositionerna, och fann herr talmannen den under 3:o) angivna vara med övervägande ja besvarad.

Votering begärdes likväl av herr Swedberg, i anledning varav följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren till kontraproposition i voteringen om kontraproposition i huvudvoteringen angående andra tillfälliga utskottets förevarande utlåtande nr 11, antager bifall till den av herrar Hansson i Skegrie och Jönsson i Rossbol avgivna vid utlåtandet fogade reservationen, röstar

Ja;

Utredning angående den framtida organisationen av handeln med brännoljor m. m. (Forts.)

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner nej, har kammaren till kontraproposition i förstnämnda votering antagit bifall till den reservation, som avgivits av herr Swedberg.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning; och befanns därvid flertalet hava röstat för ja-propositionen, vadan kammaren till kontraproposition i voteringen om kontraproposition i huvudvoteringen antagit bifall till den reservation, som avgivits av herrar Hansson i Skegrie och Jönsson i Rossbol. Till följd härav blev efter given varsel följande voteringsproposition uppläst och godkänd:

Den, som vill, att kammaren till kontraproposition i huvudvoteringen angående andra tillfälliga utskottets förevarande utlåtande nr 11 antager den av herrar Fahlman och Jonsson i Malmgrava avgivna, vid utlåtandet fogade reservationen, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner nej, har kammaren till kontraproposition i nämnda votering antagit bifall till den reservation, som avgivits av herrar Hansson i Skegrie och Jönsson i Rossbol.

Sedan kammarens ledamöter härefter ånyo intagit sina platser och nysnämnda voteringsproposition blivit ännu en gång uppläst, företogs omröstning genom uppresning, och befanns därvid flertalet hava röstat för ja-propositionen, vid vilken utgång kammaren till kontraproposition antagit den av herrar Fahlman och Jonsson i Malmgrava avgivna reservationen. I enlighet härmed erhöll propositionen i huvudvoteringen, som efter given varsel nu upplästes och godkändes, följande lydelse:

Den, som vill, att kammaren bifaller andra tillfälliga utskottets hemställan i utskottets förevarande utlåtande nr 11, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren, med avslag å utskottets berörda hemställan, bifallit den av herrar Fahlman och Jonsson i Malmgrava avgivna, vid utlåtandet fogade reservationen.

Sedan kammarens ledamöter härefter åter intagit sina platser och sistnämnda voteringsproposition blivit ännu en gång uppläst, företogs omröstning genom uppresning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne flertalet hava röstat för ja-propositionen. Herr Fahlman begärde emellertid rösträkning, vadan votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgåvos 118 ja och 67 nej, varjämte 19 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan och biträtt första kammarens i ämnet fattade beslut.

§ 6.

Till bordläggning anmäldes:

statsutskottets utlåtanden:

nr 204, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående fullmakt att i arbetslöshetsbekämpande syfte igångsätta arbeten för vilka anslag uppförts å allmän beredskapsstat för budgetåret 1944/45;

nr 205, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1945/46 till flyktingverksamheten;

nr 206, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående bidrag till omhändertagande av utlandssvenskar jämte i ämnet väckt motion;

nr 207, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1945/46 till undersökningar rörande levnadsvillkor och hushållsvanor;

nr 208, i anledning av väckta motioner angående utsträckning av statens sakrevisions granskningsrätt;

nr 209, i anledning av väckt motion angående omorganisation av den statliga statistiken;

nr 210, i anledning av väckta motioner angående upprättande av passbåtsförbindelser mellan öarna i Öckerö socken och Hjuvik i Torslanda kommun samt öarna i Styrsö socken och Saltholmen å Göteborgs stads område; och

nr 211, i anledning av väckta motioner om utredning angående byggande av en järnvägslinje mellan Örnsköldsvik och Umeå;

bevillningsutskottets betänkanden och memorial:

nr 50, i anledning av väckta motioner om viss lindring beträffande förmögenhetsbeskattningen;

nr 51, i anledning av väckt motion angående vissa beskattningen av inkomst av skogsbruk berörande frågor, i vad motionen avser uppskov med taxering av inkomst genom avyttring av avverkad brännved och massaved;

nr 52, i anledning av väckta motioner om undantagande från skatteplikt av viss ersättning, som utgår på grund av tvångsvis gjord upplåtelse av mark, tillhörande jordbruksfastighet; och

nr 53, angående ersättning åt av utskottet vid behandling av visst ärende anlitat biträde;

bankoutskottets utlåtande, nr 50, i anledning av väckta motioner om förbättring av vissa äldre tjänste- och familjepensioner;

första lagutskottets utlåtande och memorial:

nr 50, i anledning av väckta motioner om utredning och förslag angående redogöraransvaret inom statsförvaltningen; och

nr 51, angående ersättning åt av utskottet vid behandling av vissa ärenden anlitade biträden;

andra lagutskottets utlåtanden:

nr 68, i anledning av väckta motioner angående vissa ändringar i lagen om förköpsrätt;

nr 69, i anledning av väckta motioner angående viss ändring i lagen om barnbidrag;

nr 70, i anledning av väckta motioner angående viss ändring av 5 § lagen om barnbidrag;

nr 71, i anledning av väckta motioner angående viss ändring i förordningen om ersättning i anledning av kroppsskada ådragen under militärtjänstgöring;

nr 72, i anledning av väckta motioner angående rätt för barnavårdsnämnd att i vissa fall vidtaga åtgärder beträffande barn, som fyllt sexton år; och

nr 73, i anledning av väckta motioner angående lagstiftning om rätt i vissa fall för innehavare av en jordbrukets å ofri mark belägen förädlingsindustri att inlösa under nyttjanderätt upplåtet område; samt

jordbruksutskottets memorial, nr 72, angående ersättning åt av utskottet anlitat biträde.

§ 7.

Anmäldes och godkändes riksdagens kanslis förslag

dels till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 372, angående val av fullmäktige i riksbanken och suppleanter för riksdagens fullmäktige i nämnda bank; och

nr 378, angående val av fullmäktige i riksgäldskontoret samt suppleanter för fullmäktige i samma kontor;

dels och till riksdagens förordnanden:

nr 373, för riksbanksdirektören Ivar Rooth att vara fullmäktig i riksbanken;

nr 374, för ledamoten av riksdagens första kammare herr Karl Gunnar Myrdal att vara fullmäktig i riksbanken;

nr 375, för ledamoten av riksdagens andra kammare herr John Helmer Bergvall att vara suppleant för riksdagens fullmäktige i riksbanken;

nr 376, för ledamoten av riksdagens andra kammare herr David Emanuel Hall att vara suppleant för riksdagens fullmäktige i riksbanken;

nr 377, för ledamoten av riksdagens andra kammare herr Stig Janson i Frändesta att vara suppleant för riksdagens fullmäktige i riksbanken;

nr 379, för ledamoten av riksdagens andra kammare herr Ernst Gustaf Eugén Eriksson i Stockholm att vara fullmäktig i riksgäldskontoret;

nr 380, för ledamoten av riksdagens första kammare herr Axel Wilhelm Strand att vara fullmäktig i riksgäldskontoret;

nr 381, för ledamoten av riksdagens andra kammare herr Gunnar Falla att vara suppleant för fullmäktige i riksgäldskontoret;

nr 382, för ledamoten av riksdagens andra kammare herr Gustaf Hjalmar Svensson i Grönvik att vara suppleant för fullmäktige i riksgäldskontoret; samt

nr 383, för ledamoten av riksdagens andra kammare herr Gustaf Valdemar Nilsson i Kristinehamn att vara suppleant för fullmäktige i riksgäldskontoret.

Vidare anmäldes och godkändes följande förslag till riksdagens skrivelser till Konungen, nämligen

från statsutskottet:

nr 353, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående vissa avlönings- m. fl. anslag under riksstatens fjärde huvudtitel för budgetåret 1945/46, jämte i ämnet väckta motioner;

nr 368, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utläggande av vissa beställningar för försvarsändamål m. m.;

nr 369, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1945/46 till inköp av tackjärn;

nr 370, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående slutlig reglering av riksstaten för budgetåret 1944/45 m. m., i vad propositionen avser folkhushållningsdepartementets verksamhetsområde;

nr 391, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till väg- och vattenbyggnadsstyrelsen och vägförvaltningarna m. m., jämte i ämnet väckta motioner; och

nr 392, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående inrättande av en luftfartsstyrelse samt fastställande av stat för luftfartsfonden m. m.;

från bankoutskottet:

nr 348, i anledning av väckta motioner om tillämpning i full utsträckning inom det statliga pensionsväsendet av grundsatsen om pensionernas oantastbarhet; samt

från andra lagutskottet:

nr 394, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om semester.

§ 8.

Justerades protokollsutdrag.

Kammarens ledamöter åtskildes härefter kl. 11.46 em.

In fidem
Gunnar Britth.

Fredagen den 15 juni.

Kl. 4 em.

Förhandlingarna vid detta sammanträde leddes av herr andre vice talmannen.

§ 1.

Upplästes följande till kammaren inkomna läkarintyg:

Fru *Blenda Björck*, född 3 februari 1885, lider av knäledsinflammation och är sängliggande, oförmögen att fullgöra sitt arbete i riksdagen fr. o. m. 15 juni t. o. m. 6 juli 1945, vilket härmed intygas.

Stockholm 14 juni 1945.

O. D. Barr,
leg. läkare.

Härmed intygas att riksdagsman *Gösta Liedberg* på grund av genomgången operation tills vidare är oförmögen att deltaga i riksdagsarbetet.

Stockholm 14 juni 1945.

John Hellström,
professor.

Kammaren beviljade fru Björck och herr Liedberg ledighet från riksdagsgöromålen, fru Björck under tiden från och med den 15 juni till och med den 6 juli och herr Liedberg tills vidare fr. o. m. den 14 innevarande juni.

§ 2.

Herr statsrådet *Bergquist* avlämnade Kungl. Maj:ts proposition, nr 333, angående Sveriges anslutning till den vid luftfartskonferensen i Chikago år 1944 antagna internationella luftfartskonventionen m. fl. överenskommelser.

Denna proposition bordlades.

§ 3.

Herr andre vice talmannen lämnade på begäran ordet till

Svar på interpellation.

Chefen för justitiedepartementet, herr statsrådet **Bergquist**, som anförde:

Herr talman! Med andra kammarens tillstånd har herr Persson i Stockholm till statsrådet och chefen för försvarsdepartementet framställt följande spörsmål:

1) Anser statsrådet att medborgare bör kunna dömas efter krigslagarnas stränga straffbestämmelser utan att vederbörande bibringats vetskap om att de lyder under krigslagarna?

2) Om statsrådet inte anser detta, då bör väl den personal, som dömts på av mig nämnda grunder, erhålla upprättelse och skadestånd?

3) Anser statsrådet att uttrycket »mobilisering» kan ha annan betydelse när det återfinnes i ett mellan försvarsmakten och dess personal ingånget kollektivavtal, än när det återfinnes i bestämmelserna om krigsrätternas behörighet?

4) Om så är fallet, är då statsrådet beredd att taga initiativ till sådan ändring av berörda lagbestämmelser, så att de orimliga verkningarna av de nuvarande bestämmelserna och deras tolkning gent emot civilanställd personal elimineras?

Sedan chefen för försvarsdepartementet funnit interpellationens besvarande närmast ankomma på chefen för justitiedepartementet och därför överlämnat den till mig, får jag härmed anföra följande.

Strafflagen för krigsmakten innehåller särskilda bestämmelser om vilka personer som lyda under lagen. Dit höra först och främst krigsmän, d. v. s. officerare, underofficerare och manskap samt vissa andra kategorier vid krigsmakten tjänstgörande personer. För vissa av dessa sistnämnda kategorier är egenskapen av krigsman knuten till den förutsättningen att tjänstgöringen fullgöres vid mobiliserad avdelning av krigsmakten. Frågan huruvida avdelning av krigsmakten är mobiliserad har även eljest betydelse för krigslagarnas tillämplighet. Enligt 6 § 3:o) strafflagen för krigsmakten lyder nämligen envar, som är tjänstgöringsskyldig vid eller med behörigt tillstånd åtföljer mobiliserad avdelning av krigsmakten, under strafflagen för krigsmakten, även om han icke är krigsman eller eljest lyder under lagen. I åtskilliga fall är vidare straffskärpning stadgad för den händelse brottet förövas vid mobiliserad avdelning av krigsmakten.

De av mig nu omnämnda bestämmelserna förutsätta såsom nämnt att fråga är om tjänstgöring vid *mobiliserad avdelning*. De förutsätta däremot ej att *krigsmakten i dess helhet är mobiliserad*. Detta är däremot en förutsättning för att den del av strafflagen för krigsmakten, som kallas krigsartiklar och vilken innehåller åtskilliga strängare straffbestämmelser än lagen i övrigt, skall vara tillämplig. I 5 § stadgas nämligen, att krigsartiklarna äga tillämpning allenast i fråga om brott, som förövas i krigstid eller eljest under tid, då rikets krigsmakt är mobiliserad. Beträffande tolkningen av bestämmelsen om krigsartiklarnas tillämplighet vill jag i detta sammanhang återgiva följande yttrande ur förarbetena till strafflagen för krigsmakten (se Betänkande och förslag för revision av strafflagen för krigsmakten m. m. 1905 II s. 84): »Om — — — rikets *hela krigsmakt* — detta begrepp här taget i betydelsen av arméns samtliga truppförband, flottans stationer och kustartilleriet — i anledning av fara för ett fientligt angrepp eller för skyddande av rikets neutralitet vid krig mellan främmande makter erhållit order om mobilisering, synas fullt giltiga skäl föreligga att låta de ansvarsbestämmelser, som gälla för krigstid, träda i tillämpning. Givet torde nämligen vara, att en sådan åtgärd, som här förutsättes, icke tillgripes, med mindre förhållandena äro sådana, att krigsfaran anses överhängande och kriget omedelbart förestående.»

Svar på interpellation. (Forts.)

För bedömande huruvida krigsmakten eller avdelning därav är mobiliserad giver strafflagen för krigsmakten i 4 § en särskild bestämmelse. Där stadgas att rikets krigsmakt eller avdelning av krigsmakten anses såsom mobiliserad, då den för annat ändamål än övning ställes eller är ställd på krigsfot. Under den förstärkta försvarsberedskap, som vårt land intagit, ha vidtagna organisationsåtgärder i stor utsträckning hemlighållits av utrikespolitiska eller militära skäl, och detta har givetvis jämte osäkerheten om rätta innebörden av uttrycket »ställd på krigsfot» medfört vissa svårigheter att avgöra huruvida och i vilken omfattning mobilisering förelegat vid visst tillfälle. Jag kan i detta sammanhang nämna, att styrelsen för föreningen Sveriges krigsdomare och auditörer inkommit med en den 5 december 1942 dagtecknad skrivelse, däri styrelsen för sin del framhållit nämnda svårigheter för den åtgärd som därav kunde föranledas. Efter vederbörlig remissbehandling har framställning överlämnats till utredningsmannen för revision av strafflagen för krigsmakten för att tagas i övervägande vid denna utredning.

Frågan, huruvida vederbörande *avdelning* av krigsmakten varit mobiliserad eller ej, har flera gånger varit föremål för högsta domstolens avgörande i brottmål, och domstolarna ha i denna fråga haft att träffa avgörandet efter omständigheterna i varje särskilt fall (jfr N. J. A. 1943 s. 490 samt 1944 s. 704 och 707). Rikets *hela* krigsmakt har icke i rättspraxis ansetts vara mobiliserad, och krigsartiklarna ha fördenskull, såsom torde vara känt, ej ägt tillämpning.

I den av interpellanten berörda dom som meddelats av arbetsdomstolen (se Arbetsdomstolens domar 1942 s. 268) var fråga om innebörden av en föreskrift i ett kollektivavtal. Sedan avtalet från arbetsgivarsidan uppsagts till den 1 april 1942, hade från arbetstagarsidan hävdats, att avtalet likväl skulle gälla, eftersom i avtalet stadgades, att då order om mobilisering eller färdighållande för sådan åtgärd utgått, avtalet skulle fortfara att gälla efter utlöpningsdagen, även om detsamma i vederbörlig ordning uppsagts. Arbetsdomstolen fann, att ifrågavarande avtalsstadgande icke ägt, på sätt som skett, åberopas gentemot uppsägningen. Till motivering härav anförde domstolen bland annat, att ändamålet med stadgandet pekade på att parterna avsett en situation, där utvecklingen inom en relativt kort tidrymd skulle komma att leda antingen till krig eller också till ett upphävande av de anbefallda militära åtgärderna, samt att parterna näppeligen haft för ögonen ett sådant läge som det den 1 april 1942 föreliggande, då sedan flera år tillbaka en förstärkt försvarsberedskap upprätthållits, medan samtidigt både samhällslivet och det ekonomiska livet kunnat, ehuru med åtskilliga betydande omläggningar, fortgå på ett i huvudgrunderna normalt sätt.

Motiveringen för domen synes mig visa, att såsom villkor för avtalsstadgandets tillämpning enligt arbetsdomstolens mening närmast gällde samma förutsättning som för att krigsartiklarna skola anses tillämpliga. Man torde sålunda kunna säga, att stadgandet enligt domstolens mening förutsatte att allmän mobilisering skett eller var omedelbart förestående.

Den omständigheten att allmän mobilisering icke ansågs föreligga utesluter självfallet ej, att den avdelning vid vilken ifrågavarande arbetare voro anställda kunde vara mobiliserad. De uppgifter som lämnats i interpellationen tyda på att så ansetts vara förhållandet. Jag finner det mycket förklarligt, att det med hänsyn till arbetsdomstolens dom synts arbetarna svårförståeligt, att de ansetts tjänstgöra vid mobiliserad avdelning av krigsmakten. Av vad jag förut anfört framgår emellertid att den skenbara motsättningen mellan arbetsdomstolens dom och de av interpellanten åsyftade utslagen i och för sig endast är ett exempel på skillnaden mellan allmän mobilisering och mobilisering av särskild avdelning av krigsmakten.

Svar på interpellation. (Forts.)

Självfallet är det ett önskemål i situationer sådana som de här föreliggande att det står klart för vederbörande, huruvida han tjänstgör vid mobiliserad avdelning eller ej. Det har även i andra sammanhang framställts anmärkning mot att något klargörande härutinnan icke skett, och jag anser anmärkningen ha visst fog för sig. Emellertid vill jag erinra, att det ju varit allmänt bekant, att förstärkt försvarsberedskap varit rådande. Envar har fördenskull bort inse att det varit av särskild vikt — jämfört med fredsförhållanden — att disciplinen upprätthölles och krigsmakten vore funktionsduglig. Varje person som inkallats till eller eljest tjänstgjort vid avdelning av krigsmakten under de förhållanden som varit rådande har sålunda haft anledning räkna med att avdelningen ingått som ett led i den för upprätthållandet av försvarsberedskapen erforderliga organisationen. Att en avdelning varit att betrakta som mobiliserad bör därför i regel icke ha framstått som någon överraskning även om detta av militära skäl icke offentligen kungjorts. Det är dessutom uppenbart, att i många fall redan avdelningens sammansättning, förläggning och tjänstgöringsförhållanden liksom andra omständigheter bort klargöra att avdelningen var försatt på krigsfot.

Jag anser det angeläget, att de bestämmelser i strafflagen för krigsmakten som äro av betydelse i förevarande hänseende liksom möjligheten att uttryckligen tillkännagiva, när viss avdelning av krigsmakten är att anse som mobiliserad, bli föremål för noggrann omprövning vid förut berörda utredning. I övrigt har jag icke ansett vad i interpellationen anförts påkalla särskilda åtgärder från min sida.

Härefter yttrade

Herr **Persson** i Stockholm: Herr talman! Jag tackar statsrådet och chefen för justitiedepartementet för svaret på min interpellation. De händelser, som föranledde interpellationen, kanske inte helt klart framgå av svaret, och jag vill därför i korthet omnämna dem.

År 1942 gällde kollektivavtal — det var ett antal kollektivavtal — mellan försvarsförvaltningarna och försvarsverkens olika arbetare. I dessa avtal stadgades bland annat ordagrant följande: »Har order om mobilisering eller färdighållande för sådan utgått, skall, därest annan överenskommelse mellan parterna icke träffas, förestående avtal fortfara att gälla efter utlöpningsdagen, även om detsamma i vederbörlig ordning uppsagts.»

Arbetarparten hade nu intresse av att avtalet skulle få fortfara att gälla. Arbetsgivarparten däremot ville ha avtalet uppsagt, därför att man önskade ur arbetarsynpunkt försämra dyrtidstilläggsbestämmelserna. Frågan, huruvida avtalen kunde sättas ur kraft eller inte, trots den klara avtalsbestämmelse som jag nyss citerat, drogs inför arbetsdomstolen, vilken motiverade sitt utslag inte endast i de ord, som statsrådet anfört i sitt svar — det var endast den ena delen av motiveringen — utan domstolen förklarade därtill i sitt utslag, att den 1 april 1942 icke förelegat ett tillstånd, som varit att anse såsom mobilisering. Och denna dom med denna motivering avkunnades och utfördes av arbetsdomstolen efter det intendenturdepartementet, marinförvaltningen och flygförvaltningen vid arbetsdomstolen hade anfört följande. »Då det nu ifrågavarande stadgandet tillkommit efter yrkande från arbetsgivarsidan och för att i ett allvarligt läge bereda myndigheterna skydd mot risken av strejker och personalkrävande avtalsförhandlingar, vore tydligt, att endast myndigheterna vore berättigade att påkalla stadgandets tillämpning och att personalförbundet sålunda ej ägde åberopa detsamma. För den händelse arbetsdomstolen emellertid med underkännande av denna ståndpunkt skulle finna, att personalförbundet äg-

Svar på interpellation. (Forts.)
de åberopa stadgandet, bestrede intendenturdepartementet, marinförvaltningen och flygförvaltningen att de faktiska förutsättningarna för stadgandets tillämpning förelåge. Den förstärkta försvarsberedskap, som anbefallts i september 1939 och som därefter bibehållits, hade nämligen aldrig övergått vare sig till färdighållande för mobilisering eller till mobilisering.»

Dessa uppgifter fick arbetsdomstolen av de militära myndigheterna. Jag lämnar å sido frågan om den mentalitet, som tar sig uttryck i kravet på att ömsesidigt förpliktande överenskommelser skola äga endast ensidig giltighet, för att i stället understryka, att genom de militära myndigheternas uppgift till arbetsdomstolen fick såväl denna som arbetarna ett besked från så auktoritativt håll som väl gärna är möjligt om att arbetarna inte voro att anse som mobiliserade eller ens färdighållna för mobilisering. På bland annat den uppgiften grundade arbetsdomstolen sin dom.

Det är ju nu så, att disciplinförhållandena vid försvarets arbetsplatser äro under vanliga förhållanden precis desamma som på varje annan arbetsplats. Om på en vanlig arbetsplats en arbetare genom några hårda ord reagerar exempelvis mot någon som utan grund insinuerar, att en arbetskamrat har stulit de kläder han bär, då brukar inte det medföra att vederbörande buras in i arrest. Men det var just detta som skedde, för att nu ta bara ett exempel, med en 55-årig arbetare å örlogsvarvet i Stockholm för att han tillrättavisat en brovaktsbefälhavare på grund av att denne gjort sig skyldig till en sådan insinuation. Som bekant får man inte fara ut i hårda ord mot befäl, och nu gjorde man gällande att denne brovaktsbefälhavare hade befälsställning gentemot denne på vanlig grund kollektivavtalsanställde arbetare. Men förutsättningen för att arreststraff skulle kunna utkrävas var, att den åtalade skulle vara att anse som mobiliserad. Han skulle alltså vara vad intendenturdepartementet, marinförvaltningen och flygförvaltningen förklarat honom icke vara, eljest ägde krigsrätt inte behörighet att döma honom och strafflagen för krigsmakten kunde inte tillämpas. Nu skyndade marinstaben till undsättning. Den förklarade, att marindistriktens organ och anstalter, örlogsvarv och örlogsdepåer voro organiserade och rustade för förstärkt beredskap som neutralitetsvakt och att de delar, som voro organiserade på detta sätt, skulle anses som mobiliserade — alltså en förklaring, som direkt strider mot vad de tre militära myndigheterna intygat till arbetsdomstolen. Jag betraktar det som ingenting mindre än en, om också icke osedvanligt stor skandal så dock en skandal, att sådant kan få förekomma. De order, på vilka marinstaben stödde sina påståenden, voro hemligstämplade. Hemlig mobilisering alltså, en mobilisering hemlig även för den som var berörd. Men dessa order måste ju ha varit kända för intendenturdepartementet, marinförvaltningen och flygförvaltningen, när de meddelade till arbetsdomstolen, att »den förstärkta försvarsberedskapen aldrig övergått vare sig till färdighållande för mobilisering eller till mobilisering».

Det är på grund av dessa förhållanden som jag även efter erhållandet av svaret på min interpellation anser mig kunna vidhålla vad jag anfört i interpellationen, nämligen att berörda befäl och rättsinstanser förklara arbetarna som icke mobiliserade, när det ligger i arbetarnas intresse att de förklaras som mobiliserade, under det att befäl och rättsinstanser förklara arbetarna vara mobiliserade när en sådan förklaring strider mot arbetarintressena. Sådant krängande av lagparagrafer måste vara staten mer än ovärdigt och kan givetvis icke skapa en sådan tilltro till att objektivitet och rättvisa existera bland lagstiftare, överordnade och myndigheter, som det är önskligt att just en sådan arbetargrupp som försvarsverkens arbetare hyser.

Svar på interpellation. (Forts.)

Nu har statsrådet karakteriserat den motsättning mellan de två rättsutslagen, som jag påvisat, såsom endast skenbar, och statsrådet tillägger, att det inträffade endast är »ett exempel på skillnaden mellan allmän mobilisering och mobilisering av särskild avdelning av krigsmakten». Detta kan icke vara riktigt. Motsättningen är icke bara skenbar, den är faktisk. Huruvida berörda arbetare voro att anse såsom mobiliserad del av en i övrigt icke mobiliserad krigsmakt eller om de voro att anse som en del av en i sin helhet mobiliserad krigsmakt har i detta sammanhang ingen som helst betydelse. Statsrådet påminner vidare om nödvändigheten av att disciplin upprätthålles, så att krigsmakten blir funktionsduglig. Det är icke mot detta självklara sakförhållande interpellationen riktar sig. Den riktar sig endast mot att statsmakterna icke behandla sina arbetare på ett sådant sätt att det kan sägas vara fair play.

Med detta uttalande har jag givetvis icke betecknat arrestlokaler som nödvändiga verktyg för att kunna upprätthålla nödvändig disciplin på arbetsplatser, där arbete bedrives för försvarets räkning i statens egen regi på samma sätt som sker vid hundratals fabriker och verkstäder i privat drift, där man också arbetar för försvarets räkning utan att arrestlokaler — åtminstone icke ännu — stå till förfogande för arbetsgivarna för att bura in arbetare för små förseelser.

Jag noterar med tacksamhet statsrådets erkännande av att det är önskvärt att de som mobiliseras verkligen bli underrättade om det, och att statsrådet anser, att de bestämmelser i strafflagen för krigsmakten, som äro av betydelse i förevarande hänseende, liksom möjligheten att uttryckligen tillkännagiva, när viss avdelning av krigsmakten är att anse som mobiliserad, bör bli föremål för noggrann omprövning. Men jag kan tyvärr icke dela statsrådets åsikt, att vad som i övrigt anförts i min interpellation skulle vara av sådan karaktär, att man utan vidare kan stryka över och gå vidare. Ty berörda arbetare ha blivit utsatta för en orätt, och sådant bör man icke förbigå utan vidare.

Det hade varit önskvärt, att man hade fått tala vid högste företrädaren för de myndigheter, som enligt min mening begått denna orätt. Därför riktade jag min interpellation till försvarsministern. Det blev i stället statsrådet och chefen för justitiedepartementet som besvarade den, och detta kan vara fördelaktigt ur den synpunkten, att det kanske kan leda till en revision av de lagbestämmelser, som ha gjort ett förfarande av det slag jag här skildrat möjligt.

Härmed var överläggningen slutad.

§ 4.

Föredrogos, men bordlades åter statsutskottets utlåtanden nr 204—211, bevillningsutskottets betänkanden och memorial nr 50—53, bankoutskottets utlåtande nr 50, första lagutskottets utlåtande och memorial nr 50 och 51, andra lagutskottets utlåtanden nr 68—73 samt jordbruksutskottets memorial nr 72.

§ 5.

Herr **Lindqvist** erhöll på begäran ordet och yttrade: Herr talman! Jag tillåter mig hemställa, att kammaren ville besluta att två gånger bordlagda ärenden å morgondagens föredragningslista uppföras i följande ordning, nämligen först statsutskottets utlåtanden nr 204—207 samt därefter bevillningsutskottets betänkanden och memorial nr 50—53, första lagutskottets memo-

rial nr 51, jordbruksutskottets memorial nr 72 och andra lagutskottets utlåtande nr 62, varefter övriga ärenden uppföras i den ordning, i vilken de finnas upptagna å dagens föredragningslista.

Denna hemställan bifölls.

§ 6.

Anmäldes och godkändes följande förslag till riksdagens skrivelser till Konungen, nämligen

från konstitutionsutskottet:

nr 398, i anledning av väckta motioner om avskaffande av utskyldsstrecket såsom diskvalifikationsgrund för valbarhet och behörighet till vissa kommunala förtroendeuppdrag m. m.; och

nr 402, i anledning av väckta motioner om sänkning av valbarhetsåldern till riksdagens andra kammare samt till kommunala uppdrag; samt

från bevillningsutskottet:

nr 412, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning med särskilda bestämmelser rörande mantalsskrivningen för år 1946 i anledning av folkräkningen den 31 december 1945;

nr 413, i anledning av väckta motioner angående ändrade grunder för beskattning av äkta makar m. m.; och

nr 414, i anledning av väckt motion angående beskattningen av expropriationsersättning i vissa fall.

Vidare anmäldes och godkändes andra lagutskottets förslag till riksdagens skrivelse, nr 417, till Konungen i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning angående tillgodoräknande i vissa fall av tjänsteplikt för rätt till hemortslön m. m.

§ 7.

Justerades protokollsutdrag.

Kammarens ledamöter åtskildes härefter kl. 4.25 em.

In fidem

Sune Norrman.

Stockholm 1945. Kungl. Boktryckeriet P. A. Norstedt & Söner.

452431